

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HADİSLER İŞİĞINDA VESVESE VE KORUNMA YOLLARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Bülent KARADAĞ

ŞANLIURFA – 2013

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HADİSLER İŞİĞINDA VESVESE VE KORUNMA YOLLARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan:
Bülent KARADAĞ

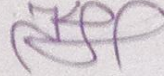
Danışman:
Doç. Dr. Kadir PAKSOY

ŞANLIURFA – 2013

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

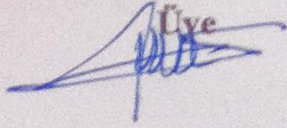
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı'nda
115202005..numaralı Bülent KARADAĞ'ın hazırladığı "Hadisler Işığında Vesvese ve
Korunma Yolları" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 21 /06/
2013 tarihinde, saat ..... 'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda
adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

23/09 2013

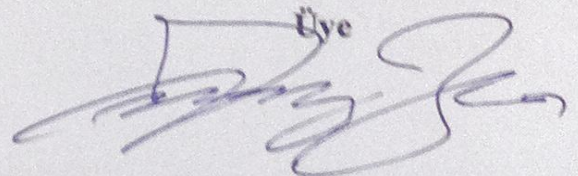

Doç. Dr. Kadir PAKSOY
Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Abdullah YILDIZ

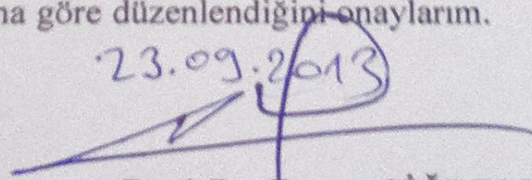

Üye

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin İ. YEĞİN

Üye

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Bölümü Hadis Anabilim dalında yapıldığını
ve Enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

23.09.2013

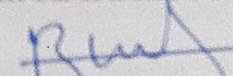
Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM

Enstitü Müdürü

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Enstitünüz Temel İslm Bilimleri Anabilim Dalına bağlı Hadis Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum "Hadisler Işığında Vesvese Ve Korunma Yolları" konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

(23/09/2013)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı: Bülent KARADAĞ
İmzası :

YAZIŞMA ADRESİ:

Karşıyaka Mh. 4031. Sk.

K.4 No:9

ŞANLIURFA

Tlf.: 0538 853 08 11

ÖNSÖZ

İnsan hayatına etki eden maddî manevî pek çok unsur vardır. Daha çok menfî yönde etkisi olan bu unsurların başında vesvese hastalığı yer almaktadır. Aşılamayan bazı huy ve evhâmlar, hayatı hem kendimize hem de yakınlarımıza zehir etmektedir. Çoğu zaman insanı zarara uğratan evhâmın temelinde ise vesvese yatmaktadır. İnsan neye hassasiyet gösteriyorsa vesvese, kişiyi o noktadan yakalamaktadır. Bir anlamda önem verilen şeye ya da karaktere göre şekillenebilmektedir. Meselâ; aşırıya kaçan temizlik düşkünlüğü, aşırı düzen, gereksiz çok fazla eşya biriktirme, simetriye aşırı derecede önem verme, kapıyı, ocağı kontrol etse bile sanki daha önce yapmamış gibi defalarca gidip kontrol etme evhâmı vb. bu tip davranışlardan sadece birkaçıdır. Aynı şekilde ibâdetlerde de evhâm derecesinde aşırılıklara gidilebilmektedir. Meselâ abdest aldığı halde evhâma kapılıp iki, üç, dört defa abdest yenileme, namazlarında 4 rekât mı 5 mi kıldığına dair çok fazla şüpheye kapılma vs. türünden nice örnekler vardır. Bunlar asıl yapmamız gereken işlerden bizi alıkoyuyorsa ve hayatımızı çekilmez hale getiriyorsa durup düşünmek gerekmektedir. Zira vesveseler ilerledikçe hayatı zorlaştırmaktadır. Hatta üzerinden kalkılamayacak bir vaziyete sokabilmektedir. Bütün bu problemlere çareler aranması gerekmektedir.

Bu çalışmada hadisler ışığında vesvese ve korunma yolları ele alınıp incelenmektedir. Çalışmanın giriş bölümünde vesvese hakkında bazı bilgi ve kavramlar (vesvâs, hannâs, vehim ve evhâm gibi) incelenmiştir. Birinci bölümde, Kur'ân ve bazı tefsirlerdeki vesvese hakkında bir kısım bilgilere yer verilmektedir. İkinci bölümde; hadisler ışığında temizlik, inanç gibi konularda içine düşülen vesveseler ve kurtulma çareleri sunulmaktadır. Sonuç bölümünde ise elde ettiğimiz neticelere temas edilmektedir.

Bu konuda kapsamlı bir bilimsel çalışmaya rastlamadığımızdan, hazırlayabildiğimiz kadarıyla vesvese meselesini inceleyip bazı sebep ve sonuçlara ulaşmaya çalıştık.

Çalışma konusunun belirlenmesinde, çalışma için gerekli dökümanların temininde ve tezin her aşamasında kendilerinden istifâde ettiğim danışmanım Doç. Dr. Kadir PAKSOY hocama teşekkür ederim.

Çalışmak bizden, başarı ve muvâffakiyet Allah'tandır.

Bülent KARADAĞ
şANLIURFA – 2013

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	VII
TEZ ÖZETİ.....	VIII
ABSTRACT.....	IX
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
4. ÖNCEKİ YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM	4
VESVESE HAKKINDA BAZI BİLGİLER VE KAVRAMLAR.....	4
1. VESVESENİN TARİFİ	4
1.1. Lügat Anlamı	4
1.2. Terim Anlamı.....	4
2. VESVESEYLE İLİŞKİLİ BAZI KAVRAMLAR.....	4
2.1. Vesvâs.....	4
2.2. Hannâs	5
2.3. Vehim ve Evhâm	5
2.4. Şek, Şüphe veya Kuşku	6
2.5. Tereddüt	6
2.6. Zan	6
2.7. Ümniye/ Ümniyye.....	6
2.8. Lümme-i Şeytâniye.....	7
2.9. Modern Psikiyatrinin Tanımladığı Bazı Vesvese Türleri	7
2.9.1. Obsesyonlar ve Obsesyonel Düşünceler	8
2.9.2. Obsesyonel Ruminasyonlar.....	9
2.9.3. Obsesyonel Ritüeller	9
2.9.4. Kirlenme Obsesyonları.....	9
2.9.5. Simetri ve Düzen Obsesyonları.....	10

3. VESVESENİN MAHİYETİ VE ÇEŞİTLERİ HAKKINDA BAZI TESPİTLER	10
.....	
4. ŞEYTÂNIN VESVESESİYLE MÜCÂDELEDE STRATEJİK YAKLAŞIMLAR	12
.....	
4. 1. Kibirlenerek İbâdetten Uzaklaşmak.....	15
4. 2. Hırs, Tûl-i Emel Düşüncesi ve Hayalperestlik	15
4. 3. Cinsel Temâyüller, Şehvet ve Aşırı İstekler	17
4. 4. Ebedîlik Arzusu	18
4. 5. Kötü Alışkınlıklar	20
4. 6. Düzensizlik	20
4. 7. Umûmî Felâketlerden Gerekli Dersi Almamak	20
5. ŞEYTÂNIN VESVESESİYLE MÜCÂDELEDE DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR.....	22
6. KUR'ÂN'DA VESVESENİN İFÂDE EDİLDİĞİ ÂYETLERİN TEFSİRİNE KISACA BAKIŞ.....	26
6.1. Şeytânın İnsana Vesvese Vermesiyle İlgili Âyetler	26
6.2. Şeytânın Vesvesesinden İnsanları Sakındıran Âyetler	27
6.3. Şeytânın Vesvesesinin Za'fiyetinin İfâde Eden Âyetler	29
6.4. Şeytânın Vesvesesine Karşılık İnsana Düşen Görevler	31
6.5. Nâs Suresindeki İlgili Âyetlerin Tefsiri	32
6.6. Tâ-Hâ Suresi 120–121. Âyetlerin Tefsiri.....	35
6.7. Kâf Suresi 16. Âyetin Tefsiri	37
6.8. A'râf Suresi 20. Âyetin Tefsiri	39
İKİNCİ BÖLÜM.....	43
1. HADİSLER IŞIĞINDA VESVESE VE TEDÂVÎ YOLLARI.....	43
1.1. Abdest ve Gusülle İlgili Vesveseler ve Tedâvî Yolları	43
1.1.1. Abdestle İlgili Vesveseler ve Hadisler Işığında Çare Yolları	44
1.1.2. Gusül Abdesti ile İlgili Vesveseler	49
1.1.3. İstibrâ ile İlgili Vesveseler	52
1.2. Temizlikle İlgili Vesveseler ve Tedâvî Yolları.....	53
1.3. Bazı İbâdetlerle İlgili Vesveseler ve Tedâvî Yolları.....	54
1.3.1. Namazla İlgili Vesveseler	54

1.3.2. Daha Çok İbâdet Etme Düşüncesi İle İlgili Ârız Olan Vesvese	57
2. İNANÇLA İLGİLİ VESVESELER VE TEDAVİ YOLLARI.....	62
2.1. Allah'ın Zâtı ile İlgili Vesveseler	62
2.1.1. İnsanı Kuşatarak Allah'ı Unutturması	63
2.1.2. Allah'ın Affına Güvendirmesi	66
2.1.3. Yaratılışı Değiştirmeyi Emretmesi.....	69
2.2. Resûlullah (s.a.v.), Salih mü'minler ve Mukaddes Mekânlarla İlgili Vesveseler	72
3. BAZI DİNİ MESELELERLE İLGİLİ VESVESELER VE TEDÂVÎ YOLLARI	76
4. İNSANA GELEN VESVESENİN SEBEP VE HİKMETLERİ.....	77
5. VESVESENİN EN ÇOK GÖRÜLDÜĞÜ İNSANLAR.....	81
6. VESVESEDEN KURTULMA VEYA ZARARINDAN KORUNMA HAKKINDA BAZI TAVSİYELER.....	82
6.1. Vesvesenin, İmanın Kuvvetinden Dolayı Ârız Olduğunun Bilinmesi.....	82
6.2. Vesvesenin, Tamamen Kalbin Mahsulünün Olmadığının Bilinmesi	83
6.3. Vesveseye Mâruz Kalbin, İçine Kötülerin Çer-Çöp Attığı Pınara Benzetilmesinin Bilinmesi	83
6.4. Vesvese, İradî Olmayıp Fiiliyata Dökülmüyorsa İnsanı Mes'ul Etmeyeceğinin Bilinmesi	84
6.5. Vesvese, İnsanın İlerlemesine Mani Olmayan Örümcek Ağı Şeklinde Tanınması.....	84
6.6. Vesvese, Üzerinde Durulmadığı Dert Haline Getirilmediği Takdirde Pek Zarar Vermemesinin Bilinmesi	85
6.1. Vesvesenin Ancak Zararlı Tevehhüm Edildiği Zaman Zarar Vermesi	86
6.8. Hassas ve Asabî Fıtratta Olanlar, Vesveseyi Önemsemeyip Vehme Kapılmamalıdır	86
6.9. Vesvesenin Çekim Alanından İbâdet Sayesinde Uzaklaşmak ve Psikolojik Tesirinden Kurtulmak Mümkündür	87
6.10. Dua, Namaz, İstiğfar, İstiâze (Allah'a Sığınma) ve Psikoterapi Yolu ile Korunma Talep Etme	89
6.10.1. Dua Etmek ve Psikoterapi	89

6.10.2. Namaz ve Psikoterapi.....	93
6.10.3. İstiğfâr ve Psikoterapi	95
6.10.4. Korku ve Psikoterapi.....	96
7. VESVESE İLE MÜCÂDELEDE AHLÂK VE VİCDAN EĞİTİMİNİN ÖNEMİ	
.....	97
7.1. Ahlâk Eğitimi.....	97
7.2. Vîcdân Eğitimi.....	98
8. MADDÎ VE MANEVÎ HASTALIKLARIN TEDÂVÎSİ İÇİN HEKİMLERE	
MÜRÂCAÂT EDİLMESİ.....	100
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA	105

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhi's-Selam
b.	: Bin, İbn
bkz.	: Bakınız
ev	: Çeviren
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celaluhu
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
mlf.	: Müellifi
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme, tercüme eden
tsz.	: Tarihsiz
vd.	: ve diğerleri, ve devamı
vb.	: ve benzeri, ve benzerleri
Yay.,	: Yayınevi, Yayınları, Yayıncılık
y.y.	: Yayın Yeri Yok

TEZ ÖZETİ

Bu çalışma hadisler ışığında vesvese ve korunma yollarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu tezde vesvese ile ilgili bazı kavramlar açıklanarak vesvesenin mahiyeti ve çeşitleri hakkında bilgi verilmektedir. Vesveye maruz kalan insanlara yol göstermek için ayet ve hadislerden çerçevesinde kurtulma çareleri sunulmaktadır. Vesvese ile mücadelede dikkat edilmesi gereken hususlar maddeler halinde anlatılmaktadır. Çalışmanın sonunda Kur'ân ve Hadislerde anlatılan şeytanın zayıf bir mahluk olduğu, tuzaklarının da zayıf olduğu, herhangi bir yaptırım gücünün bulunmadığı, sadece insanın kalbini kurcalaması, hayâl aynasına bir kısım resim ve manzaralar, hâtıra ve hayâller getirmesi türünden bazı vesveseler verebileceği kanaatine varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vesvese, Şeytan, Vehim, Tedâvî Yolları, Kur'ân, Hadis.

ABSTRACT

This study examines satanic whisperings (waswasa) in the light of the hadiths elaborating its terms and explaining its types. In addition, it presents the ways in which the sufferers might be able to recover and enumerates the ways in which the sufferers need to follow. It concludes that although Satan is a weak creature, it might produce different scenes or pictures to the imagination of people leading them to waswasa.

Keywords: Waswasa (satanic whisperings), Satan, Methods of Treatment, Quran, Hadith.

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

İnsan yaratılış gereği iyileğe ve kötülüğe meyillidir. Şeytan onun bu yönünden istifade ederek daima onu kötülöklere sevk etmek için vesveseler vermektedir. Bu vesveseler insanda maddi manevi birçok zararlar meydana getirmektedir. Hatta bazen hayatı içinden çıkılmaz, yaşanmaz bir hale sokmaktadır. Kişi vesvesenin mahiyetini, çeşitlerini korunma yolları bilmediği için şeytanın bu vesveselerine karşı koyamamaktadır. Bundan dolayı araştırmamızda vesvesenin mahiyetini, çeşitlerini ve tedavi yollarını insanlara göstermeyi hedefledik. Araştırmamızda hadisler ışığında vesvese ve korunma yolları ele alınacak, Kur'ân tefsirelerinden bazılarına da yer verilecektir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmamızda, insan hayatına etki eden maddi ve manevi hastalıklara sebebiyet veren vesvesenin iyi tanınması amaçlanmıştır. Vesvesenin çeşitlerinin bilinmesi ve bunlara karşı alınacak tedbirlerde çalışmamızın amaçları kapsamındadır. Vesvese, insanın en büyük problemlerinden biridir. İnsan maruz kaldığı vesveseye karşı onu çok iyi tanıyarak ve korunma yollarını bilerek karşı koyabilir. Ancak bu sayede insan içinde bulunduğu çıkmazdan ve buhrandan kurtulabilir. Çalışmamızın nunu da amaçlamaktadır. Çalışmamızda ortaya konan metotlar tatbik edildiğinde insanın en büyük problemlerinden biri olan vesvese ile başa çıkması yolunda önemli bir adım atılmış olacaktır. Çünkü çalışmamız vesveseyi, vesvesenin mahiyeti, çeşitlerini ve korunma yollarını ortaya koymaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İnsan bilgi sayesinde her türlü problemin üstesinden gelebilir. Bilgi olmayınca karşılaştığı problemlerin çözümünde zorlanabilir. İnsanın yaratılışı ile beraber şeytan ona musallat edilmiş ve vesveseye maruz bırakılmıştır. Vesvese insanın yaratılışıyla başlamaktadır. Vesvesenin mahiyeti, çeşitleri korunma yolları bilinmezse insan bu büyük problem ile başedemez. Bu konuda kapsamlı bilimsel çalışmaların çok az sayıda olması günümüz insanının vesvese hastalığını tam manası ile bilmemesi ve tanımaması onu bu hastalığa karşı yenilgiye sevk etmiş, bedeni, ruhî hastalıklara maruz bırakmıştır. Bunlar konuyu ele almamızın önemini göstermektedir.

4. ÖNCEKİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Hanife Yıldız Yağcı (2010), Saplantılı Dini Davranışlar isimli yüksek lisans çalışmasında vesveseyi ele alırken bu konudaki modern psikolojinin açıklamalarına ve davranış terapisinin tedavi yöntemlerine değinmiştir. Batıda özellikle Hristiyan dünyada olmak üzere dini obsesyonlar ve kompulsiyonlarla ilgili yüzyıllar öncesine dayanan geniş bir literatür bulunduğunu, İslami kaynaklarda ise çok geniş bir biçimde yer almamakla ve sistematik bir biçimde işlenmediğini ifade ederek bu konu vesvese başlığı altında irdelenmektedir. Özellikle İbni Sina, Gazali ve son dönemde de Said Nursi vesvese konusuna eserlerinde yer veren İslam âlimlerinden olduğunu ifade etmektedir. Ancak gerek Hristiyan gerekse İslam kaynaklarında dini obsesif kompulsif bozukluk konusuna yaklaşımda dini bakış açısı kullanıldığını, bununla birlikte bu kaynakların bazılarında obsesif kompulsif bozuklukla ilgili modern psikolojinin açıklamalarına ve davranış terapisinin tedavi yöntemlerine yaklaşan bilgiler yer almakta olduğunu belirtmektedir.

Elif Bulat (2006), Din Eğitimi Açısından Kuran'da Şeytan Kavramı isimli doktora çalışmasında dini, ahlaki ve geleneksel değer yargılarıyla ilgili konu ve kavramları araştırılırken, vesvese ve şeytan arasındaki ilişkiyi ifade etmeye çalışmıştır. Bu konu ve kavramların doğa bilimlerince incelenememesi, onların yokluğuna ve

araştırılamazlığına dair bir kanı uyandırmaması gerektiğini; zira yüzyıllardır var olan gelenekler, kutsal metinler, antropolojik ve sanatsal eserler, bu konu ve kavramların varlığına ilişkin bilgileri bize sunmakta olduğunu söylemektedir.

İlyas Şanlı (2008), Kur'an'a Göre Şeytânın İnsanı Aldatma Yöntemleri isimli yüksek lisans çalışmasında vesvesenin şeytanın en önemli aldatma yöntemlerinden biri olduğunu vurgulamaktadır.

Fatih Kanca (2010), Kur'ân-ı Kerim'e Göre Şeytanın İnsan Fiilleri Üzerindeki Etki isimli yüksek lisans çalışmasında vesvese – şeytan münasebetini ifade etmeye çalışmıştır.

Mustafa Çoban (2007), Kur'an Ve Sünnet Rehberliğinde Şeytanla Mücadele Edecek İnsanın Eğitimi isimli doktora çalışmasında vesvese vermenin şeytanın bir özelliklerinden bir tanesi olduğunu ifade etmektedir.

Adem Dölek (2003), Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması isimli makalesinde vesvesenin psikoterapide ettiği anlamı irdelemiştir.

Adem Dölek (2002), Hadisler Işığında Temizlik ve İbâdet Konularındaki Vesveseler ve Tedâvî Yolları isimli makalesinde tedavi yolları üzerinde durmaktadır.

Sefa Saygılı (2001), Ruh Hastalıkları Ve Korunma Yolları isimli çalışmasında vesvesenin çok önemli bir hastalık olduğunu vurgulamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VESVESE HAKKINDA BAZI BİLGİLER VE KAVRAMLAR

1. VESVESENİN TARİFİ

1.1. Lügat Anlamı

Hışırta, gizli ses, kuruntu, rüzgârın çıkardığı alçak ses, birisi ile gizli konuşmak, kişinin kendi içinden konuşması, fikrinden konuşması, karışık alçak ses, kötü düşünce anlamlarına gelmektedir. Kelime Arapçadaki vesvese kökünden gelmektedir.¹

1.2. Terim Anlamı

Vesvese, Şeytânın insan kalbine hiçbir faydası ve hayrı olmayan şeyleri ilka etmesidir.² Nefsin ve Şeytânın kalbe koyduğu hayırsız, faydasız, alçak hatıra ve dağdağaya da denir.³ Şeytânın ilkâ, kötü bir şeyin yapılması, iyi bir işin terk edilmesi veya geciktirilmesi ya da eksik yapılması için insanı kışkırtması, aklını çelmesi, nefsin bayağı arzularına uymaya teşvik etmesi demektir.⁴

2. VESVESEYLE İLİŞKİLİ BAZI KAVRAMLAR

2.1. Vesvâs

Kalbe hayırsız, faydasız, alçak hatıraları atan, yavaş sesle fısıldayan, insanlara vesvese veren demektir. Vesvâs, Şeytân anlamında kullanılır. Ayrıca kişi ile konuşup vesvese veren her şeye, avcının çıkardığı fısıltı veya sese de vesvâs denir.

---

¹ İbn Manzûr Muhammed b. Mûkerrem b. Ali, *Lisânû'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrût 1414, VI, s.255; İsfehânî, Hüseyin b. Muhammed er-Ragıb, *el-Mufredat fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnan ed-Dâvudî, Dîmaşk, Dâru'l-Kalem, 1412, I, 869.

² İyâde b. Eyyûb el-Kubeysî, *el-Vesvesetü Esbâbuhâ ve İlâcuhâ*, Beyrut, Dâru İbn Hazm, 1431, 23.

³ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. İsmail Karaçam, Emin Işık vd., İstanbul, Azim Dağıtım, tsz., X, 188.

⁴ İsmail Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara, DİB Yay., 2010, s. 693.

Visvas, vesvese anlama geldiği gibi nefsin söyledikleri anlamına da gelir. Vesvâs, Şeytân anlamında da kullanılır. Köpeklerin ve avcılarının çıkardıkları seslere de vesvas denir.

Müvesvis tabiri de vesvâs anlamında kullanılır, kendi kendine konuşana da müvesvis denir.⁵

2.2. Hannâs

Hannâs kelimesi, Cenâb-ı Allah anıldığı zaman şeytânın geri çekilmesi, sinmesi, o esnada kaybolması sıkılıp büzülmesi vs. gibi anlamlarda kullanılan mübalağalı sıfat-ı müşebbehe kipidir. Tekvîr süresinin 15. âyetinde geçen hunnes (hannâslar) hakkında ise gündüz saklanan yıldızlar anlamına geldiği ifâde edilmektedir. Ayrıca Zuhâl (Satürn), Müşteri (Jüpiter), Merih (Mars) gibi gezegenlerin kastedildiği de söylenmiştir. Nitekim gerek yıldızlar gerekse gezegenler, gündüz güneşin çıkmasıyla birlikte gündüz gizlenmektedirler. Gündüz görülmeyip geceleyin görülebilmektedirler.⁶

2.3. Vehim ve Evhâm

Vehim, Lügate unutmak, hata yapmak, dili sürçmek, zannetmek, anlamlarına gelir. Ondan türeyen tevehhüm, îhâm ve tevhîm de yaklaşık aynı anlamda kullanılır. Vehmetmek, bir şeyin tümünü terk etmek, eksiltmek yaşlı ve yorgun deveye, geniş yol anlamlarına da gelmektedir.⁷

Vehim ve evhâmın terim anlamı; yazı ve konuşmada herhangi bir şeyi eksiltmek, terk etmek ve bir şeye veya kimseye aklın gitmesine (onun düşünülmesi) ve hata yapmasına denir.⁸

---

⁵ İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, VI, 256; Ragıb İsfehânî, *el- Müfredât fi Garibi 'l-Kur 'ân*, I, s.869.

⁶ Ragıb İsfehânî, *el-Mufredat fi Garibi 'l-Kur 'ân*, I, s. 300.

⁷ İbnü'l-Esîr, *En-Nihâye fi ğaribi 'l-hadis*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmud Muhammed et-Tenâhî, Beyrut, Mektebetü'l-İlmiyye, 1979, V, s. 525.

⁸ İbn Kuteybe, ed-Dineverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Garîbu 'l-hadis*, thk. Abdullah el-Cubûrî, Bağdat: Matbaatü'l-Anî, 1397, I, 234, el-Cevherî el-Fârâbî, Ebu'n-Nasır İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh Tacü 'l-lüĝa ve Sihâhu 'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr, Beyrut, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1987, V, s.2054.

2.4. Şek, Şüphe veya Kuşku

Lügatte karıştırma anlamına gelir. Terim olarak ise bir şeyin haram veya helal olduğunun kesin olarak bilinmemesidir.⁹ Ayrıca, herhangi bir şeyin var olduğuna inanmayı, kuşku anlamlarına gelir.¹⁰ Bir şeyin doğru olup olmadığına veya var olup olmadığına dair kat'i kanâat ve bilgi sahibi olmamak haline şüphe denir.¹¹

2.5. Tereddüt

Kararsızlık, gerisin geriye dönmek, ne yapacağını bilmeme anlamlarına gelir.¹² Ayrıca bir mes'ele hakkında karar veremeyerek şüphede kalmaya denir.¹³

2.6. Zan

Bilmek, zanda bulunmak, anlamlarına gelir. Ondan türeyen zanin kelimesi töhmet altında kalan kişiye denir.¹⁴ Ayrıca, şüphe, zannetmek, sanmak, sezme gibi manaları da ifâde eder.¹⁵

2.7. Ümniye/ Ümniyye

Ümniye yahut ümniyye kelimesi, kuruntu, takıntı ideal, niyet, gaye, istek, arzu, dilek gibi anlamlara gelir.¹⁶ Ayrıca umut (ümit), talep, niyet, kuruntu anlamları için de kullanılır. Çoğulu ise emânî'dir.¹⁷

---

⁹ eş-Şerif el-Cürcanî, Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeyn, *Kitâbü't-Ta'rifât*, Lübnan, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 1983, s.124.

¹⁰ M. Akif Ordulu, *Türkçe Sözlük*, İstanbul, Erdem Yay., 2001, s.375.

¹¹ Abdullah Yeğin, Hekimoğlu İsmail, vd., *Büyük Lûgat*, İstanbul, Sebat Yay., 2006, s.915.

¹² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, s.174.

¹³ Abdullah Yeğin, *Yeni Lûgat*, İstanbul, Hizmet Vakfı Yay., 1992, s.718.

¹⁴ el-Cevherî el-Fârâbî, *es-Sihâh Tacü'l-lüğa ve Sihâhü'l-Arabiyye*, s.2160.

¹⁵ Yeğin, a.g.e., s.781.

¹⁶ Yeğin, a.g.e., s.126.

¹⁷ Yeğin, a.g.e., s.1022.

2.8. Lümme-i Şeytâniye

Lemme: Toplamak, düzeltmek, günaha yaklaşmak anlamlarına gelir. Ayrıca nişan, alâmet, damga, nokta, vesvese, kuruntuya da denir.¹⁸ Küçük günahlara da “lemem” denir.¹⁹

Ayrıca Lümme; kişinin sefer arkadaşları anlamına gelir. “Lememe”den türemiştir. Cemâat ve örnek anlamına da gelmektedir. İbnu'l-Esir, üçten ona kadar olan gruba “lümme” denilebileceğini söyler. Yaşıt ve benzere de lümme denir.²⁰

Terim olarak lümme-i şeytâniye ise şeytânın kalbe vesvese verdiği, Hâkk'a muhalif olan her türlü düşünce ve şüphelere denir. Şeytânın vesvesesi ve Şeytânın verdiği kuruntuya da denir.²¹

2.9. Modern Psikiyatrinin Tanımladığı Bazı Vesvese Türleri

Konumuzla alakalı günümüz psikiyatrisi bazı vesvese çeşitlerini incelemekte ve tanımlamalar getirmektedir. Günümüzde Arapçadaki vesvesenin karşılığı olarak bir anlamda “obsesyon” kullanılmaktadır. Bunlardan kısaca bahsedelim. Yağcı tezinde Zihne aniden, bireye yabancı bir biçimde giren ve zihinden uzaklaştırma çabalarının sonuçsuz kaldığı, İslami literatürde vesvese diye tanımlanan bu düşüncelerin dini obsesif kompulsif bozukluğun dini obsesyonlar kısmına karşılık geldiği söylenebilir.

Ancak İslami literatürde dini kompulsiyonlara karşılık gelebilecek bir terime rastlanmamıştır. Bunda obsesyonların farklı dinlere ve kişilere göre çeşitliliğinin fazla olması, obsesyonların kompulsiyonlara da kaynaklık eden asıl öge olması, kompulsiyonların ise dini olmayan kompulsiyonlardan çok farklı olmaksızın genellikle belirli ritüelleri tekrar biçiminde ortaya çıkmalarının etkili olduğu söylenebilir. İslami

---

¹⁸ Yeğın, s.559.

¹⁹ Ragıb İsfehani, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'ân*, s.746.

²⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII, s.548.

²¹ Yeğın, a.g.e., s.559.

literatürde kompulsiyonlar için ayrı bir terim kullanılmayıp, dini obsesif kompulsif bozukluk iki ögeyi de içeren bir biçimde vesvese hastalığı olarak isimlendirilmiştir.²²

2.9.1. Obsesyonlar ve Obsesyonel Düşünceler

Obsesyonlar, kişinin aklına istenmeden gelen ve istenmediği halde kişiyi zorlayıp düşünmek zorunda bırakan, takıntılı düşüncelere sebep olan vesvese çeşididir. Bu tür düşünceler inatçı bir şekilde tekrarlar ve zihni meşgul ederler. Kişiyi rahatsız ederler ve benliğe yabancılırlar. Bu düşünceler sıkıntı meydana getirir ve kişi bu düşünceleri etkisizleştirmeye çalışır. Obsesyonlar sadece düşüncelerden oluşmazlar, aynı zamanda dürtü ve düş şeklinde de ortaya çıkan korkulardır.

Obsesyonlar sıkıntı meydana getirici etkiler gösterirler.²³

Kişinin aklına istemeden gelen takıntılı düşünceler bu türdendir. Öyleki bu düşünceler meselâ, temizlik ile ilgili olabilir. Kişi mikrop kapıldığını, ellerinin yeterince temizlenmediğini, yerlerin kirli olup olmadığını düşünebilir. Simetrik, düzenle ilgili olarak düzenin bozulduğunu düşünebilir. Yaptığı işlerden emin olmadığı için şüpheli düşünceleri olabilir. Kapı kilitlendi mi?, fiş çekildi mi?, ocak söndü mü?, tarzında düşünceler olabilir.

Dinî konularda, Allah'ın varlığı ve kötü şeyler düşündüğü ile ilgili düşünceler olabilir. Cinsel konularda da kişinin aklına rahatsız edici düşünceler gelebilir. Anne-baba ve sevdiklerine zarar verme davranışlarını yapmaya zorlayan düşünceler ve dürtüler olabilir. Bu dürtüleri gerçekleştireceği korkusu kişide yoğun sıkıntı ve kaygı oluşturur.

Örneğin; çocuğumu keser miyim, balkondan atar mıyım? Kalabalıkta aklımı kaybedip soyunur muyum, bileklerimi keser miyim? Gazı açıp evdeki herkesi öldürebilir miyim, karşımdaki kişiyi yaralayabilir miyim?

---

²² Hanife Yıldız Yağcı, *Saplantılı Dini Davranışlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2010, s. 34-35.

²³ Ahmet Koyuncu, *Takıntı... Kuruntu... Vesvese...*, İstanbul, Liman Yay., 2012, s.8.

Bu şekilde akla gelen dürtüleri gerçekleştirmekten korkulur ve kişi bu dürtüleri gerçekleştirmemek için tedbirler alır. Evdeki bıçakları vb. kesici ve delici aletleri saklayabilir.²⁴

İşte bütün bunları obsesyon (takıntı, vesvese, evhâm) olarak nitelendirmek mümkündür.

2.9.2. Obsesyonel Ruminasyonlar

Kişide sonu gelmeyen içsel tartışmaların yaşandığı bir vesvese çeşididir. Dünyanın ve evrenin özellikleri, insan nasıl görür, nasıl konuşur ve bu dünyada neden varız gibi sonu gelmeyen sonuçsuz tartışmalardır. Kişi bu sonuçsuz düşüncelere saatlerce takılıp kalır.²⁵ Bu tür sonu gelmeyen düşüncelere obsesyonel ruminasyon denebilir. Biz bunu kişinin bir türlü çözemediği içsel vesvese diye adlandırabiliriz.

2.9.3. Obsesyonel Ritüeller

Kişinin kendisini bazı düşünce veya davranışlara bağladığı vesvese çeşididir. Ritüel şeklinde davranış ve düşünceler sergilenir. Örneğin; ellerini 4 kez yıkamadan yemek yememe, ellerini yıkarken belirli sözcükleri tekrar etme, musluğu 5 kez açıp kapatma, pantolonu 3 kez giyip çıkarma gibi ritüele bağlanmış davranışlar söz konusudur.²⁶ Biz bunu kişinin düşünce ve davranışlarına bağladığı vesvese çeşidi diye nitelendirebiliriz.

2.9.4. Kirlenme Obsesyonları

Kişinin, dışarıdan mikroplu ve kirli şeylerin bulaşacağından endişe ederek pislik bulaşması ile hastalanacağı etrafındaki kişilere mikrop ve pisliği yayabileceği şeklindeki saçma düşüncelerden ve korkulardan oluşan vesvese çeşididir.²⁷

---

²⁴ Koyuncu, a.g.e., s.8.

²⁵ Koyuncu, a.g.e., s.9.

²⁶ Koyuncu, a.g.e., s.9.

²⁷ Koyuncu, a.g.e., s.9.

Kirlenme obsesyonları sık görülen obsesyonlardandır. Değişik türleri mevcuttur. Örneğin; kişinin başkalarının vücut atık ya da salgılarının (idrâr, dışkı, tükürük, vb.) bulaşmasından korkması, yıkadığı tabaklarda deterjan kalmış gibi düşünmesi bu türden sadece birkaç çeşit obsesyondur. Biz bunu aşırı temizlik hassasiyetinden dolayı kişide oluşan yersiz korku ve vesvese çeşidi olarak adlandırabiliriz.

2.9.5. Simetri ve Düzen Obsesyonları

Evdeki eşyaların düzeni ve simetrisi ile ilgili takıntılı düşüncelerle ilgili vesvese çeşididir. Ayrıca işyeri, çalışma masası ve sosyal yaşam bu kişide bu tür takıntıların oluşmasında etkilidir. Evdeki eşyalar, halılar, perdeler, tablolar vb. belirli bir düzen ve simetri özellikleri gösterirler. Dolaptaki eşyalar belirli bir sırada ve düzendedirler. Bu düzen ve simetrinin bozulması kişide bu tür vesvese oluşturur.²⁸

Biz bunu kişinin eşyalardaki düzen ve simetri ile ilgili aşırı hassasiyetine bağlı olarak oluşan vesvese çeşidi olarak adlandırabiliriz.

3. VESVESENİN MAHİYETİ VE ÇEŞİTLERİ HAKKINDA BAZI TESPİTLER

Vesvesenin mahiyeti ve hususiyeti hakkında İmam Gazalî (d. 1058 - ö. 1111) şunları söylemektedir: Birincisi: Vesvesenin çeşitlerinden biri onu hak ile karıştırma şeklindedir. Meselâ, Şeytân insana der ki: “Devamlı sûrette nimetlerin zevkinden kendini nasıl men ediyorsun? Ömür oldukça şehvetlere sabır zor bir iştir, biraz şehvetlere dal!” Fakat bu esnâda insan, Allah hakkını düşünür. Onun vereceği büyük mükâfatı ve cezâyı göz önüne aldığı anda, hakîkaten şehvetlere sabır nefisine zor gelmekle beraber cehennem ateşine sabrın daha zor olduğunu anlar. Bunun birini tercih etmek gerektiğine göre, elbette insan -kul- şehvetlere sabrı tercih eder, der. Kul, Allah Teâlâ'nın vaad ve vaidini (tehdidini) düşünür, imânını yeniler, yakînini takviye ederse, Şeytân sükût eder ve kaçır. Zira cehennem ateşine dayanmak, şehvetlere dayanmaktan

---

²⁸ Koyuncu, a.g.e., s.12.

daha kolaydır, diyenin dediği gibi, isyan cehenneme götürmez de diyemez. Çünkü kişinin Allah Teâlâ'nın kitabına imânı bu iddialarla reddeder ve bu sûretle vesvese kesilir. Yine bunun gibi insana ûcub ile vesvese verir, yani kendini beğendirir; “Senin gibi kim amel ediyor? Senin gibi Allah’ı kim bilebiliyor? Senin Allah’ın katında ne büyük mevkiîn vardır?” Kul bu anda şöyle düşünmelidir: Allah Teâlâ’yı bildiği ve elde ettiği ilme sebep olan kalbi ile amel vâsıtası olan âzâların hepsini Allah yaratmıştır. Daha nasıl kendini beğenir. Bunu düşünen insandan Şeytân hemen uzaklaşır, çünkü artık “Hayır, bu vasıtalar Allah’tan değil” diyecek imkânı yoktur. Bu sûretle iman ve mârifet Şeytân uzaklaştırır. İkincisi: Vesvesenin diğer çeşidi, şehveti harekete geçirip heyecanlandırmakla olmaktadır, bu da ikiye ayrılır: Kul bunun isyan ve günâh olduğunu kat’i sûrette bilirse, Şeytân, şehveti harekete geçirmekte müessir olan heyecandan ümidini keser, fakat yine de heyecanlandırmaktan büsbütün vazgeçmez. Şâyet kul bunun günah olduğunu kat’i sûrette değil de gâlib zann ile biliyorsa, bu takdirde Şeytânın vesvesesi bazen kalbinden müessir olur. Bu halde vesvese mevcuttur ama gâlib değildir. Bununla beraber vesvesenin def’i için mücâdele etmelidir.

Üçüncüsü: Mücerred hâtıra ve insana gâlib olan haller ile namaz dışında bazı düşüncelerden doğma şeylerdir. Allah’ı zikrettiği zaman bu vesvese uzaklaşır. Zikirten kesilince gelir. Böyle birbirini takib eder durur. İkisinin, yani zikirle vesvesenin bir arada toplanması da mümkündür. Hatta insan, hem okuduğu Kur’ân’ın mânâsını ve hem de vesveseyi birden anlayabilir. Sanki bunlar kalbin ayrı ayrı iki yerinde dururlar. Bu kabîl vesvese, hiç hâtıra gelmeyecek şekilde tamamen yok edilmesi çok zor bir ihtimaldir.²⁹

Bu konudaki diğer bazı görüşleri şöylece zikredebiliriz:

Vesvese, musibete benzer ehemmiyet verdikçe şişer; ehemmiyet vermezsen söner. Ona büyük nazarıyla baksan büyür, küçük nazarıyla baksan küçülür. Korksan

---

²⁹ el-Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed Ebû Hamîd, *İhyâ’u Ulûmi’d-Dîn*, çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul, Bedir Yay., 1974, III, s.101.

ağırlaşır, hasta eder; havf etmezsen hafif olur, mahfi kalır vesvesenin mahiyetini bilmezsen devam eder, yerleşir; vesvesenin mahiyetini bilsen onu tanısan, gider.³⁰

Şeytân; inanmış, iman ve akide zaviyesinden mamur, ibâdetlerini yerine getiren müminin kalbine girip onu küfre sevk edemez ve hiç bir zaman onun kalbinde Allah'ın mârifet ve muhabbetinin, Fahr-i Kâinat'ın (s.a.v.) sünnetine ittibâ ve iktidâ düşüncesinin yerini alamaz; ona ibâdetlerini terk ettirme mevzuunda başarı kazanamaz.³¹

4. ŞEYTÂNIN VESVESESİYLE MÜCÂDELEDE STRATEJİK YAKLAŞIMLAR

Dinler, insanların dünya mutluluğu ve âhirete hazırlanmalarını temin için gönderilmiştir. Vahiy kaynaklı olmayan dinî inanışların da belli ölçüde insanları mutlu ettiklerine inanılır. İslâm açısından bakıldığı zaman, dünya düzeninden sorumlu olan insanın zaaf içerisinde olduğu, ancak Allah'ın bu zaafı bildiği ve onu zorda bırakmayı arzu etmediği ifâde edilebilir. İnsanın, insan olması sebebiyle kazandığı vasıfları konusunda Kur'ân'da oldukça fazla açıklama bulmak mümkündür.³²

“Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.”

“Kendisinden isteyebileceğiniz her şeyi size vermiştir. Allah'ın nimetini sayacak olsanız bitiremezsiniz. Doğrusu insan pek zâlim ve çok nankördür.”³³

“İnsan iyiliğin gelmesine dua ettiği gibi kötülüğün gelmesine de dua eder. Esasen insanoğlu acelecidir.”³⁴

“Sizi dirilten, sonra öldürecek, sonra yine diriltecek olan O'dur. İnsan gerçekten pek nankördür.”³⁵

---

³⁰ Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, İstanbul, Nesil Yay., 1996, s.112.

³¹ M. Fethullah Gülen, *İnancın Gölgesinde*, İstanbul, Nil Yay., 2006, I, s.205.

³² Mustafa Çoban, *Kur'an Ve Sünnet Rehberliğinde Şeytânla Mücadele Edecek İnsanın Eğitimi*. Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s. 95.

³³ İbrâhîm, 14/34.

³⁴ İsrâ, 17/11.

³⁵ Hacc, 22/66.

*“İnsan görmez mi ki, biz onu meniden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş.”*³⁶

“İnsanın başına sıkıntı gelince Rabbine yönelerek O’na yalvarır. Sonra Allah katından bir nimet verince önceden kime yalvarmış olduğunu unutuverir; Allah’ın yolundan saptırmak için O’na eşler koşar.” Ona:

*“İnkârınla az bir müddet zevklen, süphesiz sen cehennemliksin.” de.*³⁷

*“İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirerek yan çizer; başına kötülük gelince uzun uzun yalvarır.”*³⁸

*“Gerçekten insan pek hırslı ve zayıf yaratılmıştır.”*³⁹

*“Canı çıkasınca insan, ne nankördür!”*⁴⁰

*“Ey insan! Ne mağrur etti seni o Kerîm Rabbine karşı?”*⁴¹

*“Doğrusu insan hırslı ve huysuz yaratılmıştır.”*⁴²

Âyetlerden yola çıkarak insan zayıf, nankör, zâlim, aceleci, düşman kesilen, münkir, hırslı ve mağrur olmaya meyilli olarak yaratılmıştır. Bunlar: ümitsizlik, emelsizlik, şımarıklık, yersiz övünme, azgınlık, inkâr, cimrilik, gösteriş yapma, kararsızlık, gaflet, aldatma, yalan vb. insanda özü bulunan, ancak görülmesine rıza gösterilmeyen insanî vasıflardır. Saydıklarımız Allah ve Peygamber tarafından tasvip edilmeyen özelliklerdir; Şeytân’ın Adem ve nesline karşı düşmanlıkta kullandığı argümanlardır. Adem ve Havva -insanı temsil eden öge olarak ele alınırsa onlar- zaafı konusunda eğitilir ve ahlâkî bir tavır kazandırılırsa mücâdele kaybedilmemiş olacaktır.

İnsan bu ve benzeri zaafı sebebiyle, Kur’ân ve peygamberin rehberliğine kulak asmayıp, nefsânî arzularına ve Şeytâna uyarak inkâr edebilmekte,⁴³ kötülükleri işleyebilmekte⁴⁴ ve nimetlere karşı nankörlük edebilmektedir.⁴⁵

---

³⁶ Yâ-Sîn, 36/77.

³⁷ Zümer, 39/8.

³⁸ Fussilet, 41/51.

³⁹ Meâric, 70/19-21.

⁴⁰ Abese, 80/17; Âdiyât, 100/6; Alak, 96/6.

⁴¹ İnfîtâr, 82/6.

⁴² Meâric, 70/19.

⁴³ Teğâbün, 64/2.

İslâmî nasslar insanın hatadan korunamayacağı mutlaka hata yapabileceğine dair düşünceler ortaya koymuşlardır. Ebu Hureyre'nin bu konudaki rivâyeti önemlidir.

*“Nefsim kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, siz günah işlememiş olsaydınız, Allah sizi ortadan kaldırır, günah işleyen, Allah'tan af dileyen ve Allah'ın da kendilerini affettiği bir topluluk yaratırdı.”*⁴⁶ İnsanı çok iyi bilen Allah aslında onun günah işlemesini arzu ettiği için değil, hata yapmama kudreti kendisine verilmeyen bu varlığın hatadan sonra kahrolup helâk olmamasını istediği⁴⁷ için tevbe ederek yeniden başlangıç yapabilme şansını vermek istemiştir. Çünkü Allah tevbe edenleri ve böylece temizlenenleri sever.⁴⁸ Bu konudaki çıkış noktası özetlenirse, hatalar, bilinmediği ve sonucu kestirilemediği için yapılmaktadır. İnsan yapacağı hatanın ne olduğu ve özellikle getirisinin ne olacağı konusunda bilgi sahibi olmadığı/olmadığı için yanlış yapabilmektedir. Buradan hareketle tevbenin herkesi kapsadığı ve ölünceye kadar imkân tanındığı ifâde edilebilir. Eğer insanın işlediği günahı bildiği ve inat ederek eyleme dönüştürdüğü söylenirse o zaman aşağıdaki âyetlerin anlamı konusunda problem ortaya çıkabilir.

*“Allah'ın kabul edeceği tevbe, ancak bilmeden kötülük edip de sonra tez elden tevbe edenlerin tevbesidir; işte Allah bunların tevbesini kabul eder, Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.”*⁴⁹

*“Yine onlar kötülük yaptıklarında ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar işledikleri kötülüklerde bile bile ısrar etmezler.”*⁵⁰ Hiç kimseye “tevbe edemezsin artık” denilemeyeceğine ve Allah'ın bilmeden günah işleyenlerin tevbesini kabul edeceğine göre o zaman günahkâr kimse bilmeden günah işlemektedir.

---

⁴⁴ Ahzâb, 33/72.

⁴⁵ İnsân (Dehr), 76/2,3.

⁴⁶ Müslim, *Tevbe*, 36.

⁴⁷ Zümer, 39/53.

⁴⁸ Bakara, 2/222.

⁴⁹ Nisâ, 4/17.

⁵⁰ Âlu İmrân, 3/136.

Yukarıdaki âyeler incelendiğinde Allah'ın genelde insanları, özelde mü'minleri Şeytân konusunda sık sık uyardığını görürüz. Bu uyarılar genellikle, Şeytânın insanın apaçık düşmanı olduğu ve ona uyulmaması gerektiği, insanı aldatarak doğru yoldan çıkarmak istediği, bunun sonunda pişmanlığa sürüklemeyi arzu ettiği, günah işlettikten sonra terk edip yüzüstü bıraktığı, dostluğuna güvenilemeyeceği, şeklinde özetlenebilir. Şeytâna insanla bitmeyen mücâdelesinde destek olacak gücün yine insandan kaynaklandığı belirtilmişti. İnsandan kaynaklanmasının sebebi, insanın yaratılışından gelen iyi ve kötüyü yapabilme yeteneğidir. Şeytân, insanın kötülük yapabilme kabiliyetinden yararlanıp kabiliyetinden yararlanarak zaman zaman vahyin bilgisini unutarak yaptığı hatalardan ve bunun sonucunda kazanacağı yeni karakterden yararlanacaktır.⁵¹

Fıtri temayüller genel hatlarıyla aşağıdaki gibi sıralanabilir:

4. 1. Kibirlenerek İbâdetten Uzaklaşmak

Kulluk noktasında insanın görevi kendisine her türlü nimeti veren Allah'a karşı ibâdetten uzaklaşmamaktır. Allah buyurur:

*“Bizim âyetlerimize o kimseler inanırlar ki, onlarla kendilerine öğüt verildiğinde, secdelere kapanırlar ve hiç kibirlenmeyerek Rablerini hamd ve tesbih ederler.”*⁵²

4. 2. Hırs, Tûl-i Emel Düşüncesi ve Hayalperestlik

Hırs: İç huzursuzluk ve birçok rahatsızlığı da beraberinde getiren bir hastalıktır. Hırslı kişi gayesine ulaşabilmek için inandığından, ideallerinden prensiplerinden taviz verebilir, hatta tamamıyla vazgeçebilir.

Tûl-i emel ise, gerçekleşmesine imkân bulunmayan veya gerçekleşmesi çok güç olan düşünce demektir. Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

*“Âdemoğlu ihtiyarlarken onda iki huy gençleşir: Hırs ve tûl-i emel.”*⁵³

---

⁵¹ Çoban, a.g.e., s.96.

⁵² Secde, 32/15.

Dünyanın tatmin olunabilecek bir yer olmadığı düşünülürse hırs ve tûl-ı emel sahiplerinin Şeytâna aldanmış olmaktan başka bir sonuca ulaşamayacakları açıktır. Bu konuda insanın düşebileceği hataya şu âyet dikkat çekmektedir:

“Dünya hayatının durumu tıpkı şöyledir ki: Gökten indirdiğimiz su sebebiyle, insan ve hayvanların yediği yeryüzündeki bitkiler, onunla birbirine karışır, ta ki yeryüzü bütün ziynetini takınıp süslendiği, yeryüzü ehli de kendilerini onun ürününü biçip toplamaya güç yetireceklerini zannettikleri bir sırada, gece veya gündüz o yere emrimiz gelir de, sanki bir gün önce, o yeryüzü hiç bitkisiyle süslenip zengin olmamış gibi, onu kökünden biçilmiş yapar, süsünü, zenginliğini yok ediveririz. İşte biz düşünen bir toplum için âyetleri böyle geniş geniş açıklıyoruz.”⁵⁴

Hız. Peygamber (s.a.v.) ise şunu ifâde eder:

“İki aç kurdun bir sürüye vereceği zarardan, kişinin mal ve nam hırsı sebebiyle dinine vereceği zarar daha kötüdür.”

Uhut Savaşında Peygamberin hiçbir şekilde yerlerinden ayrılmamalarını tembih ettiği okçuların sırf mal edinme hırsı ile emre uymamaları, karmaşa ve bozgunun asıl sebebi olarak bilinmektedir.⁵⁵

Hız. Adem'in hata yapmasına sebep olan şey de, cennette ebedî kalma ümidiyle kendisine yaklaşan Şeytânın düşman olduğunu unutmasıdır. İnsanın zaafı vardır. İnsanın mal ve menfaatler adına meyledebilecek zaafı içerisinde yaratıldığını açıklayan âyette şöyle ifâde edilmektedir:

“İnsanlara kadınlar, oğullar, yüklerle altın ve gümüş yığınları, salma atlar, davarlar ve ekinler kabilinden, şehavat sevgisi bezendi; fakat bunlar dünya hayatının geçici metadır! Halbuki Allah, akıbet güzelliği O'nun yanındadır.”⁵⁶

Hız. Peygamber de insanın mal konusundaki gözünü karartan düşkünlüğüne işaret ederken şöyle buyurmaktadır:

---

⁵³ Buhârî, *Rikâk*, 5; Müslim, *Zekât* 115; Tirmizî, *Zühd*, 27.

⁵⁴ Yûnus, 10/24.

⁵⁵ Âlu İmrân, 3/155.

⁵⁶ Âlu İmrân, 3/14.

“İnsanoğlunun iki tane altından vadisi olsa o, üçüncüsünü ister. Onun karnını ancak toprak doyurur.”⁵⁷ İnsanın dünyaya ve mala olan arzusunu âyet ve hadisler kabul ediyor; bu arzunun yok edilmesi de istenmiyor; ancak hayatın tamamını kaplayan bir düşünce ve uğruna her şeyin meşru görüleceği bir hareket tarzı haline gelir ve malı veren unutulmuş teşekkür edilmeyen bir tavır takınılırsa, din bunun önleminin alınmasını istiyor. Burada Hz. Peygamber, insanoğlunun mal edinmeye karşı şiddetli arzusunu ve malı arttırmaya karşı kuvvetli rağbetini açıklarken, bu talep ve iştahı ancak ölümle durdurabileceğini açıklamaktadır.⁵⁸ İhtiyarlığa rağmen uzun ömür ve çok mal elde etme arzusunun azalmayacağına dair açıklama da bunu desteklemektedir.⁵⁹ Öyleki, bu arzu insanı Allah’ı hatırlamaktan, Allah’tan korkmaktan, ibâdetleri yerine getirmekten alıkoyar.

4. 3. Cinsel Temâyüller, Şehvet ve Aşırı İstekler

İnsanın Şeytâna aldanma konusundaki zaaflarının en önemlilerindendir. İnsanın, taşıdığı değer itibariyle üzerinde hassas bir şekilde durması gereken bu nokta, insan olma özelliğinin de başında gelir. Şeytânın bu yöndeki gayretleri konusunda ona yardımcı olan çok dostu vardır. İlk sınanmada kaybeden Adem ve Havva’nın yeryüzüne indirilişinde duydukları utanç da Şeytânın cinsî temâyüller konusundaki arzusu sebebiyle olmuştur. Bu konuda âyet şunları tavsiye ediyor:

“Ey Ademoğulları! Şeytân ana babanızı, çirkin yerlerini onlara göstermek için elbiselerini çıkardığı gibi, sizi (de) şaşırtıp belâya düşürmesin! Çünkü o ve kabilesi, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz Şeytânları, inanmayanların dostu kıldık.”⁶⁰

---

⁵⁷ Müsned, I/206.

⁵⁸ Muhammed Osman Necati, *Hadis ve Psikoloji*, çev. Mustafa Işık, Ankara, Fecr Yay., 2008, s.38-39.

⁵⁹ Muhammed Osman Necati, *a.g.e.*, s.39.

⁶⁰ A’raf, 7/27.

“Ey İnananlar! Şeytânın adımlarını izlemeyin. Kim Şeytânın adımlarını izlerse, ona edepsizliği ve kötülüğü emreder. Eğer size lütfu ve rahmeti olmasaydı Allah, hiçbirinizi asla temizlemezdi. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah işitendir, bilendir.”⁶¹

4. 4. Ebedîlik Arzusu

“Ey Adem! Doğrusu bu, senin ve eşinin düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa bedbaht olursun. Doğrusu cennette ne acıkırsın, ne de çıplak kalırsın; orada ne susarsın ne de güneşin sıcaklığında kalırsın, dedik.”⁶² ifadesiyle Allah bu arzunun nasıl probleme dönüşeceğine (dönüştüğüne) vurgu yapıyor.

Tehlikeye karşı uyarıyı şöyle açıklanabilir: Şeytân ikinize de düşmandır. Size karşı amansız bir düşman olan şeytân size bu ikazı unutturursa kulluktan gafil olursunuz, cennetten çıkarılır, her şeyinizi kaybeder, mutsuz olur, bedbaht olur, kaybedenlerden, hüsrana uğrayanlardan olursunuz. Onun yüzünden cennetinizi kaybetmeyin. Çünkü onun hedefi budur. Cennette sizin için aç-susuz ve çıplak kalmak, güneşin sıcaklığında yanmak da yoktur, sıkıntı, mahrumiyet ve dert yoktur.⁶³

Adem ve Havva cennette, nimetler içinde yaşıyorlardı. Bu cennet ortamında Allah, düşmanları konusunda onları uyarıyor. Aslında bu uyarı sadece Adem ve Havva için değil, aynı düşmanla karşı karşıya bulunan herkes içindir. Şeytân onların ayaklarını kaydırıp oradan uzaklaştırma çabası içindedir; bunu da başarabilir. İnsanlık şimdi cennette değil; ancak cenneti kazanabileceği bir dünyada yaşıyor. Şeytânın hedefi insanları cennete götürecek sebeplerden uzaklaştırarak, onların da kendisinin gideceği cehenneme götürecek sebepleri işlemektir. Şeytânın görevi bitmemiştir. Çünkü Adem ve Havva’yı saptırma görevi bugün de aynen devam etmektedir. Dün muhatapları Adem ve Havva’ydı, bugün de onların çocuklarıdır. Ebedî olma düşüncesindeki insan arzusunu Şeytân devreye sokar:

---

⁶¹ Nûr, 24/21.

⁶² Tâ-Hâ, 20/117-119.

⁶³ Çoban, *a.g.e.*, s.97.

“Ama Şeytân ona vesvese verdi ve: Ey Adem! Sana sonsuzluk ağacını ve çökmesi olmayan bir saltanatı göstereyim mi? dedi.”⁶⁴

Adem’e bu konuda bilgi verilmesine rağmen Şeytân görevine başlar; Adem’e vesvese verir. Allah’ın va’dine rağmen:

“Ey Adem, sana sonsuzluk ağacını göstereyim mi? Benim sözümü dinle, gösterdiğime uy; ölümsüzlük ağacından ye ve sonunda ebedî ol. Bu ağaçtan yediğin zaman bilesin ki hiç bitmeyecek bir hayata başlamış olacaksın; asla ölüm gelmeyecek.” şeklinde Allah’ı ve Allah’ın kendisine verdiği sözü ebedilik hırsı ile unutturacak sözlerle aldattı. Oysa Allah devamlı *“Dilediğinizden yiyip için ancak su ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.”* diye dikkat çekiyordu.

Buradaki iyi-kötü, haram-helâl, hayır-şer, iman ya da küfürden birini tercih etme hürriyeti Adem ve Havva’ya verilen iradenin de gereğidir. Esasen irade, yasakla gelişir, ortaya çıkar. İnsan hayatında yasak yoksa onların şahsiyetinin gelişmesi mümkün değildir. Olgunlaşmak için yasak (imtihan) gereklidir.

Şeytân böyle bir durumda harekete geçti. Allah’a verdiği Adem’i ve Havva’yı aldatma sözünü yerine getirmek için ilk teşebbüsünü gerçekleştirdi. Onları kandırarak hem onlara hem de onların neslinden gelecek herkese ilk başarısını göstermek istedi.

İnsanda iki zaaf noktası vardır. Ebedîleşmek ve mal, mülk, makam sahibi olmak. Şeytân insanların bu en büyük zaaf noktalarını iyi bildiğinden genelde kandırabilmek için bu noktalarından yaklaşıyor. İnsanda mal, makam ve yaşama arzusu, dünyada ebedî kalma isteği fitratında var olan şeylerdir. Bu onun ebedîleşme arzusunun sonucudur.

Dünya hayatının geçici olduğuna dair ikazlara rağmen insan, zaman zaman bunu unuttur ve ebedî olarak dünyada kalacakmış gibi yersiz ve tutarsız bir arzunun peşine düşerse ilk aldaniştaki yanlışa düşer.

“Ey Adem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayacak bir hükümranlığı göstereyim mi?”⁶⁵ diyerek Adem’i aldatmaya yeltenen Şeytânın bu düşüncesine rağmen bilmeliyiz ki Allah’tan başka ebedî olan yoktur; her ne, ne kadar var olacak veya hayatta kalacaksa

---

⁶⁴ Tâ-Hâ, 20/120.

⁶⁵ Tâ-Hâ, 20/121.

O'nun izni sebebiyle var olur; hayatta kalır. Ebedîlik arzusu düşüncesi içerisinde insanın sosyal statü konusundaki var olanı koruma veya daha yüksek bir sosyal statü elde etme çabaları da incelenebilir.

4. 5. Kötü Alışkanlıklar

Yasaklanmış konulardaki kötü alışkanlıkları terk etmedeki zorluk bir insan zaafi olarak ele alınabilir. Âyet bu hususa dikkat çeker:

*“Şeytân, şarap ve kumar ile aranıza düşmanlık ve kin sokmak sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçecek misiniz?”*⁶⁶
Kötülükler insanın ayrılmaz parçasıdır; fırsat bulurlarsa ortaya çıkarlar. Hiç kimse fırsat olmadığı için yapmadığı hata sebebiyle denenmeden sevinmemelidir.

4. 6. Düzensizlik

Düzensiz, plansız bir hayat problemlerle doludur. Böylesine bir hayat yaşayan insanlar stresten uzak duramazlar. Stres hali de genelde Allah'ın hatırlanmadığı ve ona iltica edilmediği zamanlarda görülür. İslâm dini tertip, düzen ve disiplin konusunda son derece titizdir. Hayatın her safhasındaki bu intizâm, cemâat olarak mü'minlerin camide teşekkül ettirilmelerinde zirveye çıkar.

*“Saflarınızı düz tutunuz, omuzlarınızı bir hizaya getiriniz, boşlukları kapatınız, kardeşlerinize yumuşak davranınız. Şeytâna aranızda açıklık bırakmayınız. Safi birleştiren kimseye Allah rahmetini eriştirir. Birleştirmeyenden de rahmetini keser.”*⁶⁷
Peygamber tavsiyesi mü'minin hayatında yapılan her hareketin bilinçli olması gerektiği, bu bilincin Allah katında rahmet olacağını bizlere ifâde etmektedir.

4. 7. Umûmî Felâketlerden Gerekli Dersi Almamak

İnsanların zaman zaman umumî olarak sıkıntılara düştükleri görülür. İnsanlıkla başlayan ve insanlar yaşadığı sürece de gerçekleşeceği ve denemek için verildiği

---

⁶⁶ Mâide, 5/91.

⁶⁷ Ebû Dâvûd, *Salât*, 966.

belirtilen felâketlerin⁶⁸ ne olduğu, ne zaman ve ne şekilde gerçekleştiği önemli değildir. İnsanlık olarak bu felâketlerin fertleri ilgilendiren yanı sıkıntıların sebebi ve çıkış noktasıdır. Sebebi ve çıkış noktası konusunda gerekli aklî süreç işletilmez ve farklı sorumlular aranmaya çalışılırsa yeni felâketlerin olması kaçınılmazdır. Umûmî felâketler konusunda âyet-i kerimeler açıklamada bulunuyor:

“Andolsun ki, senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından boyun eğip yola gelsinler diye onları darlık ve hastalıklara uğrattık. Bari onlara bu şekilde azabımız geldiğinde boyun eğselerdi! Ancak, kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını câzip gösterdi. Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihâyet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık, birdenbire onlar bütün ümitlerini yitirdiler.”⁶⁹

Âyette, Allah kendilerine peygamber gönderilen insanların ona inanarak tâbî olmadıkları gibi kendilerine ikaz mahiyetinde gelen değişik hadiseleri de itibara almayan ümmetlerin ibret olacak hallerine dikkat çekmektedir. Belâya uğrayanların hak yola gelmeleri, Allah’a yalvarmaları gerekirken Şeytânın çizgisine doğru gitmeleri ve Şeytânın yanlışları süsleyerek onları aldatması dile getirilmektedir. Allah’ın emirlerini yerine getirmek yerine isyandan sonra ikinci imtihan, verilen nimetlerle olmuştur. Bolluk karşısında rehâvete dalarak ilâhî gazâbı hak etmişler. Bir toplumun isyanına rağmen hâlâ nimetler bol bol ihsan ediliyor ve toplum şükür etmesi gerekirken küfür ediyorsa bu toplu yok oluşun ve helâke doğru gidişin işâretidir.

“Allah’a andolsun, senden önceki ümmetlere de (peygamberler) göndermişizdir. Ancak, Şeytân onlara işlerini süslü gösterdi de (iman etmediler). İşte o, bugün onların velisidir. Ve onlar için elem verici bir azap vardır.”⁷⁰

---

⁶⁸ Bakara, 2/155.

⁶⁹ En’âm, 6/42-44.

⁷⁰ Nahl, 16/63.

Allah önceki kavimlerin helâk olus sebeplerini izah ederken Âd ve Semûd kavmini örnek göstererek toplu helâkın sebebinin gerçeğin saptırılması karşısında Allah'ın emirlerini yerine getirmek yerine Şeytâna aldandıklarından⁷¹ bahsetmektedir.

5. ŞEYTÂNIN VESVESESİYLE MÜCÂDELEDE DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

Diğer bütün varlıklar, kendi mahiyetlerinin gereklerini otomatik olarak yerine getirdikleri halde insan, kendi iradesiyle bunu ifâ etmektedir. Buradaki otomatikliği bir ahlâkî buyruğa çevirmek hem insan için çok yüksek ve nadir bir yetkidir, hem de onun yegâne riskidir. Çünkü ibâdetlerde süreklilik, insana o ibâdet konusunda derinlik kazandırmalı, gevşekliğe sevk etmemelidir. Eğer gevşekliğe sevk ediyorsa o ibâdet sorgulanmalıdır. İbâdeti otomatikleştirme, şuursuzluğu da beraberinde getirir. Bu konuda Şeytânın aldatmalarına kulak vermek önemlidir. İnsanın Allah ile yaptığı ana sözleşmeye uyması gerekir.⁷² Bu sözleşme, Allah'ın insanoğlunu yarattığı zaman bezm-i eneste kendisinin onlara: “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusunu sorduğunda “Evet Sen bizim Rabbimizsin” şeklinde cevabına bizzat insanoğlunun kendisini şahit tutması ve kıyâmette haberimiz yoktu dememelerini temin için olduğunu hatırlatır.

Bu sözleşmenin nasıl gerçekleştiği konusunda âyetin verdiği bilgi bu kadardır. Allah insanoğlunu kendi nefesine şahit tutarak ondan söz almıştır. Verilen sözün geçmişe yönelik düşünüldüğü zaman pratikte bir faydası yoktur; zira yapılan bütün sözleşmeler geleceğe yöneliktir, bu sebeple geleceğe yönelik hatırlanmalıdır. Ahde vefa içerisinde değerlendirilerek, hayat, sözleşmede belirtilen şartlarda yaşanmaya gayret edilmelidir.

“*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*” demişti. Bu soru “Yaratan, yoktan var eden, doyurup besleyen, koruyup gözetken, sahip olunan her şeyi veren, yalnız kendisine ibâdet edilecek, yalnız ondan yardım istenecek Rabbiniz ben değil miyim?” diye anlaşılabilir.

---

⁷¹Ankebût, 29/38.

⁷²Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, Ankara, Ankara Okulu Yay., 2000, s.60.

“*Belâ yâ Rabbi! Sen bizim Rabbimizsin, biz buna şahit olduk.*” cevap, sözleşme şartlarını kabul edildiği şeklindeydi.

Hayat verilen söz üzere yaşanırsa ahde vefa gösterilmiş olur. Kendi hevâ ve heveslerinin peşine düşerek, istediği bir hayatı yaşamaya kalkışanlar ahidlerini bozmuş ve yoldan çıkmış olurlar. İnsanın hem iyiye hem de kötüye meyilli olarak yaratılmış olması onu meleklerden ayırır, cinlere yaklaştırır. Cinlerin insandan daha fazla kötülük yapma eğiliminde olmaları sebebiyle de onlardan ayrılır. İnsandaki bu iki eğilim arasında bitmeyen bir mücadele vardır. İşte Şeytânın devrede olduğu nokta burasıdır. Bu formüle edilirse:

Kötülük + Şeytân = İnsanda günahattan sakınma duygusunu yok eder, bu da yasakları işlemeye iter.

Şeytâna karşı insanın Allah’tan yardım isteyeceği nokta burasıdır. Şeytân kötülüğü insanla beraber ortaya çıkarır. Zira Adem’den önce şeytân yoktu. İnsandan bağımsız Şeytân da olamaz. Şeytânın tekliflerinin oluştuğu olgunlaştığı ve uygulamaya sokulduğu yer insanın bizzat kendisidir. Şeytân gücünü insandaki irâde zayıflığı, ahlâkî cesâretin olmayışından alır. Kur’ân bunu vurgularken şu ifâdeyi kullanır:

Allah: “Ey İblîs! Secde edenlerle birlikte hareket etmeyişinin sebebi nedir?” diye sordu: Dedi ki: “Ben, şekillenebilir balçıktan teşekkül etmiş kuru bir çamurdan yarattığın insana asla secde etmem!” Allah: “ ’O halde çık oradan!’ dedi ‘Artık kovuldun! Kıyâmet gününe kadar lânetlenmiş bulunmaktasın!’ ”

“Rabbim! Öyleyse insanların yeniden diriltileceği güne kadar bana mühlet ver.” dedi. Allah: “Malûm vakte kadar mühlet verilmiş olanlardansın” buyurdu. İblis:

“*Rabbim! Benim sapmama imkân verdiğin için yemin olsun ki ben de yeryüzünde onlara (günahları) şirin göstereceğim ve -senin samimi kulların hariç onların topunu kesinlikle yoldan çıkaracağım.*”⁷³ dedi.

Buradan anlaşılır ki, Şeytânın ne kadar güçlü olduğu insana bağlıdır. Bu sebeple tehlike: Şeytânın ne kadar güçlü olduğu değil, insanın Şeytânın iltifatlarına

---

⁷³ Hicr, 15/32-40.

meyletmesinin önünde duramayan irâde zafiyetidir. Bu irâde zayıflığı ile günahlar insana hoş gelmeye başlar; insan önce kendini, sonra Rabbini, sonun da âhireti unuttur.

Şeytânın izinden gitmeyi; ona aldanmak insanı mahvoluşa götürür. Şeytânın izinden gitmek; önde giden bir varlık var, arkadan gelenler onu takip ediyor anlamında düşünmemelidir. Dinin kötülük saydığı konuları yapmada ısrar etmek Şeytânı izlemek demektir. Bir dizi âyetle örnek verilirse:

*“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helal ve temiz olanlarından yeyin; Şeytânın peşinden gitmeyin, çünkü o apaçık düşmanınızdır.”*⁷⁴

*“Çardaklı ve çardaksız bağları, değişik ürünleriyle hurmaları, ekinleri, birbirine benzeyen ve benzemeyen biçimlerde zeytin ve narları meydana getiren O'dur. Her biri ürünü verdiğinde ürününden yiyin; hasat günü de hakkını verin; fakat isrâf etmeyin; çünkü Allah isrâf edenleri sevmez.”*⁷⁵

*“Hayvanlardan yük taşıyanları ve tüyünden sergi yapılanları da (yaratan O'dur). Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden yiyin; Şeytânın ardına düşmeyin; şüphesiz o sizin için apaçık bir düşmandır.”*⁷⁶

*“Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın.”*⁷⁷

Önce de değinildiği gibi Şeytâna aldanma konusunda peygamberler dışında kimse kendisinden emin olmamalıdır. Üzüntünün ve şerrin kaynağı olan, daima kötülüğe çağırın Şeytânla mücâdele, ubûdiyet mertebelerini kemâle erdirir.

Şeytânı izlemenin veya ona aldanmanın iki fikrî temeli var:

1. Şeytânın günah konusunda zorlama gücü yoktur. Ancak O, kötülüğü teşvik eder, güzel gösterir, zihnini çelmeye çalışır. İnsanın ayrılmaz parçası iyilik veya kötülük yapma kabiliyetinin kötü yönünde kullanılmasını sağlamaya gayret eder. Genelde insanlar buna aldanır.

---

⁷⁴ Bakara, 2/168.

⁷⁵ En'âm, 6/141.

⁷⁶ En'âm, 6/142.

⁷⁷ A'raf, 7/17.

2. Bu safhadan sonra insanı, izlerini takip eder hale getirir. Tabi ki bu gidişin sonu felâkettir. Zira şeytanın adımlarının nereye gittiğini anlamak çok zordur.

Bu noktada şunu ifâde etmek gerekir: Asıl problem insanın içindedir. Zira iyilik kötülük, bilgi-cehâlet, güç-zafiyet gibi zıt duygularla karışmış olan insanın tercihleri konusunda problem yaşamasıdır.

İnsanın sorumlu olduğu şey, ezeli bir mücâdele meydanında ahlâkî cihâd kazanmaktır. İnsan gayret ederse Allah onun yanındadır. Bu görev dünyanın inşâsı ve ıslahı kısaca ahlâk eksenli bir sosyal düzen kurma emaneti⁷⁸ kendisine verilen insan için kul olduğunun en büyük işaretidir. Kulluğun gereğinin aksatılmadan yerine getirilmesi için Allah, peygamberlerin rehberliğinde insanın korunmasını arzu etmiş, korunanlar ile korunmayanlar arasında mücâdele ise Habil/Kabil özelinde tarih boyunca devam etmiştir. Bu konunun örnekleri çoğaltılabilir; Hz. Peygamber, Hz. Ömer'e hitaben:

*“Ey Hattaboğlu Ömer! Şeytân asla seninle karşılaşamaz. Sen bir yoldan giderken, o muhakkak senin yolundan başka bir yola yönelir gider.”*⁷⁹ diyerek kötülüklerden sakınan insandan Şeytânın kaçacağını belirtmiştir.

---

⁷⁸ Bkz. Ahzâb, 33/72.

⁷⁹ Buhârî, *Fedâilül'l-Ashab*, 6.

6. KUR'ÂN'DA VESVESENİN İFÂDE EDİLDİĞİ ÂYETLERİN TEFSİRİNE KISACA BAKIŞ

Kur'ân-ı Kerim'de vesvese kelimesi 5 yerde, İblis kelimesi 11 yerde, Şeytân kelimesi 70 yerde, çoğulu Şeyâtîn kelimesi 18 yerde geçmektedir. Bunların birçoğu konumuzla irtibatlıdır.

Burada ilk önce Şeytânın vesvese vermesiyle ilgili âyetleri belli başlıklar altında sıralayıp, daha sonra konuyla irtibatlı bulunan vesvese kelimesinin geçtiği 5 âyetin tefsiri üzerinde kısaca duracağız.

6.1. Şeytânın İnsana Vesvese Vermesiyle İlgili Âyetler

Konuyla ilgili âyetleri şöylece zikredebiliriz:

a. *“Öyle ise” dedi, “Sen beni azgınlığa mahkûm ettiğin için, ben de onları gözetlemek üzere Senin doğru yolunun üzerinde pusu kurup oturacağım. Sonra onların gâh önlerinden, gâh arkalarından, gâh sağlarından, gâh sollarından sokulacağım, vesvese verip pusu kuracağım, Sen de onların ekserisini şükreden kullar bulmayacaksın.”*

b. *“Çık oradan, alçak ve kovulmuş olarak! “ buyurdu. “Onlardan kim sana uyarırsa, iyi bilin ki cehennemi sizlerle dolduracağım.”*

c. *“Sana gelince Âdem, seninle eşin cennete yerleşiniz, istediğiniz her tarafından yeyip içip yararlanınız. Yalnız sakın şu ağaca yaklaşmayın. Böyle yaparsanız zalimlerden olursunuz.”*

d. *“Fakat Şeytân onlara, gözlerinden gizlenmiş olan edep yerlerini açığa çıkarmak için vesvese verdi. Onlara şöyle telkinde bulundu: ‘Rabbinizin size bu ağacın meyvesini yasaklamasının tek sebebi, sizin meleklerden veya ölümsüz hayata kavuşanlardan olmanızı önlemektir’ diyerek, kendisinin onların iyiliğini istediğine dair yemin üstüne yemin etti.”⁸⁰*

---

⁸⁰ A'râf, 7/16-21.

e. *Ama Şeytân ona vesvese verip: “Âdem!, dedi, ister misin sana ebediyet (ölümsüzlük) ağacını, zamanın geçmesiyle zevâl bulmayan bir devlet ve saltanatı göstereyim?”*⁸¹

f. *“Hani bir zaman Biz meleklerle: ‘Âdem’in önünde (Allah’a) secde edin!’ deyince onlar da derhal secdeye kapanmışlardı. Ne var ki İblis eğilmemişti. O cinlerden idi. Rabbinin emrinin dışına çıktı.”*⁸²

g. *“Ey Âdem’in evlatları! Onlar size düşman oldukları halde, siz kalkıp Benden ayrı olarak onu ve onun evlatlarını mı dost ediniyorsunuz? Zalimler için ne fena bir bedel! Ne zararlı bir takas! İblis meleklerle beraber bulunduğundan istisnâ ediyor. Melekler yaratılış icabı Allah’a isyan edemezler, İblis’te ise irâde bulunduğundan tercihte bulunup itâat dışına çıktı.”*⁸³

h. *“Onlar, Allah’ı bırakıp ancak dişilere tapıyorlar. Halbuki (aslında) azgın bir Şeytâna tapmaktadırlar. Allah o Şeytâna lânet etti ve o da, ‘Andolsun ki senin kullarından elbette belirli bir pay alacağım’ dedi. Onları mutlaka saptıracağım, mutlaka onları kuruntulara sokacağım ve onlara emredeceğim de (putlara adak için) hayvanların kulaklarını yaracaklar. Yine onlara emredeceğim de Allah’ın yarattığını değiştirecekler. Kim Allah’ı bırakıp da Şeytânı dost edinirse şüphesiz o, apaçık bir hüsrâna düşmüştür. Şeytân onlara (birçok) vaa’dde bulunur ve onları kuruntulara sürükler, O, ancak aldatmak için onlara vaadde bulunuyor. İşte onların barınağı cehennemdir. Ondan bir kaçış yolu bulamazlar.”*⁸⁴

6.2. Şeytânın Vesvesesinden İnsanları Sakındıran Âyetler

Bu hususla ilgili âyetleri şöylece zikredebiliriz:

a. *“Ey insanlar! Yeryüzünde olan bütün nimetlerimden helal hoş olmak şartı ile yiyiniz; Fakat Şeytânın peşinden gitmeyiniz çünkü o sizin besbelli düşmanınızdır. O sizi*

---

⁸¹ Tâ-Hâ, 20/120.

⁸² Kehf, 18/50.

⁸³ Kehf, 18/50.

⁸⁴ Nisâ, 4/117-121.

hep çirkin işler ve hayâsızlık yapmaya birde Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri iddia etmeye teşvik eder.”⁸⁵

b. Allah da şöyle buyurdu: “Onlardan gücünün yettiğini sesinle aldatıp kötülöklere kaydır. Süvari veya piyâde olarak bütün kuvvetlerini toplayarak onların üzerine yürü, mallarına ve evlatlarına ortak ol, bol bol vaadlerde bulun onlara! Şeytân bu! Onları aldatmadan başka ne vaad eder ki!”⁸⁶

c. “İman edenler Allah yolunda savaşrlar. Kâfirler ise Şeytân yolunda savaşrlar. Öyle ise ey müminler haydi, Şeytânın taraftarlarıyla muharebe edin. Şeytânın hilesi, cidden zayıftır.”⁸⁷

d. “Böylece biz her peygambere, insan ve cin Şeytânlarını düşman yaptık. Onlardan kimi kimine, aldatmak için birtakım yaldızlı sözler fısıldayıp telkin ederler. Eğer Rabbin dileseydi, bunu yapamazlardı. O halde onları, düzmekte oldukları yalanlarıyla başbaşa bırak! Bir de bu telkini, âhirete inanmayanların gönülleri ona meyletsin, derken ondan hoşlansınlar ve işledikleri suçlarını işlemeye devam etsinler diye yaparlar.”⁸⁸

e. “Çık oradan, alçak ve kovulmuş olarak!” buyurdu. “Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki cehennemi sizlerle dolduracağım.”⁸⁹

f. “Ey Âdem’in evlatları! Bakın size edep yerlerinizi örteceğiniz giysi, süsleneyeğiniz elbise indirdik. Fakat unutmayın ki en güzel elbise, takvâ elbisesidir. İşte bunlar Allah’ın âyetlerindedir. Olur ki insanlar düşünür de ders alırlar.”⁹⁰

Elbiseden de önemli olan, takvâ duygusu ve hayâ hissidir. Örtülmesi gereken yerleri örtmek, namusu korumanın ilk şartıdır. Çıplaklık, övünülecek bir ilerilik değil, ilkellik ve Câhiliy’eye dönüştür, irticâdır. Câhiliye dönemi arapları, erkeği kadını,

---

⁸⁵ Bakara, 2/ 168-169.

⁸⁶ İsrâ, 17/64.

⁸⁷ Nisâ, 4/ 76.

⁸⁸ En’âm, 6/112-113.

⁸⁹ A’râf, 7/18.

⁹⁰ A’râf, 7/26.

birlikte olarak Kâbe'yi çırıl çıplak tavaf ediyorlar, bunu faziletli bir iş tarzında yapıyorlardı.

Çıplaklığı yaymak Şeytânın teşviki ile olunca, Allah Teâla, örtünmenin ve elbisenin insanın maddî ve manevî süsü olduğunu, Şeytâna uyup mahrem yerlerini açmamak gerektiğini hatırlatıyor.

Allah'ın hikmeti, diğer birçok canlı mahlûkun fitratına, haya ve örtünme duygusu koymayıp sağlam, güzel ve tâbiî bir elbise vermiştir. Haya duygusu verdiği insanı, yalnız onu çıplak yaratmıştır. Böylece insan, hem örtünme emrini tutmanın sevâbına ermekte, hem de dünyadaki halifelik görevini ispatlamaktadır. Çünkü bütün yeryüzüne yayılan hayvan ve bitkilerden ve diğer maddelerden elde ettiği giyecekleri yapıp giymekle, bütün yaratıklar üzerindeki tasarruf ve yönetme gücünü, halifeliğinin tezahürlerinden birini göstermektedir.

“Ey Âdem'in evlatları! Şeytân, edep yerlerini açığa çıkarmak için, annenizle babanızı üzerlerinde ki takvâ elbiselerini çıkarttırmak sûretiyle- cennetten uzaklaştırdığı gibi, sakın sizi de belâyâ uğratmasın. Çünkü o da, askerleri de sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerlerden sizi görürler. Doğrusu Biz Şeytânları iman etmeyenlerin dostları yapmışızdır.”⁹¹

6.3. Şeytânın Vesvesesinin Za'fiyetinin İfâde Eden Âyetler

Bu hususla ilgili âyetleri şöylece zikredebiliriz:

a. *“Hesaplar görülüp iş tamamlanınca Şeytân onlara şöyle diyecek: ‘Allah size doğru vaadde bulundu. Ben de size bir şeyler vaad ettim, ama sözümünden caydım. Doğrusu, benim size istediğimi yaptıracak bir gücüm yoktu. Sadece ben sizi dâvet ettim, siz de çağrımı kabul ettiniz. O halde beni ayıplamayın, kendi kendinizi kınayın. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz. Ben, sizin daha önce beni Allah'a şerik yapmanızı da reddetmiştim.’ Elbette, böyle zalimlerin hakkı gâyet acı bir azaptır.”⁹²* Allah'ın hükmü herkes hakkında kesinleşip, cennetlikler cennete,

---

⁹¹ A'râf, 7/26-27.

⁹² İbrâhîm, 14/22.

cehennemlikler de cehenneme girmeye hazırlandığı zaman Şeytân bu nutkunu irad edecektir.

b. Allah buyurdu: *“Bu seçkin kullarımın tuttuğu yol, işte Benim gözettiğim dosdoğru yoldur.”*⁹³

c. *“Şüphesiz o seçkin kullarım üzerinde senin hiçbir nüfûzun yoktur, ancak senin peşine takılmış şaşkın azgınlar başka!”*⁹⁴

d. Bir zaman meleklerle: “Âdem’e secde edin” dedik, onlar da hemen secdeye kapandılar. Yalnız İblis secde etmeyip: “Çamurdan yarattığın kimseye secde mi ederim! Benden üstün kıldığın adam bu mu? Eğer kıyamet gününe kadar bana bir mühlet versen, gör bak nasıl da onun soyunu pek azı dışında kumandam altına alacağım!” dedi. “Defol! Oradan” buyurdu Allah; “Onlardan kim sana tâbi olursa, iyi bilin ki cehennem de sizin cezânızdır. Ceza ki ne cezâ!” Allah da şöyle buyurdu: “Onlardan gücünün yettiğini sesinle aldatıp kötülöklere kaydır. Süvari veya piyâde olarak bütün kuvvetlerini toplayarak onların üzerine yürü, mallarına ve evlatlarına ortak ol, bol bol vaadlerde bulun onlara!” Şeytân bu! Onları aldatmadan başka ne vaad eder ki! *“Benim gerçek kullarıma senin asla bir hâkimiyetin olamayacaktır. Rabbinin onları koruyucu olması yeter de artar!”*⁹⁵

e. *“Yine de Allah’ın bu vesveseye fırsat vermesi, Şeytânın attığı vesveseyi kalplerinde bir hastalık, bir şüphe olanlar ve kalpleri katılaşılanlar hakkında bir imtihan vesilesi yapmak içindir. Gerçekten, zâlimler, pek derin bir muhâlefet ve düşmanlık içindedirler.”*⁹⁶

---

⁹³ Hicr, 41.

⁹⁴ Hicr, 42.

⁹⁵ İsrâ, 17/61-65.

⁹⁶ Hacc, 22/53.

6.4. Şeytânın Vesvesesine Karşılık İnsana Düşen Görevler

Bu konudaki âyetler ise şunlardır:

a. *“Her ne zaman Şeytândan sana bir vesvese gelecek olursa, hemen Allah’a sığın! Çünkü O, duaları işitip icâbet eder ve her şeyi bilir.”*⁹⁷

*“Allah’a karşı gelmekten sakınanlara Şeytândan bir hayal ilişince hemen düşünür kendilerini toparlar, basiretlerine tam sahip olurlar.”*⁹⁸

Allah’a karşı gelmekten sakınanlar, muttakiler, kendilerini tam emniyette hissetmezler. Şeytân onları da etkilemeye çalışır. Fakat onlar bunu bildiklerinden, Şeytânın bir tayf, bir hayal eseri gibi bir etkisine maruz kalıp gözleri bulanabilir. Ama çok geçmeden gerçeği sezer, Allah’a sığınmak gerektiğini hatırlar, basiretleri açılır, tehlikeden kurtulurlar.

b. *“Şimdi, Kur’ân okuyacağın zaman, o kovulmuş Şeytândan Allah’a sığın.”*⁹⁹

Kur’ân okumaya başlarken Şeytândan Allah’a sığınmak yetmeyip tilâvet boyunca da onun vesveselerinden sığınıp korunmaya çalışmak gerekir. Şeytânın, insanı Kur’ân hidâyetinden alıkoymak için çalıştığını unutmamalıdır.

*“Aslında iman edip Rab’lerine güvenen ve dayananlar üzerinde onun bir nüfuzu yoktur. Onun nüfuzu, ancak onu dost edinenler ve onu Allah’a, ortak sayanlar üzerindedir.”*¹⁰⁰

c. *“Şeytân sizin düşmanınızdır, öyleyse siz de onu düşman kabul edin. O kendi taraftarlarını, cehennemlik olmaya dâvet eder.”*¹⁰¹

d. *“Yakınlarına, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver, sakın saçıp savurma. Çünkü savurganlar Şeytânların kardeşleri olmuşlardır. Şeytân ise Rabbine karşı pek nankördür.”*¹⁰²

---

⁹⁷ A’râf, 7/200.

⁹⁸ A’râf, 7/201.

⁹⁹ Nahl, 16/98.

¹⁰⁰ Nahl, 16/99.

¹⁰¹ Fâtır, 35/6.

¹⁰² İsrâ, 17/ 26-27.

e. “Fakat bugün sizler, şöyle bir tarafa çekilin ey mücrimler! Ey Adem’in evlatları! Size emretmemiş miydim? ‘Şeytâna tapmayın sakın!’ Çünkü o size âşikar düşman. Lâkin Bana tapın! işte sırat-ı müstakim! O, içinizden nice nesilleri saptırdı. Bunu düşünmeli değil miydiniz? İşte tehdid edildiğiniz cehennem! İnkârınız sebebiyle bugün oraya girin.”¹⁰³

f. “Şeytân onların akıllarını çelmiş de onlar Allah’ı hatırlamayı unutturmuştur. İşte onlar Şeytânın takımıdır; şunu unutmayın ki Şeytânın takımı ziyan ve hüsrâna mahkûmdur.”¹⁰⁴

6.5. Nâs Suresindeki İlgili Âyetlerin Tefsiri

“Vesvese” kelimesinin fiil ve sıfat-ı müşebbehe kipi, Nâs sûresindeki bazı âyetlerde zikredilmektedir. Burada önce mezkûr sûrenin meâlini vererek ilgili âyetleri et-Taberî, Fahreddin er-Râzî, Elmalılı M. Hamdi Yazır’ın tefsirlerinden istifâde ederek tahlil edeceğiz.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ (1) مَلِكِ النَّاسِ (2) إِلَهِ النَّاسِ (3) مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ (4)
الَّذِي يُوسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ (5) مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ (6)

Meâli: “1. De ki: Sığınırım ben insanların Rabbine, 2. İnsanların Melikine (mutlak sahip ve hâkimine), 3. İnsanların İlahına. 4. O sinsî vesvesenin şerrinden, 5. O ki insanların göğüslerine (kötü düşünceler) fısıldar. 6. Gerek cinlerden, gerek insanlardan (olan bütün vesvesecilerin şerrinden Allah’a sığınırım).”¹⁰⁵

Âyette önce, üstü kapalı olarak sıfat ortaya konuluyor: “Sinsî vesveseci” Sonra yaptığı iş tanımlanıyor: “İnsanların kalblerine vesvese veren.” Sonra da mahiyeti belirleniyor: “Cin ve insanlardan olan.” Âyetteki bu düzen, uyanıklığı, dikkatliliği, kötülüğü ortadan kaldırmak ya da gözetim altına almak için dikkatlerin bir noktada toplanmasını ve bu yönde harekete geçilmesini gerektiriyor. Böylece sözün başında üstü

¹⁰³ Yâ-Sîn, 36/59-64.

¹⁰⁴ Mücâdele, 58/ 19.

¹⁰⁵ Suat Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, İstanbul, Defîne Yay., 2010, s.604.

kapalı olarak sıfat ortaya atılan sinsî vesvesecinin gerçekte ne olduğunun açığa çıkması ve kötülüğünü hangi yolla gerçekleştirdiğinin anlaşılması hedefleniyor.¹⁰⁶

İnsanı isyana teşvik etmek için nefse kötü düşünceleri atan ve insana vesvese veren Şeytânın şerrinden Allah'a sığınırım. O Şeytân ki, kul Rabbini andığında geri kalıp gizlenir; Allah'ın zikrinden gâfil kalındığında döner ve ona vesvese verir. O Şeytân ki, aşırı derecede pisliğinden dolayı, insanın kalbine çeşitli vesvese ve kuruntular atar.¹⁰⁷

“Vesvese veren o sinsî ve sinici olanın şerrinden.”

O hannâs vesvesecinin şerrinden yani geri geri çekilip sinen, sinip sinip aldatarak, Hak yolundan geriletip fenalığı sürüklemek için döne döne vesvese vermek âdeti olan o dönek, o sinsî, o geriletici vesvese kaynağının şerrinden sığınırım.¹⁰⁸

Vesvese insanın içinden geçen şeylere denir. Nitekim: Nefsi kendisine vesvese verdi, vesvese vermek (şeklinde “vav” harfi üstün ve kesreli olarak kullanılır).

Avcının, köpeklerin kısık seslerine ve süs eşyalarının çıkardıkları seslere de “vesvas” denilmektedir.

Şeytân'ın “hannâs” (sinsî ve sinici) olarak nitelendirilmesi çokça gizlenmesinden ötürüdür. Yüce Allah'ın; “*Artık başka söze gerek yok. Ant ederim, geri dönüp gidenlere*”¹⁰⁹ buyruğunda da kullanılan “el-hunnes” lafzı aynı kökten gelmektedir ki, kastedilen yıldızlardır. Çünkü onlar görüldükten sonra saklanıp gizlenirler.

Kul, Allah'ı andığı vakit Şeytân sindiği yani geri çekildiği için de bu ismin verildiği söylenmiştir. Haberde şöyle denilmektedir: “Şeytân insanın kalbi üzerinde kurulur. Kul gaflete düştü mü vesvese verir. Allah'ı andı mı siner.” Yani geri çekilir ve vesvese vermekten kaçır.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ Fahrüddîn er-Râzî, Ebû Abdullah Fahrüddin Muhammed b.Ömer, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, çev. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, İstanbul, Akçağ Yay., tsz., XXIII, 597.

¹⁰⁷ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberî Tefsiri*, çev. Hasan Karakaya, Kerîm Aytekin, İstanbul, Hisar Yay., 1990., IX, 285.

¹⁰⁸ Yazır, a.g.e., X, 187.

¹⁰⁹ Tekvîr, 81/15.

¹¹⁰ el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, çev. M.Beşir Eryarsoy, İstanbul, Buruc Yay., 2005, XIX, s.483-484.

“Visvâs”, zilzâl’in “zelzele” mânasına oluşu gibi, “vesvese” manasında bir isimdir. Ama zelzâl’in masdarının “zilzâl” oluşu gibi, bunun masdarı da, “vesvâs” (vesvese vermek) dir. Şeytân, masdar ile isimlendirilmiştir. Çünkü o, bütün sanatı ve kendini verdiği bütün meşguliyeti vesvese olduğu için, sanki kendisi vesvesedir. Buradaki “vesvâs”, “zü’l-vesvâs”, yani vesveseci manasındadır.¹¹¹

Âyette geçen “Vesvâs”dan maksat, Şeytân’dır. “Sinsiliğinden” maksat ise iki şekilde izah edilmiştir.

Birincisi: İnsan, Allah’ı zikrettiğinde Şeytân siner. Allah’tan gâfil, olduğunda ise ona vesvese verir. Bu bakımdan Şeytâna “Sinsi ve gizlenen” manasına gelen “Hannas” denilmiştir. Abdullah b. Abbas diyor ki: “Doğan hiçbir çocuk yoktur ki onun kalbinin üzerinde vesveseci şeytân bulunmuş olmasın. Çocuk âkil bâliğ olup Allah’ı zikredince Şeytân siner. Gâfil olduğunda ise vesvese verir.

İşte “Vesvâsi’l-Hânnas” bu demektir.

Mücâhid (d. 645 – ö. 722) ve Katade (d. ?-ö. 674) bu âyeti bu şekilde izah etmişlerdir.

İkincisi: “Şeytân, insanı Allaha isyan etmeye davet eder. Kendisine itaat edildiğinde siner. Yani Şeytâna ibâdet eden kul, hesaba çekildiğinde Şeytân ona sahip çıkmaz. Bilakis ondan kaçıp uzaklaşır.” Bu izah tarzı da Abdullah b. Abbas’dan rivâyet edilmiştir.

Taberî (d. 838 - ö. 923) , âyet-i kerimeyi Şeytânın vesveselerinden herhangi bir türüne tahsis etmenin doğru olmayacağını, onun her türlü vesvesesinden Allah’a sığınmayı emrettiğini söylemenin daha doğru olacağını söylemiştir.

Yüce Allah bu sûrede, Rablik, Maliklik ve İlahlık sıfatlarına sahip olduğunu zikretmiş ve insanın, kendisine musallat olan Şeytânın şerrinden, bu sıfatların sahibi olan Rabbine sığınmasını emretmiştir. Böylece insan, kendisini yoldan çıkarmak için herşeyi yapan Şeytânın şerrinden kurtulmuş olur.¹¹²

---

¹¹¹ Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefâtiḥul-Gayb*, XXIII, s.597.

¹¹² Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberî Tefsiri*, çev. Hasan Karakaya, Kerîm Aytekin, İstanbul, Hisar Yay., 1990, IX, s.286.

“Vesvâs” kelimesi hem insanlara vesvese veren görünmez Şeytânı, hem de insanları yoldan çıkarmak ve onlara kötülük yaptırmak için gizlice tuzak kuran insan Şeytânlarını, şeytân karakterli insanları ifâde eder. “sinsî” diye tercüme ettiğimiz, “hannâs” kelimesi ise “gizli hareket eden ve geride kalmayı adet haline getiren” anlamında bir sıfattır. Sûrede cin ve insan şerrinden Allah’a sığınmayı isteyen buyruk, bizce belirsiz bir kaynaktan veya içimizden gelen arzu, duygu ve düşünceler karşısında uyanık olmayı, bunlar akıl, vicdan ve dini değerler süzgecinden geçirmeyi de içermektedir. “Şeytân” diye çevirdiğimiz vesvâs kelimesi, vesveseden türemiş, aşırılık ifâde eden bir sıfat olup “Çokca vesvese veren” demektir. Vesvese “şüphe, tereddüt, kuruntu, gizli söz, kişinin içinden geçen düşünce” demektir.¹¹³

“O sinsî Şeytânın şerrinden” vesveseci, çok sinsî ve Allah’ı zikirden uzaklaşan Şeytânın şerrinden Allah’a sığınır ve dayanırım. İnsan Allah-u Tealâyı zikredince Şeytân gizlenir. Allah zikredilmezse kalbe yerleşir. İbn Abbas bu âyet hakkında: “Şeytân: Âdemoğlunun kalbine çömelmiştir; dalıp gaflet edince vesvese verir. Allah (c.c.) zikredildiğinde Şeytân siner.” demiştir.¹¹⁴

6.6. Tâ-Hâ Suresi 120–121. Âyetlerin Tefsiri

Vesvese kelimesinin fiil kipiyle ifâde edildiği Tâ-Hâ, 120–121. âyetlerinin meâlini vererek *Tefsiru İbn Kesîr*’den ve Zuhaylî’nin *et-Tefsîru’l-Münîr* adlı eserinden istifâde ederek kısaca tahlil alacağız.

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَى
(120) فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتَ لهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى
آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى (121)

¹¹³ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıncı, vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara, DİB Yay., 2008, V, s.724-725.

¹¹⁴ Vehbe ez-Zuhaylî, *et-Tefsîrû’l-Münîr*, çev. Hamdi Aslan, Ahmet Efe, vd, İstanbul, Bilimevi Yay., 2003, XV, s.684.

Meâli: “Ama şeytan ona vesvese verip: ‘Âdem! Dedi, ‘İster misin sana ebediyet(ölümsüzlük) ağacını, zamanın geçmesi ile zeval bulmayan bir devlet ve saltanatı göstereyim?’”

“Derken ikiside o ağacın meyvesinden yediler. Bunu üzerine edep yerlerinin açık olduğunu farkettiler, derhal cennet yaprakları ile üstlerini örtmeye başladılar. Böylece Âdem Rabbine karşı geldi de yanıldı.”¹¹⁵

Allah Teâlâ Hz. Âdem ile eşine bütün meyveleri yemeleri ve fakat cennetteki muayyen bir ağaca yaklaşmamalarını vahyetmişti. İblîs onlara vesvese vermekte o kadar devâm etti ki sonunda ikisi de ondan yediler. Bu, ebediyet ağacı olup ondan yiyen kimsenin ebedî olduğu, (cennette) kalmasının devamlı olduğu ağaçtır. Bir hadiste ebediyet ağacı zikredilir ki bu hadis şöyledir: Hz. Enes (r.a) anlatıyor, Peygamber (sallallahu aleyhi vessellem) buyurdular ki: *“Cennette bir ağaç vardır ki, binekli bir kimse yüz yıl gölgesinde yürüse onu katedemez.”¹¹⁶* İsterseniz şu âyeti okuyun: *“Dâimî gölgededirler, çağlayıp duran subaşlarındadırlar.”¹¹⁷*

Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Allah Teâlâ Âdem’i uzun boylu, gür saçlı ve uzun bir hurma gibi yaratmıştı. (yenilmesi yasaklanan) ağaçtan tattığında, elbisesi üzerinden düştü. Edeb yerinin ortaya çıkmasının ilki budur. Âdem ayıp yerine baktığında cennette koşmaya başladı. Saçları bir ağaca takıldı da onunla didişmeye, uğraşmaya başladı. Rahmân nidâ buyurup: *“Ey Âdem, Ben’den mi kaçıyorsun?”* buyurdu. Âdem Rahmân’-ın sözünü duyduğunda: *“Ey Rabbim! Hayır, fakat utancımдан kaçıyorum. Tevbe edip dönsem beni cennete iâde eder misin?”* dedi de Allah Teâlâ: *“Evet, buyurdu. “Üzerlerine cennet yapraklarından yamamaya başladılar. Mücâhid der ki: Elbise şeklinde yamamaya başladılar. Katâde ve Süddi de böyle söylemiştir. İbn Ebû Hâtim’in İbn Abbâs’tan rivâyetine göre o, “Üzerlerine cennet yapraklarından yamamaya başladılar.” âyeti hakkında şöyle demiştir: İncir yaprağı koparıp ayıp yerlerine koymaya başladılar.¹¹⁸*

---

¹¹⁵ Yıldırım, a.g.e., s.319.

¹¹⁶ Tirmizî, *Cennet*, 1.

¹¹⁷ Vâkı’a, 56/ 30-31.

¹¹⁸ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’an-ı Kerîm Tefsîri*, İstanbul, Çağrı Yay., 1994, X, s.5277-5278.

Şeytân ona vesvese verip dedi ki: “Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez mülkü göstereyim mi?”

“Ebedilik Ağacı” yani meyvesinden yiyenin asla ölmeyeceği ağaç demektir. “Sonu gelmez bir mülk” asla fena bulmayan, zaafa uğramayan ve ebedî olan mülk.

“İkisi de ondan yediler.” Âdem ve Havva ondan yediler. “Hemen kendilerine kötü yerleri görünürdü.” Önden ve arkadan avretlerinin açıldığını gördüler. Her birisine “kötü yer” deniliş sebebi, o bölgenin açılışının kişinin hoşuna gitmeyişindendir.

“Ve cennetin yapraklarıyla üstlerini örtmeye başladılar. “Onunla örtünmeye incir yaprağını avretlerine yapıştırmaya başladılar. “Âdem” ağaçtan yemek suretiyle “Rabbinin emrine karşı geldi de yolunu şaşırdı. “Düşmanının sözüne aldandığından dolayı yoldan saptı.”¹¹⁹

6.7. Kâf Suresi 16. Âyetin Tefsiri

Kâf süresi 16. âyetini İbn Kesîr, Elmalılı M. Hamdi Yazır ve et-Tefsirü'l-Münir tefsirlerine göre kısaca ele alacağız.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

*Meâli: “İnsanı Biz yarattık Onun için nefsinin kendisine neler fısıldadığını, neler telkin ettiğini de Biz pek iyi biliriz. Çünkü Biz ona şah damarından daha yakınız.”*¹²⁰

Böylece Allah, insanı yarattığını, ilminin insanın zihninden ve gönlünden geçenlere varana dek bütün hallerini kuşattığını ve insanın sahip olduğu hallerden hiçbirinin O’na gizli kalmadığını haber vermiştir. Fakat kalbden geçen düşünceler için cezâ yoktur.¹²¹ Bunun delili Rasûlullah’ın şu kudsî hadisidir: “Allah, iyilikleri ve kötülükleri takdir edip yazdı ve bunları şöyle beyan buyurdu: Kim bir iyilik yapmaya

¹¹⁹ Vehbe ez-Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, VIII, s.515.

¹²⁰ Yıldırım, *a.g.e.*, s.518.

¹²¹ Vehbe ez-Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, XIII, s.516.

niyetlenmiş ve yapmamışsa, Allah bunu kendi nezdinde yapılmış bir iyilik olarak kaydeder. Şâyet o kimse iyilik yapmaya niyetlenmiş ve o iyiliği yapmışsa Allah o kimseye on iyilikten başlayarak yedi yüz katı ve hatta kat kat fazlasıyla yazar. Fakat o kimse bir kötülük yapmaya niyetlenir de yapmazsa, Allah bunun nezdinde tam yapılmış bir iyilik olarak kaydeder. Şâyet bir kötülüğe niyetlenmiş ve o kötülüğü yapmışsa Allah bunu sadece bir kötülük olarak yazar.”¹²²

ونعلم ما توسوس به نفسه “Ve biz biliriz, nefsi ona ne fısıldar, yahut ne ile vesvese verir.” Nefsin vesvesesi deyimi, içinden kendine söylediği, gönlünden geçirdiği gizli duygular, vehimler, hatıralar, kuruntular, kararlar gibi bütün iç duyguları kapsar. Söyleneceği şekilde zapdetmekle görevli hafaza (koruyucu meleklerin) bile henüz farkına varmadıkları derecede gizli olarak insanın gönlüne gelen hatıralar, nefisle ilgili şeylerin hepsini de ancak Allah bilir. Çünkü onların yaratıcısıdır. “Ve biz ona habl-i verîd’den (şah damarından) daha yakınız.” Öyle yakından bilir öyle yakından erişir, etkili oluruz. Yaratıcı ile yarattıkları arasındaki ilişki, yaratılan ile nefsi arasındaki ilişkiden daha önceliklidir. Çünkü yaratılanın ayakta kalması bizzat kendinden değildir. Yaratıcısının kudreti iledir.¹²³ “Kullarım, sana benden sorarlarsa (onlara söyle): Ben (onlara) daha yakınam.” (Bakara, 2/ 286)

Bu ihtar, hem ilk yaratmayı takrir hem de sonrasına hazırlıktır. Hem ilmin ispatına yaratmadan bir istidlâl hem de yakınlıktan bahsolunurken hâlık ile mahlûku karıştırmamak için bir tenzih delilini telkindir. Nefsin vesvesesi tabiri; içinden kendine söylediği gönlünden geçirdiği güzel duygular, vehimler, hatıralar, kuruntular, kararlar gibi bütün bâtınî şuur hallerini şâmildir. Söyleneceği üzere zabta memur Hafaza meleklerinin bile henüz vakıf olmadığı derecede gizli olarak insanın gönlüne gelen hâtırat ve psikolojik hallerin hepsini de Allah bilir. Çünkü yaratıcıdır. “Ve Biz, ona (yani insana) verîd (şah) damarından daha yakınızdır.” Öyle yakından bilir öyle yakından yetişir, icrâ-ı tesir ederiz. Hâlık ile mahlûk arasındaki nispet, mahlûk ile nefsi arasındaki

---

¹²² Buhârî, *Rikâk*, 31; Müslim, *İman*, 207.

¹²³ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VII, s.233.

nisbetten daha önce gelir. Çünkü mahlûkun ayakta kalması kendiliğinden değil Hâlıkın kudretiyledir.¹²⁴

6.8. A'râf Suresi 20. Âyetin Tesfiri

Vesvese kelimesinin geçtiği A'râf 20. Âyetini İbn Kesîr, Elmalılı M.Hamdi Yazır, et-Tefsirü'l-Münîr tefsirlerinde kısaca ele alacağız.

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْءَاتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا
رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ

*Meâli: "Fakat şeytan onlara, gözlerinden gizlenmiş olan edep yerlerini açığa çıkarmak için vesvese verdi. Onlara şöyle telkinde bulundu: Rabbinizin size bu ağacın meyvesini yasaklamasının tek sebebi, sizin meleklerden veya ölümsüz hayata kavuşanlardan olmanızı önlemektir."*¹²⁵

Şeytân, Âdem'e ve Havva'ya böyle bir vesvese verdi ve dedi ki: Rabbiniz sizi bu ağaçtan başka bir sebeple değil ancak iki melek olacağınızdan ve ebedi kalacağınızdan dolayı men etti. Yani bundan yerseniz, ya yemek içmek ihtiyacından melekler gibi mustağni olursunuz (ihtiyaç duymazsınız) , yahut ölüm yüzü görmez, ebedi kalırsınız, diye bir taraftan onları Âdem'e secde ile emredilmiş olan meleklerle imrendirmek, bir taraftan da maddi sebebin, ilahi takdiri değiştirebileceği şüphesiyle ne olursa olsun bir sonsuzluk ve devamlılık sevdasına düşürmek istedi. Burada meşhur bir soru vardır: Şeytân cennetten kovulmuş olduğu halde cennetteki Âdem ve Havva'ya nasıl vesvese verebilmiştir? Buna karşı, bir yılan aracılığıyla girdi diye kıssa nakli şöhrat bulmuş ise de, bunu büyük tefsirciler uygun görmemişler ve başlıca üç şekilde cevap vermişlerdir:

1. Hasen el- Basri hazretleri demiştir ki: Yüce Allah'ın vermiş olduğu kuvvet ile yerden göğe veya cennete vesvese ulaştırabilmiştir. Bu manaya göre "hayye" (yılan) tabirinin, insan için yılan gibi zehirli bir hayati kuvvetten kinâye olması söylenebilir.

¹²⁴ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri*, XIII, s.7450.

¹²⁵ Yıldırım, *a.g.e.*, s.151

2. Ebû Müslim İsfehânî: Bu cennetin, yeryüzü cennetlerinden biri olduğu görüşünde olduğu için, Âdem ve İblis ikisi de cennetteymiş. Ancak bunun suale uygun olmadığı açıktır.

3. Diğer bir takım tefsirciler de demişlerdir ki : “Âdem ve Havva, bazen cennetin kapısına yakın gelirler, İblis de dışarıdan gözetir, yaklaşırdı; vesvese bu şekilde meydana geldi.” Âyetlerin delaletine bakarak, İblis’in kovulması ve çıkarılmasının, dört yönden vesvese vermesi imkânını yok eder bir şekilde olmadığı anlaşılıyor. Bunun için vesveseye imkân bulup o maksatla öyle yaptı.¹²⁶

“Ama şeytan ona vesvese verip: “Âdem! dedi, “ister misin sana ebediyet (ölümsüzlük) ağacını, zamanın geçmesiyle zeval bulmayan bir devlet ve saltanatı göstereyim?” Derken ikisi de o ağacın meyvesinden yediler. Bunun üzerine edep yerlerinin açık olduğunu fark ettiler. Derhal cennet yapraklarıyla üzerlerini örtmeye başladılar. Böylece Âdem Rabbine karşı geldi de şaşı kaldı.”¹²⁷

Şeytân ikisini kışkırdı ve onları hile ve vesveseyle aldatmaya çalıştı. Böylelikle onları sahip oldukları nimetten, güzel elbiselerden mahrum bırakmak istedi. O bakımdan kendilerine zarar verecek, kendilerine kötülük sağlayacak şeyleri onlara süslü gösterdi. Kendilerine görünerek, onlarla konuşarak bunu yaptı. Böylece örtmeyi tercih ettikleri avretleri, açığa çıkacaktı. Yani sonuçta avretleri ortaya çıksın diye buna çalıştı. Hasen el-Basri der ki: İblis, Allah’ın kendisine vermiş olduğu yerden semaya ve cennete doğru yukarılara vesvese salma gücüyle vesvese verebiliyordu. Böyle bir açıklama İblis’in cennetten çıkartılmış olması ve Hz. Adem’in de henüz orada bulunması haliyle ilgilidir.

Şeytân yalan ve iftirâ olmak üzere dedi ki: Rabbinizin size bu ağaçtan yemenizi yasaklayışının iki sebebi vardır.

1. Bu ağaçtan yemeniz halinde iki melek olmanızı engellemek,
2. Burada ölmek üzere ebedî kalanlardan olmamanızı sağlamaktır.

Yani siz iki melek olmayasınız, Yahud cennette ebedi kalanlardan olmayasınız diye böyle yapmıştır. Sizler bu ağaçtan yiyecek olursanız bu iki şeyi elde edersiniz.

---

¹²⁶ Yazır, a.g.e., IV, s.24-25.

¹²⁷ Tâ-Hâ, 20/120.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*De ki ey Âdem, ben sana ebedîlik ağacını ve sonu gelmez bir mülkü göstereyim mi?*”¹²⁸ Bu iki özelliğin Şeytân tarafından seçilişinin sebebi, meleklerin güçlü olmak, uzun süreli hayatta kalmak ve canlıların hallerinden etkilenmemek için bir takım özelliklerinin ve meziyetlerinin bulunması gibi, insanın da ölüm söz konusu olmadan cennette ebedî kalma emelinde oluşundan dolayıdır. Yani İblis onlara bu ağaçtan yemeleri halinde, meleklik niteliklerine sahip olacağını yahud ebedi hayata sahip olacaklarını vehmettirmişti.¹²⁹

Allah Teâlâ, Âdem (a.s) ve eşine cennette bir ağaç dışında bütün meyvelerden yemeyi mübah kıldığını zikrediyor. İşte bu esnada Şeytân ikisine de hased etmiş, onları çekememiş ve onları içinde buldukları nimetin, üzerlerinde olan güzel elbiselerin soyulup alınması için hîle, hud’a ve vesvese vermeye çalışmıştır. Bir yalan ve iftirâ olarak şöyle demişti: “Rabbiniz sizi başka bir şey için değil, ancak iki melek veya burada ebedî kalanlardan olmanızı önlemek için yasaklamıştır.” Eğer siz ondan yemiş olsaydınız, bunlar sizin için mutlaka meydana gelirdi. Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyurmaktadır: “Şeytân: Ey Âdem; sana sonsuzluk ağacını ve çökmesi mümkün olmayan bir saltanatı göstereyim mi? dedi.”¹³⁰

Size verilen emir, sizin iki melek olmamanız içindir. Cümle yapısı itibâriyle bu, “Şaşırırsınız diye Allah size açıklıyor”¹³¹ ifâdesi gibidir ki, burada bir nefy harfî takdir edilecektir. “Ve doğrusu ben size öğüt verenlerdenim. (Burada muhakkak ben sizden daha önceyim ve bu yeri iyi bilirim.) diye ikisine de Allah’a yemin etti.” Onlara Allah adına yemin etti de nihâyet ikisini de aldattı. Bazen mü’min’i de Allah’a yemin ederek aldatabilir.¹³²

Değerlendirme: Konuyla ilgili âyetlerin tefsirinde de ifâde edildiği üzere Şeytân, insanoğlunun en çetin düşmanıdır. İnsanoğlu nefsin ve Şeytânın vesvesesine sürekli maruz kalmaktadır. Ancak Allah c.c. devamlı olarak İnsanoğlunu bu tür vesveselerden

---

¹²⁸ Tâ-Hâ, 20/120.

¹²⁹ Vehbe ez- Zuhaylî, *et-Tefsirü’l-Münîr*, IV, s.455-457.

¹³⁰ Tâ-Hâ, 20/120.

¹³¹ Nisâ, 4/176.

¹³² İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’an-ı Kerîm Tefsîri*, VI, s.2922.

sakındırmak için ona öğütler vermektedir. Bu öğütlere dikkat edildiğinde Şeytânın vesvesesinin insana bir zarar veremeyeceği âyetlerde görülmektedir. Şeytânın herhangi bir yaptırım gücünün olmadığı sadece vesvese vermekle yetindiği yukarıdaki âyetlerin tefsirinden anlaşılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

1. HADİSLER IŞIĞINDA VESVESE VE TEDÂVÎ YOLLARI

Hadislerde, temizlik, ibâdet, inanç ilgili bir kısım vesveselerden ve içine düşülen bu durumdan kurtulma çareleri sunulmaktadır. Burada, abdest, gusül, istibra, namaz vs. ibâdetlerin yanı sıra, Allah'ın zatı, O'nun Peygamberi, mukaddes şeylerle ilgili konularda oluşan vesveselere ve tedavi yollarına temas edeceğiz.

1.1. Abdest ve Gusülle İlgili Vesveseler ve Tedâvî Yolları

Maddî ve mânevî her türlü kirlerden temizlenmek hem dînin hem de medeniyetin icaplarındandır. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Allah nazîf (temiz)dir, nezâfeti (temizliği) sever.”¹³³ buyurmuştur. Yine “Temizlik, îmânın yarısıdır.”¹³⁴ buyurarak temizliğin dinimizdeki önemine dikkat çekmiştir.

Bu konuda “Orada kirlerden iyice temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da böyle çok temizlenenleri sever.”¹³⁵ âyeti nazil olunca Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Ey Ensâr topluluğu; temizlik hakkında Allah sizi övdü. Sizin övgüye layık temizliğiniz nedir?” buyurdu. Onlar da: “Biz namaz için abdest alırız, cünüplükten dolayı boy abdesti alırız, abdest bozunca da su ile taharetleniriz.” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), “İşte temizliğiniz budur, o halde bu temizliğinize devam edin.”¹³⁶ buyurmuştur.

---

¹³³ Tirmizî, *Edeb*, 41.

¹³⁴ Müslim, *Taharet*, 1; Tirmizî, *Deavat*, 86; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, s.342-344.

¹³⁵ Tevbe, 9/108.

¹³⁶ İbn Mâce, *Taharet*, 28; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, s.422.

Temizlik ile ilgili hadisler incelendiğinde; yemeklerden önce ve sonra ellerin yıkanması,¹³⁷ yataktan kalkınca ellerin ve burnun yıkanması, eller yıkanmadan suya batırılmaması,¹³⁸ her müslümanın normal şartlarda haftada en az birgün (tercihen Cuma günleri) banyo yapması,¹³⁹ tırnakların kesilmesi, koltuk ve kasık traşlarının yapılması, bıyıkların kısaltılması,¹⁴⁰ ağız ve diş temizliğinin yapılması¹⁴¹ vs. bütün temizlik çeşitlerinin yapılmasının istendiği görülmektedir.

1.1.1. Abdestle İlgili Vesveseler ve Hadisler Işığında Çare Yolları

“Abdest” kelimesinin Arapça karşılığı olan “Vudû”; temizlik, nezâfet, temizlikten hasıl olan güzellik mânâsındadır¹⁴². Terim olarak da; ibâdet kastı ile ellerin dirseklerle, ayakların topuklarla birlikte yıkanması, yüzün yıkanması ve başın meshedilmesidir. Başın dışındaki abdest uzuvlarının kuru yer kalmaması şartıyla birer kere yıkanması farz¹⁴³, iki ve üç kere yıkanması ise sünnettir¹⁴⁴. Birinci yıkamada şâyet kuruluk kalırsa, ikinci veya üçüncü yıkayışlar farzın yerine geçmektedir. Abdest azâları yıkandığı halde herhangi bir kuruluk kalırsa abdest sahih olmaz.

1.1.1.1. Abdest Almakla İlgili Vesveseler

Bazı kişiler, abdest alırken uzuvlarının ıslanıp ıslanmadığı konusunda tereddüde düşerek “Yıkamadığım yer kaldı mı? Kalmadı mı? Abdest âzâlarımı iki defa mı yıkadım, üç defa mı? “şeklinde düşünmeye başlarlar. Suyun ıslatıp ıslatmadığını veya uzuvlarımı kaç defa yıkadıkları hususunda tereddüt ederler, üç defa yıkaması gereken

---

¹³⁷ Ebû Dâvûd, *Et'ime*, 11, 53; Tirmizi, *Et'ime*, 39, 48; İbn Mace, *Et'ime*, 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 441.

¹³⁸ Buhârî, *Vudû'*, 26.

¹³⁹ Buhârî, *Cum'a*, 2, 3, 12.

¹⁴⁰ Buhârî, *Libas*, 63-64.

¹⁴¹ Buhârî, *Cum'a*, 8-9.

¹⁴² İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim, *Garibu'l-Hadis*, I, 8.

¹⁴³ Mâide, 5/6; Buhârî, *Vudû'*, 22.

¹⁴⁴ Buhârî, *Vudû'*, 24.

uzvu, beş defa yıkarlar ya da “su ulaşmadı” diye haddinden fazla su kullanırlar. Bir litre kullanması gerekirken, on litre su sarfederler. Böylece su isrâfı ve zaman isrâfı ile birlikte Şeytânın vesvesesine düşerek onun maskarası olurlar. Bu hâl ilerleyince de kişide psikolojik rahatsızlık meydana getirir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), bazı insanların bu konuda vesveseye düşebileceklerini haber vermiş ve “*Abdest (alırken vesvese vermek) için Velehân denilen bir Şeytân vardır. Suyun vesvese vericisi olan bu Şeytândan sakının.*”¹⁴⁵ buyurmuştur. Bazı rivâyetlerde ise “*Abdest (alırken vesvese vermek) için Velehân denilen bir Şeytân vardır, Ondan sakının.*”¹⁴⁶ şeklinde nakledilmektedir.

Hadiste geçen ve “veleh” kelimesinden türetilmiş olan “Velehân”; hevâ ile aklın gitmesi, hayrete düşme mânâsına gelmektedir.¹⁴⁷ Bazı âlimlere göre, abdest alırken kişiye vesvese vererek haddinden fazla su kullandırması sebebiyle bu Şeytâna “Velehan” denilmiştir.¹⁴⁸ Bazen kişi, abdest alırken bu tür vesveseye kapılır. Dolayısıyla hadiste, Şeytânın bu tür vesvesesinden ve insanı aşırılığa sürüklemesinden sakındırma vardır.

Bu konu ile ilgili şu hadis de dikkati çekmektedir: Hz. Peygamber (s.a.v.)’e bir bedevi gelir ve abdest hakkında soru sorar. Hz. Peygamber de abdest azalarını üçer kere yıkayarak abdestin alınışını ona gösterir, sonra da “*İşte abdest budur, kim üçten fazla yıkarsa kötü etmiş veya haddi aşmış veya zulmetmiş olur.*”¹⁴⁹ buyurur.

Bu hadis insanların vesveseye kapılarak, aşırı derecede abdest uzuvlarını yıkamaktan sakındırmaktadır. Vesveseye maruz kalmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu konuda Buhârî, âlimlerin, Hz. Peygamber’in mu’tâd fiili olan üç defa yıkamayı makbûl, fazla yıkamayı ve suyu isrâf etmeyi kerih gördüklerini belirtir.¹⁵⁰

---

¹⁴⁵ Tirmizî, *Tahâret*, 43,48.

¹⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, s.136.

¹⁴⁷ Ebu’l-Bekâ, Eyyub b. Musa el-Kefevî, *el-Külliyât Mu’cemun fi’l-Mustalahât ve’l-Furûki’l-Lüğaviyye*, Beyrut, y.y., 1993, s.398.

¹⁴⁸ Ebu’l-Bekâ, *a.g.e.*, s.946.

¹⁴⁹ İbn Mâce, *Tahâret*, 48.

¹⁵⁰ Buhârî, *Tahâret*, 1.

Hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in abdestte kullandığı su miktarı anlatılırken, günümüz ölçü birimiyle yaklaşık bir litreye yakın miktardaki (bir müdd) su ile abdest aldığı bildirilmektedir.¹⁵¹ Bu da bize abdest alma konusunda su isrâfı yapmadan kifâyet edecek miktarınca su kullanılmasının gerekliliğine işaret etmektedir.¹⁵²

Hz. Peygamber (s.a.v.), abdest alma konusunda böyle psikolojik rahatsızlığa düşenleri tedâvî etme sadedinde, kişiye, abdest alınırken Şeytânın musallat olabileceğini, suyun abdest azalarını ıslatması ve kaç defa yıkandığı konusunda vesveseye düşülmemesi gerektiğine dikkati çekmiş;¹⁵³ üç defadan fazla yıkamanın haddi aşmak olduğunu bildirmiştir. Böylece Hz. Peygamber, abdest hususunda vesveseye mâruz kalan kişinin vesvesesini telkin yoluyla tedâvî etmiş olmaktadır. Abdest ile ilgili Peygamberimizin kendi hayatında tatbik ettiği ölçü bellidir. Kişi bu konuda ifrata kaçtığına hem vesveseye maruz kalacak hem su isrâfına girecek hem de ileride abdesti içinden çıkamayacağı bir hale dönüşecektir. Şeytân ise bu vesveseyle kişiyi namazdan alıkoyma tehlikesiyle baş başa bırakacaktır. Dolayısıyla Efendimiz'in (s.a.v.) uygulamasındaki abdest suyunu yeterli miktarda kullanmaya dair tatbik ettiği ölçü, kişiyi bu türlü vesveseden alıkoymaktadır.

1.1.1.2. Abdestin Bozulup Bozulmaması ile İlgili Vesveseler

Dinimizde abdesti bozan şeyler bellidir. Bunlar arasında, kişi abdestli iken küçük ve büyük abdest mahallinden çıkan necasetler veya yellenme, vücudun herhangi bir yerinden çıkan kan, iltihap vs. şeyler abdesti bozar. Ancak bazı zaman, kişinin makadında bir hareketlenme meydana gelir ve “Acaba yellenme mi oldu?” diye tereddüt eder, abdesti konusunda şüpheye düşer, namaz kılmakta ise namazı bırakır gider. Aslında o hareketlenme, bir yellenme değildir. Nitekim aşağıda zikredeceğimiz

---

¹⁵¹ Buhârî, *Vudû'*, 47; İbn Kuteybe, *Garibu'l-Hadis*, 8; İbnü'l-Kayyim, Şemsuddin Muhammed b. Ebî Bekr, *Şeytânın Tuzakları*, çev. Ömer Temizel, Konya, y.y., 1993, I, 442-443; Bâbânzâde Ahmed Naim, Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Ankara, İrfan Yay., 1979, I, s.166.

¹⁵² es-Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *el-Mebcut*, çev. Cevat Akşit, İstanbul: Gümüşev Yay., 1982, I, s.45.

¹⁵³ Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi't-Tirmizî*, Beyrut, y.y., 1990, I, s.156-157.

hadislerde de görüleceği gibi, Hz. Peygamber (s.a.v.) böyle bir hareketlenmeyi Şeytânın vesvesesi olarak nitelendirmiş ve böyle bir durumla karşılaşan kişiye şu tavsiyeyi yapmıştır: “*Ses ve koku olmadıkça abdest almaya gerek yoktur.*”¹⁵⁴

Rasûlullah (s.a.v.)’a, namazda iken “hayaline abdesti bozuldu gibi” gelen bir adamdan bahsedilmişti. Rasûlullah (s.a.v.): “*Sesi işitip kokuyu duymadıkça namazı sakın terk etmesin.*”¹⁵⁵ buyurmuştur.

İbn Huzeyme (v.311/923)’nin rivâyetinde “Birinize Şeytân gelip de ‘Abdestini bozdun’ dediği zaman, o da “yalan söyledin” desin. Ancak burnu ile koku hisseder ve kulağı ile de sesi duyarsa o hariç.”¹⁵⁶ buyurulmaktadır. Kişinin namazda Şeytâna “yalan söyledin” sözünü “içinden geçirmek” suretiyle demesidir. Aksi halde telaffuz edecek olsa namazı bozulur. Bu da câiz değildir.¹⁵⁷

Yine bir rivâyette “Biriniz namazda iken ona Şeytân gelir ve dübüründen bir kıl alır, onu uzatır. O kişi de abdestinin bozulduğunu sanır. Böyle bir durumda ses duymadıkça veya koku hissetmedikçe namazdan ayrılmasın.”¹⁵⁸ buyurulmaktadır.

Başka bir rivâyette de “Biriniz mescidde iken, karnında (dübüründe) bir hareket hissetse ve abdestinin bozulup bozulmadığı hususunda tereddüde düşse bir ses işitmedikçe veya bir koku duymadıkça (abdest almak için) mescidi terk etmesin.”¹⁵⁹ buyurulmaktadır.

Ahmed b. Hanbel (v.241/855)’in naklettiği bir hadiste de “Biriniz namazda iken Şeytân ona gelir ve bir adamın hayvanını yumuşakça zaptettiği gibi o kimseyi ele geçirir, ona hâkim olunca o kişinin kalçalarının arasından, onu namazdan vazgeçirmek için, yellenme gibi bir şey yapar. Biriniz böyle bir durumla karşılaşır, şüphe

---

¹⁵⁴ Buhârî, *Vudû*, 4; Tirmizî, *Tahâret*, 56.

¹⁵⁵ Buhârî, *Vudû*, 4; Müslim, *Hayız*, 98.

¹⁵⁶ İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak, *es-Sahîh*, Beyrut, y.y., 1992, I, s.19; Hâkim, Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek ala’s-Sahîhayn*, Beyrut, Dâru’l-Ma’rife, 1990, I, s.227.

¹⁵⁷ İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, I, 19.

¹⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, s.96.

¹⁵⁹ Müslim, *Hayz*, 99; Ebû Dâvûd, *Tahâret*, 68; Tirmizî, *Tahâret*, 56.

bırakmayacak şekilde kesin olarak bir ses duymadıkça ya da koku hissetmedikçe namazını bozmasın.”¹⁶⁰ buyurulmaktadır.

Nevevî (v.616/1211), bu hadisi şerh ederken; böyle bir durumda abdestin bozulmasının, yelin çıkmasına bağlı olduğunu ve kişinin kesin olarak abdestinin bozulduğunu bilirse, yellenmenin sesini işitmesi veya kokusunu duymasının şart olmadığı, bu hususta müslüman âlimlerin icma etmiş olduklarını ifade eder.¹⁶¹

Görüldüğü gibi hadislerde, namaz esnasında veya mescide girince ya da abdestli iken, abdestin bozulduğuna dair vesveseye düşüldüğü takdirde takip edilecek yol gösterilmekte ve karşılaşılan bu durumun Şeytândan kaynaklanan vesvese olduğu bildirilmektedir.

Abdestinin bozulduğu hususunda kanâate sahip olan müslümanın halinde tereddüt olmaz, zaten o bilir ki, abdesti bozulmuştur. Abdestsiz olan kişi, abdest almadıkça namaz kılamaz. Abdestinin bozulduğuna hükmeden kimsenin ses ve koku duymaya ihtiyacı da yoktur.¹⁶²

Çünkü kaide-i mukarrerendir ki şüphe ile yakîn -kesin bilgi- zâil olmaz.¹⁶³ Yakîn ancak yakîn ile zâil olur. Dînî konuların hiç birinde şüphe ile yakîn zâil olmadığı¹⁶⁴ gibi, abdestin, yakînî olarak bozulduğu bilinmedikçe de abdestin varlığı devam ediyor demektir.¹⁶⁵

Tirmizi, Abdullah b. Mübârek (v.181/191)’den şu sözünü nakleder: “Kişi, abdest konusunda şüpheye düşse de, bozulmadığına dair yemin edebilecek bir yakîne sahip olursa abdest alması gerekmez.”¹⁶⁶

Bütün bu açıklamalar; Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, kişinin büyük abdest mahallinde meydana gelen hareketlenmeden ve tereddüde düşüren bir durumdan dolayı

---

¹⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, s.330.

¹⁶¹ en-Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref, *Şerhu Sahih-i Müslim*, Beyrut, y.y., 1972, III, s.49-50.

¹⁶² İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara, Akçağ Yay., 1988, X, s.448.

¹⁶³ Buhârî, *Vudû*, 4.

¹⁶⁴ Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi't-Tirmizî*, I, s.208.

¹⁶⁵ İbn Huzeyme, *es-Sahih*, I, s.17.

¹⁶⁶ Tirmizî, *Tahâret*, 56.

oluşan vesveseden kurtulmanın yollarını gösterdiğini ve böyle bir vesveseyi de telkin yoluyla tedâvî ettiğini göstermektedir.

Hız. Peygamber (s.a.v.), bir yandan abdestli olan kişiye Şeytânın vereceği vesvesenin şekillerini beyan ederken, öte yandan da namaz kılacak insanların abdestlerini güzel şekilde almamaları durumunda Şeytânın vesvese vereceğini bildirerek abdestlerini tam almalarını emretmektedir.¹⁶⁷ Meselâ; bir keresinde Hız. Peygamber (s.a.v.) ashabına namaz kıldırır ve namazda Rum Sûresi'ni okur. Ancak sûrenin bir kısmında şaşırır. Daha sonra *“Bazı kimselerin namaza abdestsiz olarak gelmelerinden dolayı Şeytân namazda kıraati bize şaşırttırdı. Namaza geldiğiniz zaman abdestlerinizi güzelce alın.”*¹⁶⁸ buyurur. Abdestin tam alınması, abdest azalarının hiçbir yerinde kuru yer kalmadan yıkanmasıdır. Kuru yer kalacak olursa abdest olmaz, dolayısıyla namaz da olmaz. Bu bakımdan Hız. Peygamber (s.a.v.), bir taraftan abdest alma konusunda haddi aşmamayı, diğer bir ifâdeyle ifrat etmemeyi yeğlerken, öte taraftan noksan yapmamayı yani tefrite düşmemeyi tavsiye etmektedir. Çünkü kişi, her iki durumda da Şeytânın vesvesesine mâruz kalabilir.

Hız. Peygamber (s.a.v.), kişinin vesveseye düşmesine sebep olabilen bu yolları açıklayarak Şeytânın abdestle ilgili vesvesesinden ümmetini korumuş olmaktadır.

Bu anlatılanlar ışığında Hız. Peygamberin abdestle ilgili sünneti iyi öğrenilmekle ve biraz da dikkat etmek suretiyle Şeytânın, abdestle ilgili hususlardaki vesveselerinden kurtulmak mümkün olabilir.

1.1.2. Gusül Abdesti ile İlgili Vesveseler

Gusül; cünüplük, hayız ve nifastan, temizlenmek niyetiyle, bütün bedeninin tamamının kuru yer kalmadan temiz su ile yıkanmasıdır. Gusülden maksat temizlenmektir. Hükümü de her müslümana farzdır.¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ Buhârî, *Vudû*, 29; Müslim, *Tahâret*, 25,26; Ebû Dâvûd, *Tahâret*, 4.

¹⁶⁸ Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, III, s.471.

¹⁶⁹ Mâide, 5/6; Nisâ, 4/43.

Bazı kişilerde görülen bir vesvese şekli de banyoda haddinden fazla kalarak banyo yapmakla meşgul olmasıdır. Gusül abdestinin alınışı ile ilgili farklı rivâyetleri değerlendirdiğimizde ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in gusül abdesti almasına baktığımızda şunu görürüz: Hz. Peygamber (s.a.v.) önce ellerini, sonra vücudundaki necâsetleri yıkar, sonra da namaz abdesti gibi abdest alırdı; parmaklarını suya batırarak kuru yer kalmaması için saçlarının diplerini hilâllerdi; sonra başına su döker, sonra sağ omuzuna ve daha sonra da sol omzuna üçer kere su döker, vücudunda kuru yer bırakmadan bütün bedenini yıkardı.¹⁷⁰ Ancak yıkanılan yerde su birikmesi durumunda ayakların yıkanmasını en sona bırakırdı.¹⁷¹ Namaz abdesti gibi abdest almadan da gusül abdesti alınabilir, bunun için gusulde esas olan vücutta kuru yerin kalmamasıdır.

Hz. Peygamberin gusül abdestinde kullandığı su miktarı anlatılırken, konu ile ilgili farklı rivâyetler değerlendirildiğinde, günümüz ölçü birimiyle yaklaşık 2,5 litreden 5 litreye kadar varan miktarlarda (bir sâ’) su kullandığı açıkça anlatılmaktadır.¹⁷²

Bu konuda Ahmed Nâim (v.1934) şöyle der: “Peygamber Efendimizin muhtelif miktarlarda su ile abdest alıp yıkandığına dair pek çok rivâyetler vardır. Buradaki miktarlar, orta yapılı bir kimsenin gusül edebilecek ve azası üzerinden akacak suyun en az miktarını gösterir. Bedenin azalarının ıslanıp üzerinden su aktıktan sonra bu miktarlardan da az su ile hades/abdetsizlik giderilebilir. İsrâf dedirtmeyecek şekilde ziyâdesi ile de câizdir.”¹⁷³

Bütün bu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki; Hz. Peygamber’in boy abdesti alışışı iyi bilinir ve günümüz şartlarındaki geniş imkânlar da göz önüne alınırsa, haddinden fazla suyun kullanıldığı ve bunun isrâf seviyesine ulaştığı söylenebilir. Buna ilâveten bir de vesvese hastalığına kapılmış olanların uzun süre banyoda kalmaları düşünülürse ne kadar su ve zaman isrâfı olduğunu anlamak zor değildir. Bu durumlar karşısında Hz.

---

¹⁷⁰ Buhârî, *Vudû*, 1.

¹⁷¹ Buhârî, *Vudû*, 2, 6.

¹⁷² Buhârî, *Vudû*, 3, 47.

¹⁷³ Bâbânzâde Ahmed Naim, Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, I, s.166.

Peygamberin beyan ettiği ve kendisinin de tatbik ettiği gusül abdesti alma şekline uyulur ise hem vesveseden hem de su ve zaman isrâfından kurtulmuş olunacaktır.

Şunu da belirtmek gerekir ki; insan bazen yolculukta veya misafirlikte konakladığı yerlerde gusül abdesti almak icap eder de su bulamazsa veya o anda yıkanma fırsatı bulamaz ise böyle durumlarda Şeytânın vesvesesi ile karşılaşabilir. Böyle bir olay Bedir savaşında sahabinin başına gelmiştir. Bedir savaşı başlamadan önce düşmanlar Bedir suyunun etrafını kuşatmışlardı, müslümanların ise ne içecek, ne de yıkanacak suları kalmıştı. Konakladıkları yerde geceleyin uyuduklarında birçok sahabe ihtilam olmuştu. Şeytân da onların gözlerine görünerek, “Siz, içinizde Peygamber’in bulunduğunu ve Allah’ın dostları olduğunuzu söylüyorsunuz, hâlbuki cünüp cünüp namaz kılacaksınız ve susuzluktan da helak olacaksınız, hak üzere olsaydınız düşman size galip gelmezdi.” diyerek onlara vesvese veriyordu ve korkutuyordu. Müslümanlar da cünüp durmaktan ve o halde namaz kılmaktan mustarip oluyorlardı. O esnada Allah onlara semadan yağmur yağdırdı, vadiler aktı, onlar da hem içtiler, hem de gusül abdesti aldılar. Böylece Allah onları vesveseden kurtardı ve onlardan sıkıntılarını giderdi.¹⁷⁴ Kur’ân bu gerçeği şöyle anlatır: “*Sizi tertemiz yapmak, sizden Şeytânın vesvesesini (ricsi) gidermek, kalplerinizi pekiştirmek, ayaklarınızı sabit kılmak için Allah semadan su indirdi.*”¹⁷⁵

Böyle durumlarla karşılaşıldığında alınacak tedbiri yine dinimiz bize öğretmektedir. Meselâ, suyun bulunmadığı veya donma, yaralı olma ve hastalıklı olma gibi hayatî bir tehlikenin bulunduğu zamanlarda teyemmüm yapılmak suretiyle ibâdetlerin ifâ edilmesi imkânı verilmiştir.¹⁷⁶ Bununla ilgili Kur’ân-ı Kerim’de “*Cünüp iseniz gusül ederek temizlenin, eğer hasta olup suyu kullanamayacak durumda veya yolculukta olursanız veya biriniz abdest bozmaktan gelirse veyahut kadınlarınızın*

---

¹⁷⁴ Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefâtiḥul-Gayb*, XV, s.133-134; Âlûsî Şihâbüddîn Mahmûd Ebu'l-Fazl, *Rûhu'l-Meânî Fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'il-Mesânî*, Beyrut, Darul İhyâi't-Türâsî'l-Arâbî, tsz., IX, s.187; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, IV, s.2376.

¹⁷⁵ Enfâl, 8/11.

¹⁷⁶ es-Serahsî, *el-Mebsut*, I, 66.

temasta bulunmuş olursanız ve bu durumlarda da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin."¹⁷⁷

Netice olarak, âyette belirtilen durumlarla karşılaşan kişinin, su bulamadığında her hangi bir sıkıntıya düşmeden ve Şeytânın vesvesesine kapılmadan, Hz. Peygamber'in tatbikine uyarak temiz bir toprağa ellerini vurup onunla yüzlerini ve kollarını mesh etmek suretiyle teyemmüm etmesi kâfidir.

Yine erkeklerde özellikle de bazı gençlerde vesveseye sebep olan bir durum daha vardır ki, o da meni ile mezinin birbirinden farklı şeyler olduğunun bilinmemesidir. Zira kişi, kendisinden mezi geldiğinde, meni geldi zannı ile her mezi geldiğinde banyo yapmakta, bu kadar fazla banyo yapmakla baş edemeyince sıkıntıya düşmektedir.

Hız. Peygamber (s.a.v.), her erkeğin mezi ifraz edebileceğini haber vermiş ve böyle bir durumla karşılaşan kişinin erkeklik uzvunu ve husyelerini yıkayarak namaz abdesti almanın yeterli olacağını bildirmiştir.¹⁷⁸ Bir başka örnek olarak şu hadisi zikredebiliriz: Sehl b. Huneyf anlatıyor: "Ben mezi akıntısından epey bir sıkıntı çekiyordum. Bu yüzden de sık sık gusül abdesti alıyordum. Sonunda Rasûlullah (s.a.v.)'a bu durumu sordum. Bana: 'Meziden dolayı sana abdest kâfidir.' buyurdu. Ben de: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Elbiseye değen meziyi ne yapmalıyım?' dedim. Rasûlullah da: 'Bir avuç su alıp, bunu mezinin değdiğini gördüğün yerlere serpmen yeterlidir.'¹⁷⁹ buyurdu." Aynı zamanda elbiseye serpilmiş bu su ile vesvesenin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

1.1.3. İstibrâ ile İlgili Vesveseler

İstibra; erkeklerin küçük abdest bozduktan sonra idrar akıntısının kalmaması için beklemesidir.¹⁸⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.); "Biriniz bevlettiğinde erkeklik uzvunu üç kere sıyırın."¹⁸¹ buyurarak istibrayı tavsiye etmiştir. Taharetlendikten sonra kişi, idrar

---

¹⁷⁷ Mâide, 5/6.

¹⁷⁸ Ebû Dâvûd, *Tahâret*, 83.

¹⁷⁹ Ebû Dâvûd, *Tahâret*, 83, Tirmizi, *Tahâret*, 84; İbn Mâce, *Tahâret*, 70.

¹⁸⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I, 33.

¹⁸¹ İbn Mâce, *Tahâret*, 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, s.347.

yolunda idrarın çıkma ihtimalinden iyice emin olması bakımından da başkalarının dikkatini çekmeyecek şekilde, biraz yürümek, hafifçe öksürmek, ayaklarını hareket ettirmek, kımıldamak gibi bazı metotlardan birisini yapabilir. Şâyet akıntı gelecek olursa tekrar taharetlenir (istinca yapar) ve abdestini alır.

İstibranın yapılışı, genellikle insandan insana değişir: Kimi, hafifçe bir sıyırmakla; kimi, öksürmekle yapabilir; kimi de bunların hiç birine ihtiyaç duymadan biraz bekleyerek bunu sağlayabilir. Şâyet, küçük abdesti bozduktan sonra, istibra yapmadan, hemen abdest alınırsa bu sakıncalı olabilir. Çünkü idrar yolundaki kalıntılar, abdest aldıktan sonra çıkarsa abdest bozulur¹⁸², böylece kişinin namazı da makbul olmaz.

Bununla birlikte elbise kirlenir ve idrar, el ayasından fazla miktarda olduğunda yine namaza engel olur. Bu bakımdan istibra yapmanın büyük önemi vardır. İdrar akıntısının kesilmesi kişiden kişiye değişebilir: Bazı kişilerde çabuk, bazı kişilerde de biraz gecikmeli olabilir. Fakat bazı kişiler, istibra yaparken, normal şartlarda yukarıda söz konusu edilen ve kendisine en uygun olan metotlardan birini yapması yeterli olmasına rağmen, aşırılığa kaçarak idrarın kesilmediği vesvesesine kapılır ve abdestini bozduktan sonra istibra yapmak maksadıyla tuvalette ya da dışarıda uzun süre beklerler, yürürler, hoplayıp zıplarlar, bacaklarını sallamaya koyulurlar, hatta bu yüzden cemaatle namaz kılmayı kaçırmaları. Böyle kişilerde şâyet anormal (patolojik) bir rahatsızlık varsa idrar tahlili yaptırımları ve tıbbi bir rahatsızlık tesbit edildiğinde tedavi görmeleri lazımdır.

1.2. Temizlikle İlgili Vesveseler ve Tedâvî Yolları

Öncelikle hastaların neden fazla temizlik yapmak zorunda kaldıklarını, hangi düşünce hatalarının buna yol açtığını açıklamak gerekir.

Örneğin; aşırı el yıkayan obsesif - kompulsif bozukluk hastasını ele alalım:

---

¹⁸² Mehmed Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, İstanbul, Huzur Yay., 1398/1977, s.57; İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, XIV, s.566.

Bu kişinin aklına ellerinin kirlendiği düşüncesi geliyordu ve en az on dakika ellerini bol sabunla yıkamak zorunda kalıyordu. Burada yapılan on dakikalık el yıkamanın nedeni kirlenme hissinin verdiği sıkıntıyı gidermektir. Burada kirlenme düşüncesi obsesyon, yıkama davranışı ise kompülsiyondur.

Bu tür hastalarda bilişsel davranışçı terapiye, ilk olarak hastanın hastalık ve tedavisi konusunda bilgilendirilmesi ile başlaması önemlidir (psikoeğitim).¹⁸³

Örneğin; kapı, pencere, vb. açık düşüncesi geldiğinde 10 dakika kontrole izin verilmez. Kişi 10 dakikanın sonunda gidip kontrol eder. Eğer 10 dakikayı aşarsa, kontrol etmeden durabilirse, bu defa egzersiz süresi 20 dakikaya çıkarılır. Yani kişiden emin olamama düşüncesi geldiğinde 20 dakika bu sıkıntıya katlanıp, sonra kontrol etmesi istenir. Sonra bu süre 30 dakika, 40 dakika ve en sonunda hiç kontrol etmemeye dönüştürülür. Aşamalı olarak katlanma süresi artırılır. Bu şekilde kişi kontrol etmemenin sıkıntısına alıştırılır. Burada ki amacımız, kontrol etme yapılmasa da sıkıntının geçtiğini göstermektir. Uzun vadede ise, emin olmama düşüncesinin verdiği sıkıntının azalmasını göstermektedir.¹⁸⁴

1.3. Bazı İbâdetlerle İlgili Vesveseler ve Tedâvi Yolları

1.3.1. Namazla İlgili Vesveseler

Namazla ilgili hadisler incelendiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, namaz kılarken Şeytânın kişiye verdiği bir kısım vesveseleri ve bu vesveselere karşı alınacak tedbirleri beyan ettikleri görülmektedir. Hatta Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Kim, Benim şu abdestim gibi abdest alır sonra da vesveseye düşmeden iki rekât namaz kılsa Allah onun geçmiş günahlarını bağışlar.*”¹⁸⁵ buyurarak, insanın namaz kılarken vesveseden kurtulmasının âdetâ imkânsız olduğuna işaret etmekte ve namazda mümkün olduğu kadar dünyevî

---

¹⁸³ Ahmet Koyuncu, *Takıntı...Kuruntu...Vesvese...*, s.78.

¹⁸⁴ Ahmet Koyuncu, *a.g.e.*, s. 99.

¹⁸⁵ Buhârî, *Vudû'*, 28; Ebû Dâvûd, *Taharet*,51; Nesâî, *Tahâret*, 68.

meşgalelerden uzak durmak suretiyle namaz kılındığında küçük günahların affedileceğini beyan etmektedir.¹⁸⁶

Namazla ilgili olarak Şeytânın ilka ettiği vesveseleri; namazda şaşırma, namazı mükemmel kılma, çok namaz kılma düşüncesi, namazın kabul olup olmaması, namazı sonra kılma gibi vesveselerle kişiyi namazdan alıkoymaya çalışır, bununla birlikte kişiye namaz ibâdetini ağırlaştırarak tamamen namazı terk ettirir.

1.3.1.1. Şeytânın Namazdaki Vesvesesi

Hız. Peygamber (s.a.v.) Şeytânın insanın aklına birçok şeyleri hatırlatmak suretiyle şaşırttığını bildirerek şöyle buyurur: “*Namaza nidâ edildiğinde (ezan veya ikamet okunduğunda) Şeytân geri döner, ezanı duyamayınca kadar yellenerek kaçar, uzaklaşır. İkamet bitince döner, kişi ile nefsi arasına vesvese atarak şöyle der: ‘Şunu hatırla, şunu hatırla, bunu hatırla’ ta kaç rekât kıldığını hatırlayamayınca kadar devam eder. Kişi de kaç rekât kıldığını hatırlamayacak kadar şaşırır.*”¹⁸⁷

Bazı rivâyetlerde ezan okunurken Şeytânın Medine’den otuzaltı mil uzaklıktaki “Ravhâ” denilen yere kadar uzaklaştığı bildirilerek,¹⁸⁸ ezan okunurken Şeytânın çok uzaklara kaçtığı ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere hadiste, Şeytânın vesvese vermek suretiyle bir takım düşünceleri hatırlatarak insanların zihinlerini meşgul ettiği ve namazda şaşırttığı bildirilmektedir. Namazda Şeytânın vesvesesine mâruz kalan insanların alacağı tedbirleri Hız. Peygamber (s.a.v.) şu hadislerinde en güzel şekilde beyan etmektedir:

“Şüphesiz Şeytân âdemoğlu ile kalbi arasına girer ve kişi kaç rekat kıldığını bilemez. Bu hal adamın başına geldiği zaman (tahiyyata) oturduğunda iki secde etsin.”¹⁸⁹

---

¹⁸⁶ es-Sindî, Nûruddin b. Abdilhâdî, *Ta’lîkun alâ Sünen-i Nesâi*, Halep, Mektebetü’l-Matbaati’l-İslâmiyye, 1986, I, s.64.

¹⁸⁷ Buhârî, *Ezân*, 4; Müslim, *Salât*, 16, 18, 19; Ebû Dâvûd, *Salât*, 30.

¹⁸⁸ Müslim, *Salât*, 15; İbn Huzeyme, es-*Sahîh*, I, 204.

¹⁸⁹ İbn Mâce, *İkamet*, 135.

“Herhangi biriniz namaz kılmaya başladığında Şeytân ona gelir ve namazını kaç rekât kıldığını bilmemesi için şaşırır. Biriniz böyle bir duruma maruz kalınca iki secde yapın.”¹⁹⁰

“Biriniz namazın rekâtında şüpheye düştüğünde şüpheyi atsın ve şüphesiz bildiği rekâtı üzerine hareket etsin. Eğer namazı tamam ise fazla kılınan rekât nâfile olur. Eğer noksan kılmış ise o rekât, namazı tamamlamak için olmuş olur. Namazın sonunda yaptığı iki secde de Şeytânın burnunun toprağa sürünmesi için olmuş olur.”¹⁹¹

Bu hadislere göre; sehiv secdesiyle, namaza ait kusur ve vesveselerin giderilmeye çalışılması tavsiye edilmektedir.

Şeytânın namazda vesvese vermesiyle kaç rekât kıldığını şaşırان kişının başvuracağı çözümü Hz. Peygamber (s.a.v.) beyan ederek, kişinin emin olduğu rekât sayısına göre -eksik ise rekâtları tamamlamak suretiyle- selamdan önce veya sonra iki secde (sehiv secdesi) yaparak namazı bitirmesini belirtmektedir.

Sehiv secdesi ile namazın eksikliği giderilmekle birlikte Şeytânın burnu da yere sürtülmüş olmaktadır. Çünkü Şeytân secde etmekten imtina ettiği için secdenin yapılması ona çok ağır gelmektedir. Bu bakımdan Şeytâna, Allah için secde yapılmasından daha ağır gelen birşey yoktur.¹⁹²

1.3.1.2. Abdest Ve Namazda Eksik Yapıldığına Dair Gelen Vesveseler

“Abdest ve namazda yanlış ve kusurum oldu mu acaba?” şeklinde gelen vesveselere de aldırış etmemek gerekir. Böyle bir vesvese ilk defa vuku buluyorsa, o abdest veya namaz tekrar edilebilir. Ama mükerreren oluyorsa, sözgelimi bir abdest uzvunu yıkayıp yıkamadığından devamlı şüpheye düşen birisi, o zaman hiç vesveseye meydan vermeden, o uzvunu yıkadığını kabûl ederek namaza durmalıdır. Ve yine

---

¹⁹⁰ Buhârî, *Sehiv*, 7; Mâlik b. Enes, *el Muvatta'*, *Sehiv*, 1.

¹⁹¹ Müslim, *Mesâcid*, 88,89; Ebû Dâvûd, *Salât*, 190; Nesâî, *Sehiv*, 24; İbn Mâce, *İkâmet*, 132.

¹⁹² Zürkânî, Muhammed b. Abdilbakî, *Şerhu'z-Zürkanî alâ Muvattâ' li'l-İmam Mâlik*, Beyrut, y.y., 1990, I, s.293.

namazı kaç rekât kıldığı mevzuunda vesveseye mübtelâ olmuşsa, namazının tamam olduğu kanâatıyla hareket etmelidir.

Vesvesenin ilka ettiği şeyin üzerine üzerine gidilmelidir. Vesvesenin üzerinde durmak değil, aksine, tam tersi istikamette yürümek lâzımdır. Hiç kâle almadan, önem vermeden, yapılan yanlış bile olsa, “Mezheplerimizden birine uyar” deyip geçmek maslahata binaen daha muvafık olur kanâatindeyim. Gâye, Şeytânın canına okuyup vesveseyi def’etmektir.¹⁹³

1.3.2. Daha Çok İbâdet Etme Düşüncesi İle İlgili Ârız Olan Vesvese

Şeytânın vesvesesinden biri de kişiye, daha iyi ibâdet etmesi şeklinde verdiği vesvesedir. Bazı kişiler, “en güzel şekilde ibâdet edeyim” düşüncesiyle ibâdetlerini son derece güzel yapmaya çalışır ve “Adaplarını güzel yaptım mı? Güzel oldu mu?” şeklinde vesveseye kapılır, “En iyisini yapayım” derken, adaplarındaki küçük bir noksanlıktan ve kendince en iyi şekilde olmayışından dolayı tekrar meşgul olduğu ibâdeti yapmaya çalışır. Bu tür bir hareket en iyi şekilde yapma vesvesesinden kaynaklanmaktadır. “Acaba benim ibâdetlerim tam oldu mu?” düşüncesine kapılan insan böyle bir düşünce yerine “Acaba makbul oldu mu?” şeklinde düşünmekle ibâdetlerindeki noksanlığından dolayı istiğfar etmelidir. Zira ibâdetler Allah’ın emrettiği ve şartlarına uygun bir şekilde ifâ edilirse o zaman tam olur. Fakat Allah’ın kabulüne karın olup olmadığı bilinemez. Bunun için bilinen veya bilinmeyen noksanlıklarından dolayı istiğfar edilir. Allah’ın kabul etmesi için duâ edilir. En azından şu bilinmeli ki, ibâdetler ne kadar mükemmel olursa olsun yine de Allah’a layık şekilde olmamaktadır, bu cihetle de noksandır, bunun için de istiğfar edilmelidir.

Bu hususların yanında önemli olan diğer bir husus daha bilinmeli ki, o da; “En iyi şekilde yaptım.” şeklindeki bir düşünceyle kibre ve ucba/ ameline güvenmeye sebep olan bir ibâdetten, noksanlığı ve layıkıyla yapılamadığı bilinen ve bundan dolayı da Allah’a yönelip ilticâda ve istiğfarda bulunulan bir ibâdet, daha üstün ve daha iyidir.

---

¹⁹³ Gülen, a.g.e., I, s.220-221.

Hız. Peygamber (s.a.v.), “İstikâmetli olun, (ne kadar istikâmetli olmaya çalışsanız da) güç yetirmezsiniz.”¹⁹⁴ buyurmaktadır. Yani her şeyde ifrat ve tefritten uzak şekilde, bıkkınlığa varmayacak, usanmayacak şekilde ya da farzları ihmal etmeyecek şekilde istikâmet üzere olmaya çalışılması, çünkü her yönü ile tam mânâsıyla istikâmet üzere olmaya güç yetirelemeyeceği, ibâdette en mükemmeli yapmaktan âciz kalınması, yapılan ibâdetin noksanlığının sevabının da noksan olmasını gerektirmediği¹⁹⁵ bildirilmektedir.

Bu bakımdan kişi, ibâdetini elinden geldiği kadar yapmaya çalışır, ancak “En mükemmeli yapamadım” diye sevabının eksikliğine hükmedemez. Dinimizde “Dinde zorluk yoktur/lâ harace fi’ d-dîn” düsturu önemli bir kâidedir.

Meşhur bir söz vardır: “Bazen olur ki hasen, ahsenden ahsen/ bazen güzel, en güzelden daha güzel olur.” Bu kâide, konumuz açısından da geçerli bir husustur. Çünkü az ve devamlı olan ibâdet, usançlık veren ya da farzların terk edilmesine sebep olabilecek çok ibâdetten daha iyidir.

Kişiyi vesveseye düşüren Şeytânın diğer bir vesvesesi de nâfile nevinden ibâdet etmek, yani “ ‘Daha çok ibâdet edeyim’, ‘Sabahlara kadar namaz kılayım’, ‘Tesbih ve zikir çekeyim’, ‘Duâ okuyayım’ gibi nâfile ibâdetlerle geceleri ihyâ edeyim.” düşüncesidir. Bu hususta şu bilinmeli ki; Şeytân insanı fazla nâfile ibâdetlerle meşgul ederek farz ibâdetlerinden alıkoyar ya da farz ibâdetlerini vaktinin sonuna bıraktırır veya unutturarak farz ibâdetlerinin vaktini geçirttirir. Meselâ, gecelerini daha çok nâfile ibâdetlerle ihyâ eden kişi, “Biraz istirahat edeyim” derken uykuya dalar ve bir çok kere farz olan sabah namazını kaçırabilir.¹⁹⁶ Bunun yanı sıra nâfile olan “Evrâd ve ezkârını okuyayım”, “Virdimi bitireyim” derken farz olan ibâdetleri vaktin sonuna kadar tehir eder. Yahut evrâd ve ezkârını okuyamadığı zaman öyle telaşlanır ki, farzlarındaki ihmalinden o kadar endişe duymaz. Bu tarzdaki vesveselere kapılan bir insanın bundan kurtulması, Allah’ın emirlerinin her şeyin fevkinde olduğunu, bu emirlerin yerine

---

¹⁹⁴ İbn Mâce, *Tahâret*, 4; Dârimî, *Vudû*, 2; Mâlik b. Enes, *el Muvatta’*, *Tahâret*, 36; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, s.282.

¹⁹⁵ es-Suyûtî, *Ta’likun alâ Süneni’n-Nesâî*, İstanbul, y.y., 1992, VIII, s.122.

¹⁹⁶ es-Suyûtî, *Ta’likun alâ Süneni’n-Nesâî*, VIII, s.122.

getirilmesiyle nâfile ibâdetlerin hatta sünnetlerin kıymet kazanacağını, aksi halde farzların ihmalî ile nâfilelerin farzların yerini dolduramayacağını bilmesi ile mümkün olabilir. Meselâ, sabaha kadar nâfile namaz kılan bir insan, farz olan sabah namazını kaçırırsa, ömrünün sonuna kadar kılacağı nâfile namazı, vaktinde kılınan sabah namazının iki rekat farzına denk gelemez. Bu tür vesveselerden Hz. Peygamberin bu konudaki sünnetlerini ve uygulamalarını iyi öğrenmek ve ona göre hareket etmekle kurtulmak mümkün olabilir.

Şunu hemen ifâde edelim ki, Hz. Peygamber (s.a.v.), ibâdetlerde ifratı yasaklarken, makul olanı yasaklamamaktadır. İbâdetin az ama devamlı ve ihlâslı olanı, çok fakat ihlâssız olandan; ya da faziletli olanı terk etmek, efdal olanı terk etmekten daha iyi ve üstündür. Bunun içindir ki Hz. Peygamber (s.a.v.), “*Orta yolu tutun, güzele yakın olanı arayın, sabah vaktinde, akşam vaktinde, bir miktarda gecenin son kısmında yol alın (ibâdet edin), hedefe ulaşın.*”¹⁹⁷ buyurmuştur.

Dikkat edilirse, hadiste zorluğa kaçılmaması, az da olsa devamlı olması istenirken bir temsîl ile en şevkli ve istekli olduğunda yapılması istenmektedir. İnsanın isteksiz olduğunda ya da yapmak isteği ile yorgunluk ve üşengeçlik hislerinin çatıştığı zamanlarda ibâdet etmesi yerine, dinç ve rahatlık zamanlarında yapması tavsiye edilmektedir. Hadisteki “*sabah akşam seferinde ve gece yolculuğunda (muvaffak etmesi için) Allah’tan yardım isteyin*” ifâdesiyle, Allah’a ibâdet edenler, diyar diyar yolculuk yapan kişiye benzetilmiştir. Nasıl ki, gündüzün sıcağından ve meşgalesinden fazla mesafe alamayan tecrübeli bir yolcu, sabahın ve akşamın erken vakitlerinde ve gecenin serinliğinde yola çıkar, gece gündüz yolculuk yapıp kendisini yormaz. İşte bunun gibi gündüzün yorgunlukları ve meşgaleleri sebebiyle fazla ibâdetle meşgul olmayan sizler de gecenin sakinliği ve serinliğinden istifâde ederek seherlerde, akşam ve sabah vakitlerinde nâfile ibâdetlerinizi yapın ve bu hususta muvaffak olmak için de Allah’tan yardım dileyin, denmektedir.¹⁹⁸

---

¹⁹⁷ Buhârî, *Rikâk*, 18.

¹⁹⁸ İbn Hâcer, Şihabuddin Ahmed b. Ali, *Fethu’l-Bârî bi Şerh-i Sahîhi’l-Buhârî*, Beyrut: Daru’l-Ma’rife, 1379, I, s.78-79; Muhammed Osman Necati, *Hadis ve Psikoloji*, s.51.

Enes b. Mâlik (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.v.) bir keresinde Mescid'e girdiğinde iki direk arasına uzatılmış bir ip gördü ve *"Bu ip nedir?"* diye sordu. Orada bulunan sahabiler *"Bu, Zeyneb bintu Cahş'ın ipidir, namazda ayakta durmaktan yorulunca buna tutunurdu."* dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.), *"Hayır, bunu çözün. Biriniz zinde, gücü kuvveti yerinde olduğunda namaz kılsın, yorulduğunda otursun."*¹⁹⁹ buyurdu.

Yine konu ile alakalı olarak Hz. Aişe (r.anha) şu hadisi nakleder: *"Yanımda Esedoğullarından bir kadın vardı. Rasûlullah (s.a.v.) yanıma girdi "Bu kadın da kim?" diye sordu. Ben de "Filanca kadındır, geceleri hiç uyumaz."* dedim ve kadının geceleri kıldığı namazdan bahsedildi. Peygamber (s.a.v.): *"Bırak (bu sözü), siz daima güç yetirebileceğiniz işleri yapmaya çalışın, zira siz usanmadıkça Allah usanmaz (sevap vermeye devam eder)."*²⁰⁰ buyurdu. Yani siz usanıp amelleri terk etmedikçe Allah da size sevap yazmayı terketmez, demektir.

Bir başka rivâyette Hz. Aişe şöyle demektedir: Peygamber (s.a.v.) geceleri bir hasırı hücre yapar ve orada namaz kıları, o hasırı gündüzleri de yere serer üzerine otururdu. O namaz kıldığında insanlar da arkasında toplanır, Onunla birlikte namaz kılarılardı. Öyle oldu ki, bu insanlar çoğaldı. Hz. Peygamber de onlara döndü ve şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Güç yetirebileceğiniz amelleri üstlenin, çünkü siz amel etmekten usanıp bıkmadıkça Allah da size sevap yazmaktan bıkmaz. Amellerin Allah'a en sevimli olanı az da olsa devamlı olanıdır."*²⁰¹

Hz. Peygamber (s.a.v.), Abdullah b. Amr'a: *"Geceleri sabaha kadar nâfile namaz kıldığın, gündüzleri de oruç tuttuğun bana haber verildi, öyle mi?"* diye sordu. O da *"Evet, bunları yapıyorum"* dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): *"Sen böyle yaptığın zaman (uykusuzluktan) gözün zayıflar, vücudun yorulur; nefsinin sende hakkı vardır, ailenin senin üzerinde hakkı vardır. Bazen oruç tut, bazen tutma, gecenin bir kısmında (veya bazı gecelerde) namaz kıl, bir kısmında uyu."*²⁰² buyurdu.

---

¹⁹⁹ Buhârî, *Teheccüd*, 18.

²⁰⁰ Buhârî, *Teheccüd*, 18.

²⁰¹ Buhârî, *Libas*, 44.

²⁰² Buhârî, *Teheccüd*, 20.

Bütün bu hadisler, her işte olduğu gibi nâfile ibâdetlerde bile orta yolu tavsiye ederek bütünüyle ibâdeti terk etmenin ve vücudun, ailenin, misâfirin hakkını zâyi edecek şekilde de ibâdetle meşgul olmanın doğru bir davranış olmadığını vurgulamaktadır. Kişinin, zaman zaman nâfile ibâdetlerle meşgul olması, ancak dînî ve dünyevî işlerini aksatmaması, çoluk çocuğunun nafakasını ve ihtiyacını ihmal etmemesi, tüm bunlarla birlikte nâfile ibâdetleri yaparken de bıkkınlık verecek şekilde aşırılığa kaçmaması istenmektedir.²⁰³

Böylece insanın, geceleri nâfile ibâdetlerle meşgul olup, sabaha yakın uykuya dalarak sabah namazını kaçırmak gibi ya da farzları terk veya tehir ettirecek derecede nâfilelere dalmak, diğer bir ifâde ile faziletli olanı efdal olana tercih ettirecek şekilde ifrat etmemek şeklinde ifâde edilmektedir.

Kur'ân'da da “*Allah, dinde size bir zorluk kılmadı*”²⁰⁴ buyurulmaktadır. Yani Allah, size emrettiği dinde teklifleri geniş tutarak hiç kimsenin kaldıramayacağı bir yük yükledi.²⁰⁵ Aksine kolaylıklar gösterdi, demektir. Yine Mâide sûresinde “*. De ki, ey ehl-i kitap! Dininizde haksız aşırılığa dalmayın, bundan evvel şaşmış, birçoklarını da şaşırtmış yolun doğrusundan sapmış bir kavmin hevalarına da uymayın.*”²⁰⁶ buyurulmaktadır. Bu âyet, ehl-i kitaba hitap ederken, müslümanların da delile dayanmayan haktan geri bırakacak şekilde aşırılığa kaçmamalarına da işaret etmektedir. Çünkü aşırılık, geçmişteki bir kısım insanların haktan sapmasına sebep olduğu gibi, aynı ifratı yapanların sapması da kaçınılmaz bir durumdur.

Dolayısıyla âyet; dinde hedefiniz daima hak olsun, aksine körü körüne bir taklit, kuru bir taassub ile ifrat veya tefrite sapıp hakkı tecâvüz etmeyiniz, haksızlık yapmayınız, hak olmayan şeylerde ısrar etmeyiniz,²⁰⁷ diye ikazda bulunmaktadır.

Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.) de : “*Ey insanlar! Dinde aşırılıktan sakının, çünkü sizden öncekileri dindeki aşırılıkları helâk etti.*”²⁰⁸ buyurarak, dînî hususlarda

---

²⁰³ Nevzat Aşık, *İbâdetle Aşırılığa Karşı Hz. Peygamber'in Tutumu*, İzmir, Işık Yay., 2003, s.72.

²⁰⁴ Hacc, 22/78.

²⁰⁵ Bakara, 2/286.

²⁰⁶ Mâide, 5/77.

²⁰⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, s.1785.

aşırılığa kaçmamayı tavsiye etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu hususta ısrarla üzerinde durduğu ölçü, ibâdette; aşırı zorlamalardan sakınma, işi bıkkınlık noktasına vardırılmama ve usanma çizgisine iletmemedir. Herkes kulluğunu, gücü yettiği nisbette, istidâdı ve imkânları ölçüsünde yapmaya çalışmalıdır.²⁰⁹

Bu bakımdan gerek Kur'ân gerekse hadisler, hangi ibâdet ve iş olursa olsun orta yolu (iktisadı/itidali) teşvik etmekte, usandıracak ve ibâdeti terk ettirecek derecedeki her türlü aşırılığı yasaklamaktadır.

2. İNANÇLA İLGİLİ VESVESELER VE TEDAVİ YOLLARI

İnanç ile ilgili vesveseler diğer vesvese çeşitlerinden daha çok sahiplerini sıkıntıya sokar ve ızdırap verir. Zira bu kişiler, kâfirlerin söyleyebilecekleri, söylendiğinde, tüylerin diken diken olacağı veya dağlardan atılsak bile söylememeleri gereken şeylerin nasıl olur da kalplerinden geçirdiklerine çok üzülür ve daima bu şekilde sıkıntı ve ızdırap duyarlar. Hatta büyük günah işledikleri zannına kapılırlar. Cenneti ve Cemalullahı kaybedecekleri korkusuyla daima bir endişe içinde olurlar. Özellikle de Allah'ın zatı ile O'nun peygamberi ile mukaddes şeylerle alakalı vesveseler başta gelir.²¹⁰

2.1. Allah'ın Zâtı ile İlgili Vesveseler

Bu konuyla ilgili Ebû Hureyre (r.a) yoluyla nakledilen bir hadiste Resûllullah (s.a.v.) şöyle buyurdular: “İnsanlar sizden ilimden sormaya devam ederken şunu demeye kadar gelirler: Anladık, Allah (c.c.) her şeyin yaratıcısıdır, peki Allah'ın (c.c.) yaratıcısı kimdir?”²¹¹ Resûllullah (s.a.v.) mü'minin edebine uymayacak bir sual örneği vermektedir. Bu sual bir şeyi öğrenmekten ziyade, inananların zihinlerini karıştırmak

---

²⁰⁸ İbn Mâce, *Menâsik*, 63, Nesâî, *Menâsik*, 217; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, s.215-347.

²⁰⁹ Ali Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâili*, İstanbul, Damla Yay., 1998, s.355.

²¹⁰ el-Kubeysî, İyâde b. Eyyûb, *el-Vesvesetü Esbâbuhâ ve İlâcuha*, Beyrut, Dâru İbn Hazm, 1431, II, s.95.

²¹¹ Buhârî, *Bed'ü-l Halk* 11; Müslim, *İman*, 232.

için sorulan bir sorudur. Böyle bir suali mü'minin sormayacağı açıktır. Hadisin bir başka veçhinde, Resûlullah (s.a.v.) bu soruyu soranın bir nevî Şeytân (insi Şeytân) olduğunu belirten bir üslubla vak'aya dikkat çeker: “Şeytân birinize gelip: Şunu kim yarattı, bunu kim yarattı diye sorar. (Siz Rabb Teâlâ yarattı dersiniz. O bu sefer): ‘Rabbini kim yarattı?’ der. Şeytân bu noktaya gelince Allah’a (c.c.) istiâze edin (ve ona muhatap olup konuşmayı sürdürmeye) son verin.”²¹²

2.1.1. İnsanı Kuşatarak Allah’ı Unutturması

İnsan hiçbir zaman Allah’tan bağımsız ve müstağni değildir. Çünkü onu yaratan ve yaşatan Allah’tır. Bu yüzden insan her zaman ve her yerde Allah’a muhtaçtır.²¹³ Dolayısıyla insanın, kalbini Allah’a bağlaması ve hiçbir zaman O’nu unutmaması gerekir.²¹⁴ Eğer kişi kalbini Allah’a bağlamazsa kalp boş kalmayacak ve bağlanacak başka bir şey bulacaktır.

Şeytân işte bu noktada devreye girmekte ve kalpteki bu boşluğu doldurmada insana olumsuz telkin ve vesveseler vermektedir. Bu sebeple insan ne zaman Şeytânın ve nefsinin arzularına kulak verirse Şeytânın vesvese vermesi kolaylaşır. Ne zaman da Allah hatırlanır ve kalp O’na bağlanırsa Şeytân uzaklaşır ve kalbe hulul imkânları daralır.²¹⁵ Yani Allah’tan başka kalbe konan her şey Şeytâna yardımcı olmaktadır.

Şeytân da bu sebeple insanın Allah’ı unutması için çabalayarak onun kalbinde yer bulmak istemektedir. Yüce Allah Şeytânın bu oyunu hakkında insanları şöyle uyarmaktadır:

“Şeytân onları hâkimiyeti altına alıp kendilerine Allah’ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar Şeytânın tarafında olanlardır. İyi bilin ki Şeytânın tarafında olanlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.”²¹⁶

---

²¹² İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, VII, s.170.

²¹³ Fâtır, 35/15.

²¹⁴ Şevki Saka, *Yabancılaşma Karşısında Kur’an*, Ankara, Fecr Yayınevi, 1997, s.64-65.

²¹⁵ el-Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Ebû Hamîd, *İhyâ’u Ulûmi’-d-Dîn*, III, s.62.

²¹⁶ Mücâdele, 58/19.

Şeytânın insanı kuşatması ve hâkimiyeti altına almasının alametinin; onu dış görünüşünü yemek, içmek, giyinmekle güzelleştirmek gibi işlerle meşgul etmesi;

Allah'ın görünür görünmez nimetlerini tefekkür etmek ve bu nimetlere şükretmekten alıkoymas; dilini de yalan, gıybet ve bühtanla Rabbinin zikrinden alıkoymas anlamına geldiği kaydedilmiştir.²¹⁷

Şeytân insanı süslenmeye teşvik eder ve onu süslü şeylere ba ğlar. Bir defa onu bağladı mı artık onun yanına uğramasına da gerek kalmaz. Aynı şekilde Şeytân insanı doyasıya yemek hususunda da aldatmaya çalışır. Doyasıya yemek insanın şehvetini takviye eder. İnsana, başkalarına karşı suizanda bulunmasını telkin eder. Bu sayede insan suizanda bulunduğu kimseler aleyhinde dil uzatmaya ve gıybete başlar.²¹⁸

Bütün bunlar insanın benliğini doyumak için yeterlidir. Benliği doyan insan da yukarıda sayılan malayani işlere dalarak gaflet içerisinde Allah'ı unuttur.²¹⁹ Bu yüzden Allah (cc) müminlere şu uyarılarda bulunmaktadır:

“Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da kendilerine kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar fasık kimselerin ta kendileridir.”²²⁰

“Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindedir (birbirlerinin benzeridir). Kötülüğü emredip iyiliği yasaklarlar, ellerini de sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular; Allah da onları unuttu. Şüphesiz münafıklar, fasıkların ta kendileridir.”²²¹

Âyet-i Kerime'ye göre, Allah'ı unuttukları için O da onları unutmıştır. Yani

Allah (cc) Kendisini unutanlara, cezâ olarak kendilerinin kemâli hakkında faydalı ilim, salih amel, hidâyet ve hak dini unutturmıştır. Onlara bu meziyetlere erişme sevgisi ve hırsında unutturmıştır. Onlar bu cezâyâ sırf Allah'ı unuttukları için

---

²¹⁷ en-Nesefî, Abdullah b. Ahmed Mahmud, *Medârikut-Tenzîl ve Hakâiküt-Te'vîl (Tefsîru'n-Nesefî)*, Beyrut, Dârul-Kütübi'l-İlmiyye, 1.Baskı, 2001, II, s.660.

²¹⁸ el-Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Ebû Hamîd, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, III, s.73-82.

²¹⁹ el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyüb b. Sa'd ez-Zührî ed-Dimeşkî Ebu Abdullah Şemsuddîn İbnu'l Kayyim, *el-Fevâid*, çev. Abdullah Tuncer, Polen Yayınları, 2004, s.311.

²²⁰ Haşr, 59/19.

²²¹ Tevbe, 9/67.

çarpıtılmışlardır.²²² Bu unutmamanın sıradan bir unutma olmadığını yukarıda aktarmıştık. Bu konuda da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Kim Rahman’ın zikrini görmezlikten gelirse, biz onun başına bir Şeytân sararız. Artık o, onun ayrılmaz dostudur. Şüphesiz bu Şeytânlar onları doğru yoldan saptırırlar. Onlar ise doğru yolda olduklarını sanırlar.”²²³

Âyette geçen “ya’şu” kelimesi gözde bir çeşit zayıflık ve tavukkarası denilen bir çeşit körlük demektir. Fakat burada bu şekilde körlük edip görmezlikten gelme manası vardır.²²⁴ Bu “görmezlikten gelme” yanlışı insana pahalıya mal olmakta ve kendisine bir Şeytân musallat edilmektedir. Bu âyetin nüzul sebebi hakkında şu hadise rivâyet edilmiştir:

Kureyş müşrikleri her müslümanın peşine bir adam takıp dışlardı. Talha b. Ubeyd’i de Hz. Ebu Bekir’in peşine takmışlardı. Hz. Ebu Bekir, müşriklerin yanında bulunduğu sırada yanına gelen Talha’ya, “Beni neye çağırıyorsun?” dedi. Talha,

“Seni Lat ve Uzza’ya ibâdete çağırıyorum.” dedi. Hz. Ebu Bekir’in “Peki öyleyse onlar nedir?” sorusuna Talha, “Allah’ın kızlarıdır.” cevabını verince Hz. Ebu Bekir, “Öyleyse onların annesi kim?” diye sordu. Orada bulunan hiç kimse buna cevap veremeyince Talha Müslüman oldu.²²⁵

Allah’ın zikrini görmezlikten gelenlere ayrıca dünya hayatında zor ve sıkıntılı bir geçim ve kıyamette kör olarak haşredilme cezasının²²⁶ yanında kendilerine Şeytânlar gönderilmektedir.²²⁷ Yüce Allah’ın Şeytânları üzerlerine göndermesinden maksadın, kâfirlerin inkâr ve isyanda direnmeleri sebebiyle Allah’ın onları Şeytânlara karşı korumaması veya Şeytânları inkârcılara musallat kılması anlamına geldiği ifade edilmiştir. Yani kâfirler inat ve inkârlarını sürdürürlerse Allah da onlara Şeytânları

---

²²² el-Cevziyye, *el-Fevâid*, 223.

²²³ Zuhruf, 43/36-37.

²²⁴ Yazır, a.g.e., VII, 53.

²²⁵ el-Kâdî, Abdulfettâh, *Esbâb-ı Nüzûl*, çev. Salih Akdemir, Ankara, Fecr Yay., 3.Baskı, 1996, s.345-346.

²²⁶ Tâ-Hâ, 20/124.

²²⁷ Meryem, 19/83.

gönderir.²²⁸ Bu tür insanlar Şeytânlarla birlikte haşredileceklerdir.²²⁹ Çünkü onlara, Allah'ın zikrini görmezden geldiklerinden dolayı bir Şeytân arkadaşı olarak verilmiştir. Bu Şeytân onları saptırırda onlar hidâyet üzere olduklarını zannederler.²³⁰ Onların bu zanlarının sebebi, kişinin kendi ayıbını görememesidir. İnsanın kendi ayıbını, kusurunu görebilmesi için şu tavsiyelerde bulunulmuştur: Hakikat ehli bir insanla dostluk kurması ya da bir dostu yoldaş edinmesi gerekir. Çünkü bu insanlar kişinin kusurları varsa bunları örtmez ya da abartmaz, düzeltmesi için bunları o kişiye söyler. Kişinin, düşmanlarının sözüne kulak verip onların kötülüklerini dinlemesi de ayıbını görmesi için gereklidir. Zira düşman sadece ayıpları görür. Gerçi düşman bu işte, aşırı gider fakat sözünde doğruluk payı vardır. İnsanın kendi kusurlarını görebilmesi için etkili olan yöntemlerden biri de etrafındaki insanların hallerine bakmasıdır. Kişi etrafındakileri gözlemleyerek onlarda gördüğü ayıpların kendisinde de bulunup bulunmadığına bakar. Varsa onları düzeltme yoluna gider. Ancak bu yollardan kendini müstağni görerek “her şeyi ben bilirim.” havasında olanlar kendi kusurlarının farkına varamazlar. Uçuruma doğru koşar adım ilerledikleri halde, kestirme yoldan dosdoğru yola ulaşacaklarını zannederler.

2.1.2. Allah'ın Affına Güvendirmesi

a. Allah'ın Affına Güvendirmesi

Şeytânın insanı kandırmak için kullandığı en etkili yöntemlerden biri de onu Allah'ın affediciliğine güvendirerek günahları işletmek için cesaretlendirmesidir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“De ki: ‘Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.’”²³¹

---

²²⁸ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıncı, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III, s.618.

²²⁹ Meryem, 19/83.

²³⁰ Zuhruf, 43/37.

²³¹ Zümer, 39/53.

Bu müjde gerçekten de Allah'ın, kullarına büyük bir lütfudur. Fakat Allahu Teâlâ Şeytânın bu müjdeye güvendirerek insanları aldatmaması için onlara şu uyarıda bulunmuştur:

“Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Hiçbir babanın, çocuğuna hiçbir yarar sağlayamayacağı, hiçbir çocuğun da babasına hiçbir yarar sağlayamayacağı gündün korkun! Şüphesiz Allah'ın vaadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. O aldatıcı Şeytân da Allah hakkında sizi aldatmasın.”²³²

“Şeytân onlara birçok vaatte bulunur ve onları kuruntulara sürükler. Oysa Şeytân ancak aldatmak için onlara vaatte bulunuyor.”²³³

Gurur, insanın pek hoş bir şey bulduğunu zannederek sonra onun çok kötü bir şey olduğunu anlayıp acı duyması; önceden boş yere sevinip sonradan ciddi olarak yerinerek aldanması demektir. Şeytânın vaatleri işte hep böyle bir gururdan başka bir şey değildir.²³⁴ Aslında gurur cehâletin bir çeşididir. Çünkü bozuk olanı sağlam, sağlam olanı bozuk bilmek ancak cehâletle mümkündür.²³⁵

Şeytânın bu konudaki aldatması daha çok kişiye, “Allah çok bağışlayıcıdır, en büyük günahları bile affeder; bu kadarcık günahdan bir şey olmaz.” gibi telkinlerde bulunması şeklinde gerçekleşmektedir.²³⁶ Şeytân işte bu şekilde Allah'a isyan niteliğindeki pek çok işi sayısız telafi yöntemleriyle normal bir iş düzeyine indirgeyerek işlemektedir. “İhtiyaçlar, zorunlu haller, Allah'ın affediciliği, kalbim temiz gibi kandırmacılar bu yöntemler arasındadır.”²³⁷ Bu yöntemlerle Şeytân, insanı dost ve yardımcısı olan Allah'tan²³⁸ koparmak amacındadır. Bu amaçla Allah'ın vaadine itimat ettirip kalbini bağlayarak insanın Allah ile huzur bulup yatışmasını engeller.²³⁹

---

²³² Lokman, 31/33; Hadîd, 57/14.

²³³ Nisâ, 4/120

²³⁴ Yazır, *a.g.e.*, III, s.89.

²³⁵ İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *Şeytânın Hileleri*, çev. M. Ali Kayabağlar, İstanbul, Kahraman Yay., 2002, s.55.

²³⁶ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıncı, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III, s.268.

²³⁷ Halil Altuntaş, *Pencereyi Işığa Açmak*, Ankara, DİB Yayınları, 2007, s.248.

²³⁸ Bakara, 2/257.

²³⁹ el-Muhâsibî, Ebû Abdullah Haris, *Allah'ı Arayış*, çev. Osman Arpaçukuru, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2006, s.23-24.

Şeytânın insanı kuruntulara sürüklemesi de tövbeyi terk etmelerini insanlara işleyeceği, onlara ümitler hazırlayacağı, geri bırakma ve geciktirmeyi onlara emredeceği, onları kendilerinden gafil bırakacağı²⁴⁰, kalplerine uzun hayatı sevdireceği, diriliş ve hesabın olmadığı kuruntusu vereceği²⁴¹ şeklinde açıklanmıştır.

Bu kuruntular, sahili olmayan umut ve temenni denizine benzetilmiş, bunların kalbi ifsat ettiği ifâde edilmiştir.²⁴² Bu şekildeki kuruntularla Şeytân tembelliği ve ameli geciktirmeyi sevdirek insanı gaflet içerisine sokar. Onun bu oyununa kanan insana Şeytân, yapması gereken vazifelerini “nasılsa daha vakit var” bahanesiyle erteletir. Ancak ölüm gelip çattınca, görevlerini erteleyen kişinin pişmanlıkları kendisine hiçbir fayda sağlamaz. Bu sebeple insanın cehâlet heva ve gaflet bağlarıyla Şeytâna bağlandığı ifâde edilmiştir.²⁴³

Gaflet, terk etmek, önemsememek, yanılmak, ihmal etmek, dalgınlık ve dikkatsizlik gibi manalara gelir. Istılahta ise Allah’a ve O’nun bildirdiği hakikatlere karşı ilgisiz kalmak, onları unutmak, nefsin heva ve hevesine uymak demektir.²⁴⁴ Şu halde bilgisizce kendi heva ve hevesine uyarak Allah’ı unutan gafillerin Şeytâna bağlanması kadar tabii bir durum olamaz. Çünkü onlar, kalplerde daima canlı tutulması gereken Allah’ı hatırlama melekesini önemsemeyerek terk etmişlerdir.

Kalpten boşaltılan Allah ve O’nun sevgisinin yeri Şeytânın öngördükleriyle dolacaktır.

---

²⁴⁰ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’an-ı Kerîm Tefsîri*, V, 1931; el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekir ez-Zührî ed-Dimeşkî Ebu Abdullah Şemsuddîn İbnu’l Kayyım, *Vesveseden Korunmak*, çev. Ömer Temizel, İstanbul, Polen Yayınları, 2005, s.15.

²⁴¹ el-Mahallî, Celaluddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed ve’s-Suyûtî, Celaluddîn Abdurrahman b. Ebu Bekir, *Tefsîru’l-İmâmeyni’l-Celâleyn*, Beyrut, Daru’bni Kesîr, 1994, 97; Altıntaş, Ramazan, *Kur’an’da Hidâyet ve Dalâlet*, s.287.

²⁴² el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyüb b. Sa’d ez-Zührî ed-Dimeşkî Ebu Abdullah Şemsuddîn İbnu’l Kayyım, *Medâricu’s-Sâlikîn*, çev. Ali Ataç, Adil Bebek, Ali Durusoy, Muhammed Deniz, Muharrem Tan, Mehmet Özşenel, İbrahim Tüfekçi, Harun Ünal, İnsan Yayınları, 2. Baskı, 2005, I, s.356.

²⁴³ İbnu’l-Cevzî, Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *Şeytânın Hileleri*, s.56.

²⁴⁴ Ömer Çelik vd., *Üsve-i Hasene* 2, İstanbul, Erkam Yay., 2006, s.197-198.

2.1.3. Yaratılışı Değiştirmeyi Emretmesi

Şeytânın insana yaratılışındaki saflığı, temizliği ve Allah'ın kendisini yaratmış olduğu fitratı²⁴⁵ değiştirmesi yolundaki vesvese vermesini ve telkinini Kur'ân "Yaratılışı değiştirmeyi emretme" şeklinde ifâde etmektedir:

"Onlar, Allah'ı bırakıp ancak dişilere tapıyorlar. Hâlbuki (aslında) azgın bir Şeytâna tapmaktadırlar. Allah o Şeytâna lanet etti ve o da, 'Andolsun ki senin kullarından elbette belirli bir pay alacağım.' dedi. 'Onları mutlaka saptıracağım, mutlaka onları kuruntulara sokacağım ve onlara emredeceğim de (putlara adak için) hayvanların kulaklarını yaracaklar. Yine onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler. Kim Allah'ı bırakıp da Şeytânı dost edinirse şüphesiz o apaçık bir hüsrana düşmüştür.'²⁴⁶

Âyette geçen "inâs" kelimesi dişiler anlamına gelmektedir.²⁴⁷ Ünsâ'nın çoğulu olan bu kelimenin aynı zamanda cansız eşya için kullanıldığı, ancak âyette müşriklerin putları için kullanılan bu kelimenin dişiler anlamına geldiğinin daha doğru olduğu kaydedilmiştir. Çünkü onların taptıkları putların hepsi cansız olmadığı gibi onlara, el-Lât, el-Menât, el-Uzzâ... gibi dişî isimler takmışlardı.²⁴⁸ Bu yüzden âyette müşriklerin bir taraftan kadınları aşağılayıp horgörürlerken diğer taraftan putlarına dişî isimleri vermelerindeki çelişkiye dikkat çekilmiştir.²⁴⁹ Şeytânın insanlara hayvanların kulaklarını yarmalarını emretmesi de müşrik Arapların eski bir âdetiyle ilgilidir. Bu âdete göre cahiliye devrinde Araplar, bir deve beş defa doğurur ve beşinci yavru erkek olursa onun kulağını yararak salıverirler, onu kendilerine haram sayarak hiçbir şekilde ondan faydalanmazlar ve putlarına adarlardı. Bu deveye "Bahîre" derlerdi. Bunun yanı sıra, eğer bir adam meselâ şu hastalıktan kurtulursam devam sâibe olsun, diye adarsa onun kulağını yarar ve muradına ulaştığı zaman "Sâibe" adını verdikleri bu deve de bahîrenin hükmüne girer, onu kendilerine haram kılarlardı. Bir erkek devenin sulbünden on batın

---

²⁴⁵ Rûm, 30/30.

²⁴⁶ Nisâ, 4/117-119.

²⁴⁷ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrırcı, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, s.147.

²⁴⁸ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, Yeni Ufuklar Yay., 1975, II, s.368.

²⁴⁹ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrırcı, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, s.147-148.

doğarsa, onun sırtını haram sayarlar, ona yük taşıtmazlar, hiçbir otlak ve sudan onu men etmezler ve “sırtını korudu” derlerdi ki buna da “Hâmi” derlerdi. Bir koyun yedi batın doğurur ve yedinci yavru dişi olursa onu kendilerine ayırırlar, erkek olursa putlara kurban ederlerdi. Eğer koyun yedinci batında erkekli dişili yavrularsa, erkek yavru için “kardeşine kavuştu.” deyip dişinin sayesinde erkeği de kurban etmezlerdi.²⁵⁰

Buna da “Vasîle” derlerdi. Yavruyolan bu koyunu erkeklere helal, kadınlara haram sayarlar, ölü yavru doğurursa etini yeme hususunda erkeklerle kadınlar eşit sayılırlardı.²⁵¹ Kur’ân, cahiliye devrinin bu uygulamalarını tamamen reddetmiş, bu davranış sahiplerinin Allah’a karşı yalan uydurduklarını beyan ederek²⁵² onların bu sözlerinin cezâsını çekeceklerini bildirmiştir.²⁵³ Şeytânın, Allah’ın yarattığını değiştirmeyi emretmesi ise Allah’ın dinini değiştirmeyi insanlara emretmesi şeklinde yorumlanmıştır.²⁵⁴ Bunun açıklaması da Yüce Allah’ın insanları aslında temiz ve dosdoğru fitrat üzere yaratmış olmasıdır, şeklinde yapılmıştır. Bu fitrat da İslâm fitratının ta kendisidir.²⁵⁵ Hz. Peygamber (s.a.v.) fitratı şöyle açıklamıştır:

“Doğan her çocuk fitrat üzere doğar. Sonra anne-babası onu Yahudileştirir, Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir. Tıpkı hayvanların, azaları tam olarak doğmaları gibi. Onların azalarında bir eksiklik görür müsünüz?”²⁵⁶

Hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) fitrat ve hilkat üzerinde yapılan her iki değişikliği de zikretmiştir. Biri Allah’ın fitratı üzerinde yapılan manevi değiştirmedir. Bu değiştirme, Allah’ın insanı yaratmış olduğu İslâm fitratını değiştirerek çocuğun fitratı haricindeki dinlere mensup edilmek üzere verilen terbiyedir. Diğeri ise hilkatteki kesme

---

²⁵⁰ İlyas Şanlı, *Kur’an’a Göre Şeytânın İnsanı Aldatma Yöntemleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Ü. Sosyal Bil. Ens., Ankara, 2008, s.188.

²⁵¹ Süleyman Ateş, *İslâm’a İtirazlar ve Kur’an- ı Kerîm’den Cevaplar*, İstanbul, Kevser Yay., 1972, s. 42; Ali Osman Ateş, *İslâm’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s. 234-236.

²⁵² Mâide, 5/103.

²⁵³ En’âm, 6/138-139.

²⁵⁴ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’an- ı Kerîm Tefsiri*, V, 1931.

²⁵⁵ el-Cevziyye, *Vesveseden Korunmak*, 15.

²⁵⁶ Buhârî, *Cenâiz*, 93.

veya yarma şeklindeki maddi değiştirmedir. Şeytânın yemin etmiş olduğu iki husus budur.²⁵⁷

O halde “Allah’ın yarattığını değiştirecekler.” cümlesi, Allah’ın insanlar için uygun gördüğü tevhit dinini değiştirmek, hayvanların kulaklarını kesmek, uzuvlarını sakatlamak, insanın tabii güzelliğini bozmak, erke ğin kad ına, kad ının erke ğe benzemesi gibi davranışların tümünü Őamildir. Çünkü bütün bu sayılanlar ve bunlara benzer davranışlar, Allah’ın insana vermiş olduğu iradeyi kötüye kullanmak suretiyle yaratılışın dışında alışkanlıklar edinmek, yaratılış kanununun zıddına işler yapmak ve ruhların yaratılışlarındaki selamet ve saflıkları bozmak anlamına gelmektedir.²⁵⁸ Bu davranış Şekli ise Yüce Allah’ın kanunlarını beğenmeyip adeta onları “ıslah” etmeye çalışmakla eşdeğer görölmüştür.²⁵⁹

Ancak yapılan her değişiklik bu kapsamda değerlendirilmemelidir. Günümüzde insan üzerinde yapılan de ğiştirmeyi hedefleyen, tıbbın mümkün hale getirdiği estetik cerrahi dalı gelişmiştir. Görünüşte bu cerrahi müdahaleler yaratılışı değiştirmektedir. Ancak bazen bu durum zorunlu bir hal almaktadır. Bu yüzden estetik ameliyatlara insan üzerinde yapılan değiştirmeler iki aşamada ele alınmıştır:

a) Normal olana göre biçimsiz, yersiz, aşırı hacimde, maddi veya psikolojik olarak rahatsızlık verici oluşumların düzeltilmesi. Bunlar tedavi sayılır ve caizdir.

b) Normal olanı ya daha ziyade güzelleştirmek veya değişiklik arzusuyla değiştirmek. Yaratılış düzenini değiştirmeyi hedefleyen bu tür uygulamalar dinen tasvip edilmez.²⁶⁰

Bunun ayırımını Hz. Peygamber’in uygulamalarında da görmekteyiz. Onun, sakalını sarıya boyadıęının²⁶¹ ve bir yere gitmiş olan bir kimsenin evine aniden dönmesini hoş görmediğinin, evde kendisini bekleyen hanımının süslenmesine fırsat

---

²⁵⁷ el-Cevziyye, *Vesveseden Korunmak*, s.16.

²⁵⁸ Yazır, a.g.e., *III*, s.88.

²⁵⁹ el-Mevdüdi, Ebu’l-Alâ, *Tefhîmu ’l-Kur’an*, I-VII, çev. M. Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, 1996, I, s.148.

²⁶⁰ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrııcı, vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, s.149.

²⁶¹ Buhârî, *Libâs*, 67, Enbiyâ, 50; Müslim, *Libâs*, 2103; Tirmizî, *Libâs*, 20; Nesâî, *Zinet*, 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 240, 309, s.401.

tanımasını emrettiğinin rivâyet edilmesi;²⁶² buna kar şın saç eklemeyi ve ekletmeyi, dövme yapmayı ve yaptırmayı haram sayması²⁶³ bu ayırımın Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hayatındaki örnekleridir.

Onun bu uygulamalarından ve emir ve yasaklamalarından, âyette kötü görülüp Şeytânın emretmesi şeklinde nitelenen şeyin süslenmek, güzelleşmek değil, Allah’ın yaratışını değiştirecek biçimde doğal durumu bozmak, tabii güzelliği çirkinleştirmek oldu ğu anlaşılmaktadır. Bu davranış aslında güzelle şmek değil, “kişinin şahsiyetini bozması ve ondan kaçmasıdır. İşte onu değiştirecek şekilde değil, fakat güzelleştirecek biçimde mubahtır, hatta teşvik edilmektedir.”²⁶⁴

2.2. Resûlullah (s.a.v.), Salih mü’minler ve Mukaddes Mekânlarla İlgili

Vesveseler

Şeytânın en tehlikeli hilelerinden biri şudur: Bazı hassas ve temiz kalbli insanlara, küfrü hayal etmekle küfrü tasdik etmeyiaynı şey gibi gösteriyor. Dalâleti düşünmeyi, onu tasdik etmek zannettiriyor. Mukaddes zatlar ve kir bulaştırmak mümkün olmayan şeyler hakkında çok çirkin hayalleri akla getiriyor. Ve zatında mümkün olan bir şeyi aklen mümkün gösterip ona imandaki yakîne zıt bir şüphe gibi sunuyor. O vakit o biçare, hassas insan, dalalete ve küfre düştüğünü, imanındaki yakînin kaybolduğunu zanneder, ümitsizliğe düşer ve o ümitsizlikle Şeytâna maskara olur. Şeytân hem o ümitsizliğini hem de o zayıf damarını kullanır, bu hileyi çok yapar. O insan da ya divane olur ya da “Ne olacaksa olsun, fark etmez” der sapkınlığa düşer.²⁶⁵ Bu vesveselerden kurtulma çarelerini kısaca zikredeceğiz.

Nasıl ki aynada biryılanın görüntüsü ısırılmaz ve ateşin misali yakmaz ve pis bir şeyin yansıması kirletmez. Aynen öyle de hayal veya fikir aynasında küfre götüren

---

²⁶² Müslim, *İmaret*, 181.

²⁶³ Buhârî, *Libâs*, 82, 84, 85; Müslim, *Libâs*, 2125; Tirmizî, *Edeb*, 33, Nesâî, *Zinet*, 23-24; İbn. Mâce, *Nikâh*, 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 454.

²⁶⁴ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsîri*, II, s.371.

²⁶⁵ Bediüzzaman Said Nursî, *Lem’alar*, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat, 1997, s.78.

şeylerin ve şirkin akisleri, dalâletin gölgeleri ve çirkin sözlerin hayalleri inancı sarmaz, imanı zayıflatmaz, hürmetle edebi yok etmez.²⁶⁶

İnanca yönelik vesveselere şu çözümleri sunabiliriz:

“Şüphesiz Yüce Allah, ümmetinden olan kişilerin kalbinden geçirdikleri şeyleri, (kötü duygu ve düşünceleri) söylemedikleri ve işlemedikleri takdirde affeder; günah olarak saymaz.”²⁶⁷

İbn Abbas (r.a) anlatıyor: Ey Allah’ın Resûlü “İçimizden öyle şeyler geçiyor ki, herhangi birimiz onları söylemeyi bile büyük bir suç sayıyor. “Rasûlullah (s.a.v.), “Gerçekten böyle bir şey hissettiniz mi?” diye sordu. Sahabiler, “Evet yâ Rasûlallah” dediler. Rasûlullah (s.a.v.) “İşte sarîh, açık iman budur; bu, imanın katıksız olmasındandır.”²⁶⁸

Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ashâbından bir kısmı ona sordular: “Bazılarımızın aklından bir kısım vesveseler geçiyor, normalde bunu söylemenin günah olacağına kaniyiz. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Gerçekten böyle bir korku duyuyor musunuz?” diye sordu. Oradakiler: Evet! deyince: “İşte bu (korku) imandan gelir (vesvese zarar vermez)” dedi.

Diğer bir rivâyette: Hz. Peygamber (s.a.v.): “ (Şeytânın) hilesini vesveseye dönüştüren Allah’a hamdolsun” demiştir.

Müslim’in İbn Mes’ud (r.a.)’dan kaydettiği bir rivâyet şöyledir: “Sahabeler dediler ki: “Ey Allah’ın Rasûlü, bazılarımız içinden öyle sesler işitiyor ki, onu (bilerek) söylemektense kömür kesilinceye kadar yanmayı veya gökten yere atılmayı tercih eder. (Bu vesveseler bize zarar verir mi?)” Hz. Peygamber (s.a.v.): ‘İşte bu (hassâsiyetiniz) katıksız/saf imandır’ buyurdu.”²⁶⁹

Hadiste, Ashab, irâdeleri olmadan içlerinden, kendiliğinden doğan vesveselerden sormaktadır. Bu hadiste imanî meseleler üzerinde olduğu anlaşılan bu vesveselerin, bazı

---

²⁶⁶ Bediüzzaman, *a.g.e.*, s.79.

²⁶⁷ Buhârî, *Itk* 6, *İman* 15; Müslim, *İman* 20, 202; Nesâî, *Talâk* 22; İbn Mâce, *Talâk* 16; Ebû Dâvûd, *Talâk* 15; Tirmizî, *Talâk* 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, s.398, s.481.

²⁶⁸ Müslim, *İman* 209, 211.

²⁶⁹ Müslim, *İman* 209; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, s.106.

rivâyetlerde Allah hakkında olduğu belirtilir. Bunlar normalde kabul edilemeyecek, muhal şeyler olduğu için, iradî olarak konuşmanın günah olacağı korkusu hâkimdir. Hz. Peygamber (s.a.v.) içten, kendiliğinden gelen bu vesveselerin/seslerin kişiye zarar vermiyeceğini belirtiyor. Delil olarak da kişinin duyduğu korkuyu gösteriyor. İnsanda merak, korku gibi, irâdeyi dinlemeyen, zabt altına alınamayan bir kısım duyguların sevkiyle içten gelen bu sesi hepimiz bazı zamanlar duyarız. Vehimli mizaçlar “içim bozulmuş” diye ye’se bile düşebilir. Ancak Rasûlullah (s.a.v.), bu seslerden duyduğumuz endişeyi en büyük bir delil yapmak “Madem ki o sese irâdemizle iştirak etmiyor, aklımızla tasdik etmiyor, aksine üzülmüyoruz, öyle ise bu Şeytânın bir vesvesesidir, aldırmayın” mânasında “*Korkunuz gerçek imanın ifâdesidir*” buyuruyor.

İbn Abbas (r.a.) şu rivâyeti nakleder: “Bir defasında Hz.Peygamber’e (s.a.v.) dendi, herbirimiz içinde, (bazan öylesine çirkin) bir şeyin ârız olduğunu görür ki, bunu söylemektense o şeyin bir kor parçası olup (kendisini) yakması ona daha sevimli gelmektedir!” Rasûlullah (s.a.v.) bu söze şöyle mukabelede bulundu: “*Allahu ekber, Allahu ekber, (Allahu ekber!) Şeytânın hilesini vesveseye çeviren Allah’a hamd olsun!*”²⁷⁰

Tabiinden Ebu Zümeyl şu hadiseyi nakleder: Ben, İbn Abbas (r.a.)’a (bir gün): “İçimde duyduğum bu (fena) şeyler de ne?” diye sormuştum. Bana: “Ne hissediyorsun ki?” dedi. Ben: “Vallahi (onlar çok fena!) dilime alamam!” dedim. “Şekk nevinden bir şey mi?” dedi ve güldü. Sonra açıkladı: “Bu (çeşit vesveseler)den hiç kimse kurtulamaz. Nitekim Allah Teâlâ (Rasûlüne) şu âyeti inzâl buyurmuştur: “*Eğer sana indirdiğimiz (Kitapta anlatılan bu kıssalar) hakkında bir şüpheden varsa, senden evvel indirilmiş olanları okuyanlara sor. Andolsun ki, sana Rabbinden hak (olan Kitap) gelmiştir, sakın şüphe edenlerden olma!*” (Yûnus, 10/94). İbn Abbas bana dedi ki: “Eğer içinde herhangi bir vesvese bulursan şöyle de: “*O (Allah), hem evveldir, hem âhirdir, hem zâhirdir, hem bâtındır. O herşeyi bilendir.*”²⁷¹ (Hadîd, 51/ 3)

Ayrıca bu hadisler çerçevesinde şunları söyleyebiliriz:

---

²⁷⁰ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 118.

²⁷¹ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 118.

a. Son iki hadis Ebu Dâvûd'da "Vesveseyi Red" adını taşıyan bir babta kaydedilmiştir. Hadislerin muhtevâsından da anlaşılacağı üzere her insana arız olan vesveseler hakkında mü'mine bir bilgi verilmek istenmektedir. Bu bilginin özü şudur: "Her insan, gayri ihtiyarî olarak bazı vesveselere düşmektedir. Bu vesveseler, irâdeye tabi olmadan geldiği ve vicdanda bir tasdik bulmadığı için insana herhangi bir zararı yoktur."

İbn Abbas'ın vesvese anında okunmasını tavsiye ettiği âyet Rabb Teâlâ'nın zatî vasıflarıyla ilgili: "O, evveldir, ahirdir, zahirdir, batındır, herşeyi bilicidir." Âyetin mânâsını şöyle anlamamız münasibtir: "O, evveldir: Başlangıcı olmadığı gibi, bütün varlıkların başlangıcı da O'nun ilim ve kudretine bağlıdır. O, ahirdir: Sonu olmadığı gibi, bütün varlıkların neticesi O'na bakar ve dönüşü O'nadır. O, zahirdir: Varlık ve birliğinin delilleri herşeyde apaçık görünür ve bütün varlıklar dış görünüşleri ve san'atlı yapıları ile O'nun kudret ve sanatına şahidlik eder. O batındır. Herşeyin hakikatine vakıftır ve herşeyin içyüzü O'nun kudret ve hikmetine şahidlik eder. O herşeyi hakkıyla bilendir."

b. Vesvese hususunda sorulunca İbn Abbas (r.a.), âyeti okuyarak Rasûlullah (s.a.v.) da benzer vesveselere mâruz kaldığını, bunun üzerine Efendimiz'i takviyeye matuf o âyetin indiğini ifâde etmek istiyor. Müfessirler, âyette muhatap Rasûlullah mı başkaları mı ihtilaf etmiştir. Rasûlullah olduğunu söyleyenlerden bazısına göre: Zahirde Rasûlullah ise de asıl murad edilen başkasıdır ve bu muhtevâda başka örnekler vardır: "Ey peygamber! Allah'a muttaki ol, kâfirlere ve münafıklara itaat etme" (Ahzâb, 33/1) meâlindeki âyette, ".Allah sorar; Ey Meryemoğlu İsa! İnsanlara 'beni ve annemi Allah'tan başka ilâhlar edin'in' diyen sen misin?" (Mâide, 5/116) âyetlerinde olduğu gibi. "Meseleyi açıklayan Râzi, buna bizim "kızım sana söyledim gelinim sen anla!" tabirinin karşılığı olan Arapça'daki "ıyyâke a'nî ve'sma' yâcâreh" deyimini örnek verir.

Müfessirlerin yer verdikleri bir diğer görüşe göre, "Muhammed (s.a.v.) bir beşerdir. Bu sebeple onun kalbinede, diğer insanlara olduğu üzere müşevveş (karmakarışık, anlaşılmaz) hâtıraların ve sıkıntı veren fikirlerin gelmesi câizdir. Bu tür vesveseler sahiplerine hiçbir zarar vermez aksine onların imanlarına ve sadakatlarına delildirler. Çünkü bu kişiler vesveseyi kabul etmemiş ve onları dinlememişlerdir. İcabında, kalblerine gelen vesveselerden dolayı Allah'ın onlara cezâ vermesinden

korkmuşlardır. Peygamberimiz'in (s.a.v.) sözünde olduğu gibi onları gerçek iman sahibi olarak vasfetmiştir.

3. BAZI DİNİ MESELELERLE İLGİLİ VESVESELER VE TEDÂVÎ YOLLARI

Dini konular birçok insanın üzerinde hassasiyetle durduğu ve özen gösterdiği konulardır. Birçok kişi dini hassasiyetleri olan ve aynı zamanda dini inançlarıyla ilgili takıntılı düşünceleri olan kişilerle karşılaşmaktadır. Bu kişilerin tedavisinde çok dikkatli ve özenli olmak gerekir. Çünkü yapılan açıklamalar ve alıştırmalar kolaylıkla yanlış anlaşılabilir.

Bu kişiler İslam dinine inanıyor olsa da aklına aslında Hıristiyan olduğuyla ilgili bir takım düşünceler gelmekte ve Müslüman olmadığı gibi hislere kapılmaktadır.

Bu kişinin aklına şu şekilde vesveseler gelmektedir: “Sen Hıristiyansın... Hıristiyanlığa inanıyorsun... Onun gereklerini yap.” Bu düşünce ve his ona saçma gelse de böyle düşünmeyi engelleyemez.

Bu düşünceleri nedeniyle kendini suçlamakta ve Allah'a karşı büyük utanç hissetmektedir. Ayrıca bu düşünceleri nedeniyle dinden atılmaktan ve cehennemde yanmaktan da çok korkmaktadır. Ardından rahatlamak için bildiği tüm duaları okumaktadır.

Bu kişinin tedavisinde öncelikle zihinde yarattığı düşünce çarpıtmaları bulunmalı ve yerlerine işlevsel yeni düşünceler konmalıdır. Bu kişinin aklına gelen Hıristiyan olduğuna dair his ve düşünceler, gerçek bir eylem değildir. Sadece bir düşüncedir. Kişi bu durumu eylem gibi görmektedir. (düşünce eylem birleşmesi). Kişi, düşünmüş olmakla eylemi yapmış olmayı aynı değerde görmektedir. Hâlbuki bu düşünce eylem olarak kendini göstermediği için kişiye herhangi bir mesuliyet getirmez.²⁷²

---

²⁷² Koyuncu, a.g.e., s.122-123.

4. İNSANA GELEN VESVESENİN SEBEP VE HİKMETLERİ

Vesvese, insan için daha ziyade zararlı olarak bilinmektedir. Ancak vesvese, iyi tanınır ve gerekli tetbirler alınırsa pek fazla zarar veremeyeceği de bilinmelidir. Ayrıca vesvesenin bütünüyle zararlı olmadığı, hikmetle bakılıp hikmetle hareket edildiğinde zararlarının faydaya dönüştürülmesi de mümkün görülmektedir. Şöyle ki:

Aşırıya kaçmamak, fazla baskın gelmemek şartıyla, vesvese asıl itibariyle uyanmaya, uyanık ve müteyakkız olmaya bir sebeptir. Bu ise insanı gafletten alıkoyup araştırmaya ve temkine yöneltir, ciddiyete vesile olur. Cenâb-ı Hak, şu imtihan meydanı olan dünyada bize bir teşvik kamçısı mahiyetindeki vesveseyi Şeytânın eline vermiş, insanlığın başına vuruyor. Şâyet fazla incitecek olsa, Şeytânı, Rahîm olan Rabbimize şikâyet etmeli ve O'na sığınmayız. Bu hususta Kur'ân-ı Kerim'in bir âyetinde şöyle bildirilmektedir: *“Takvâ sahipleri kendilerine Şeytândan bir vesvese iliştiğinde güzelce düşünürler ve derhal hakkı görüverirler. Şeytânlar isekardeşleri olan kâfirleri sapıklığa sürükleyip dururlar, bir daha da yakalarını kurtaramazlar.”* (A'râf, 1/201-202)²⁷³

Vesvesenin insana verilmiş hikmetini birkaç noktada şu şekilde açıklamak mümkündür;

1. Aşırıya kaçıp insanı alt etmemesi, başta abdest ve namaz olmak üzere kişiyi ibâdetten, taatten uzaklaştırmaması, hayatı yaşanmaz ve çekilmez bir hale getirmemesi, imana ve itikada zarar vermemesi kaydıyla vesvese insanı devamlı ayık ve uyanık tutar, gaflete düşmesini önler. Çünkü vesvese, ebedî düşmanımız olan Şeytânın tuzağı ve silâhıdır. Düşmanın silâh ve saldırısına her an mâruz kaldığını bilen insan, ona karşı savunmaya geçecek ve kendi silâhını kullanmasını çok iyi öğrenecektir.

Sınırdaki nöbet bekleyen veya mevzide düşmanı gözetleyen askeri düşünelim. Böyle bir asker hep tetiktedir. Kulağına gelen en ufak bir gürültü, gözüne çarpan en küçük bir karartı halinde elini silâhına götürür. Şâyet ufaktır, küçüktür diye önem vermezse, kendi eliyle hayatını ve nöbet yerini tehlikeye atmış olur.

---

²⁷³ Mehmed Paksu, *Vesvese Sebepleri ve Kurtuluş Yolları*, İstanbul, Nesil Yay., 2012, s.60.

Mü'min de her an Şeytânın vesvese oklarına ve hücumuna mâruzdur. Bundan kimse müstesna değildir. Bunun için hep dikkatli hareket eder, müdafaa halindedir. Silâhını hep hazır bulundurur. Vesvese mikrobuna karşı istiaze, istiğfar gibi manevî antibiyotikleri hemen kullanmaya çalışır.²⁷⁴

2. Vesvese, insanı vesveseye kapıldığı mesele hakkında araştırmaya, incelemeye ve öğrenmeye sevkeder. Meselâ, meleklerin varlığı ve gördükleri işler hakkında vesveseye düşen bir insan, birer ruhanî varlık olan meleklerin yaratılışları ve gördükleri vazifeler hakkında araştırmaya girişir, bu konudaki bilgisini artırır, meleklerle insan arasındaki ilişkiyi öğrenir.²⁷⁵

Yine meselâ, namazı kaç rekât kıldığı hususunda vesveseye düşen bir insan, başta namazın vacip ve sünnetleri olmak üzere, sehiv secdesini gerektiren halleri araştırıp öğrenir, bir daha aynı vesveseye kapılmamaya gayret eder.

3. Vesvese insanı ciddiyete götürür. Böyle bir insan gerek imanî meseleleri, gerekse ibâdetlerini ciddiye alır, daha eksiksiz, daha sağlam ve daha titiz bir şekilde yapmaya gayret eder. Çünkü meselesini ciddiye alan, görev ve işine ihlâsla sarılan insana rakipleri, hasımları ve düşmanları zarar veremez.²⁷⁶

4. Vesvese, insanın taklidî olan imanını tahkîke, zayıf olan inancını kuvvetlendirmeye vesile olur. Bu açıdan, vesveseden fazla korkmamalı. Çünkü iman var ki, onun için vesvese geliyor. Zaman zaman vesvese kuvvetli imana sahip insanlara da gelmektedir.

Meselâ Sahabiler, başta Kur'ân'ın nüzûlü -Hz. Dıhye gibi bazı sahabilerin kılığına girerek de olsa- Hz. Cebrâil'in görünmesi ve Peygamberimizle (s.a.v.) bizzat görüşüp konuşmaları gibi imanın en mühim üç rüknü olan kitaba, meleklerle ve peygamberlere imanî gözleriyle görmüşlerdi.

İşte böyle imana sahip olan Sahabiler, Rasûlullah Sallallahü Aleyhi Veselleme şöyle bir soru sorabilmişlerdi: “İçimizden öyle şeyler geçiyor ki, herhangi birimiz onları

---

²⁷⁴ Paksu, a.g.e., s.61.

²⁷⁵ Paksu, a.g.e., s.61.

²⁷⁶ Paksu, a.g.e., s.62.

söylemeyi bile büyük bir suç sayıyor.” Rasûlullah (s.a.v.), “*Gerçekten böyle bir şey hissetiniz mi?*” diye sordu. Sahabiler, “Evet, yâ Rasûlallah” dediler. Rasûlullah (s.a.v.) “*İşte sarih, açık açık iman budur*”²⁷⁷ buyurdular.

Yani, mü’minin ruh ve kalbinde iman cevheri, ibâdet hazinesi, namaz ve İslâm’a hizmet gibi incilerin varlığını Şeytân çok iyi bilmektedir. Bildiği için de göz koymakta, fırsat bulur bulmaz çalıp çırpmakta ve saldırıya geçmektedir. Nasıl ki, hırsızlar başta para ve altın olmak üzere en değerli malların bulunduğu yere girmek isterler; öyle de Şeytân, mü’minin iman cevheri taşıyan kalbine vesvese oklarıyla saldırır. Oradan ne çalarsa kendini kazançlı sayar. Bunun yanında yoksul ve boş evlere hırsız uğramadığı gibi, tam takır, kup kuru ve bom boş kalblere de Şeytân fazla uğraşmaya ihtiyaç duymaz.²⁷⁸

Diğer taraftan, mü’min Şeytânın vesvesesinden dolayı rahatsız olmaktadır. Bu rahatsızlık aynı zamanda imanın alâmetidir. O insanın kuvvetli bir imana sahip olduğunun işaretidir. Hadiste geçen “mahz-ı iman”, yani imanın tâ kendisi demek budur. Yani insan imanının tehlikeye düştüğünü fark eder etmez, hatalarını anlar, eksiklerini tamamlar, hakiki imanı elde etmek için gayret sarf eder.

Zaten iman her zaman yenilenmeye ve tazelenmeye muhtaçtır. Elbise nasıl eskir ve yıpranırsa, iman da öyle yıpranabilir. Bunun önüne geçmek için tedbirimizi baştan alırız, “Lâ ilâhe illâllah” kudsi kelimesini dilimizden düşürmediğimiz gibi, onun mâna ve muhtevasını da düşünce ve kalbimizle yaşarız.²⁷⁹

İnsanı devamlı imanına aykırı hareket etmeye iten başta Şeytân olmak üzere nefsi ve gayr-ı meşru arzuları gibi bazı düşmanları vardır. Bu güçler insanın gafletinden fırsat bularak çeşitli hile, vesvese ve şüphelerle imanı zedeleyip nurunu söndürmeye çalışırlar.

Bundan başka, insanın farkında olmadan ağzından çıkan bazı söz ve hareketler imanına zarar verecek bir mâhiyet taşıdıklarından, imanın insan üzerindeki etkisini azaltabilmektedir. İmana aykırı olan “silik” sözler o kadar ileri varır ki, imanlı bir insan

---

²⁷⁷ Müslim, *İman* 209.

²⁷⁸ Paksu, a.g.e., s.62.

²⁷⁹ Paksu, a.g.e., s.63.

onu duyduğunda ürperir, böyle bir söz kendisinin içinden geçecek olan imanından şüphe edecek bir hale gelir. Bugün bazı kimselerin ağzından duyduğumuz, bazen de bize soru halinde intikal eden birtakım sözler vardır ki, bunlar sadece bu devirde, zamanımızda değil, asırlar öncesinde de söylenmiştir. Bunun için mü'minin her vakit, her saat ve her gün imanını yenilemesi, bu şekilde mânevî tehlike ve düşmanlardan korunması gerekir. Neticede vesvesenin verebileceği zararlardan da kurtulmak mümkün olabilir.²⁸⁰

5. Vesvese lâkaytlığı atar, miskinliği giderir, tembelliği kaçıır, rehâveti yok eder. Meselâ, atmaca kuşu, serçeye saldırıp avlamaya kalkışmasa serçe insanın eline ayağına dolaşır, ne uçar, ne de kaçır. İlk bakışta atmacanın serçenin üzerine atılması, şefkat ve merhamet duygumuza ters gelebilir; ancak serçenin başka türlü uçma kabiliyeti ve düşmanlarından korunma alışkanlığı gelişmezdi. Bu saldırı ve kaçış, bir eğitim, bir antrenman sayılmaktadır.²⁸¹

Vesveseye müptela olan insan da, bu sayede Şeytânla mücâdele etmesini öğrenir, Şeytâna gâlibiyet fırsatı vermez, devamlı bir mücadele şuuru içinde yaşayarak bir çekirdek halinde bulunan iman ağacını yeşillendirir, ibâdet kabiliyetlerini geliştirir, üzerindeki tembellik ve rehâvet paslarını temizler ve her an tetikte bekleyen bir fedâî gibi görür kendini.

İşte bütün bunlar için, Cenâb-ı Hak şu imtihan dünyasında, şu müsabaka meydanında, bir teşvik kamçısı olarak vesveseyi Şeytânın eline vermiş, insanın başına vuruyor. Şâyet fazla incitse Cenâb-ı Hakka şikâyet etmeli, Euzübillâhi mine'ş-şeytânirracîm demeli, O'na sığınmalıdır.²⁸²

---

²⁸⁰ Paksu, a.g.e., s.64.

²⁸¹ Paksu, a.g.e., s.64.

²⁸² Paksu, a.g.e., s.61-66.

5. VESVESENİN EN ÇOK GÖRÜLDÜĞÜ İNSANLAR

Pek çok insanda vesvese olabilir ancak biz burada daha ziyade bir müslümanın karşılaşabileceği türden vesveselerin üzerinde durmaktayız. Bununla ilgili şu hususları zikredebiliriz:

Birincisi: İbâdetlerine dikkat etmeyen, dinî vazifelerini yerine getirmeyen, şuurlu bir İslâmî yaşayışta olmayan kimselerde vesvese pek bulunmaz. Vesveseden ziyade bu insanlar, farkında olmadan Şeytânın telkini altındadırlar. Şeytân onları dilediği gibi sevk etmekte; onlar da onun istediği bir hayat seyrinin yolcusu olmaktadır.

İkincisi: Vesvese daha çok imanda terakki etme yoluna giren, dinî hayatına dikkat eden, elinden geldiği kadar ibâdetlerini yerine getiren, yakasını Şeytânın elinden kurtarmaya çalışan, kalbini İlâhî nurun aynası yapmaya gayret eden mü'minlerde görülür. Çünkü Şeytânın tesir sahasından kurtulup meleklerin ilhamına kulak veren bu insanı Şeytân kıskanmakta ve onu rahat bırakmamaktadır.

Şeytân, bu mü'minin yolunun üzerine çeşitli tuzaklar kurar, devamlı fırsat kollar, müsait bulduğu an, kalbi hedef alarak hemen silâhını ateşler ve yaralar açar. Bir kere yara açtıktan sonra artık bu yaranın içinde vesvese mikropları üremeye başlar ve bazen iyice azıtırlar. Zaman içinde öyle bir hal alır ki, bu insan her halinde şüphe ve vesvese etmeye başlar.

Üçüncüsü: Vesvese, asabi, hassas, titiz, kılı kırk yarar tarzda bir yaratılışa sahip olan insanlarda çok daha fazla görülür. Vesveseye maruz kalan insanların çoğuna, “Hassas bir insan olmalısınız” diye sorduğunuzda müsbet cevap alırsınız. Hatta böyle insanları, “harareten nem kapar” diye tarif ederler. Ayrıca vesveseye müptela olan bu insanlar bünye itibarıyla de zayıf bir yapıya sahiptirler. En küçük bir kıvılcımdan alev alan vesveseli insanın kalbi, Şeytânın telkinlerine karşı hazır bir zemin gibidir.²⁸³

---

²⁸³ Paksu, a.g.e., s.66-67.

6. VESVESEDEN KURTULMA VEYA ZARARINDAN KORUNMA HAKKINDA BAZI TAVSİYELER

6.1. Vesvesenin, İmanın Kuvvetinden Dolayı Ârız Olduğunun Bilinmesi

Önce hemen şunu belirtelim ki, vesvese çok korkulacak bir şey değildir, çünkü iman var ki, vesvese geliyor. Sahabe-i Kiram'dan Efendimiz'e gelip, "Ya Rasûlallah, vesveseye mübtelâyım" diyen birine, Efendimiz (s.a.v.)'in cevabı, "Endişe edilecek bir şey yok; o mahz-ı imandır, imanın kuvvetindedir." ²⁸⁴ şeklinde olurdu.

Şeytân, müslümanlardaki iman cevheri, ibâdet hazinesi, namaz ve dine hizmet cevheri olduğunu bildiği içindir ki, korsanlık yapmakta ve size karşı taarruza geçmektedir. Korsanlık, belki denizlerde yapılan şekliyle tarihte gömülmüştür ama Şeytâna bakan yönüyle Âdem (a.s.) ile başlamış olup, kıyamete kadar da devam edecektir.

Nasıl deniz korsanları, hazine taşıyan zengin gemilerine tecavüz eder ve define bulunan adalara saldırırlar, öyle de Şeytân dahi, mü'minin iman cevheri taşıyan kalbine hücum eder. Zaten o, tamtakır, kupkuru ve bomboş kalblerle uğraşmaz; böylelerine vesvese okları göndermez. Hırsızlar bile zengin evleri kollarlar; Doğu'nun ve Batı'nın kâfir ve zâlimleri de öyle değil mi?

Vesveseye düşen mü'min, "Şeytân bütün cephelerde mağlûp oldu; bu yüzden, şimdi de iman ve İslâm'a ait vesveselerle, şüphelerle beni meşgûl etmek, hazineme el atmak istiyor; ama benden bir şey koparamayacak. Bu, onun son çırpınışlarıdır; bir gün gelecek, benden bir şey koparamayacağını anlayınca çekip gidecektir. Kapıma haydut kılıklı birinin gelip, birkaç gün el açtıktan sonra çekip gitmesi gibi. Hoşa gitmese de kapılar ona sürmeli ve beni koruyan kale de çok sağlam; bana Allah'ın izniyle hiç bir şey yapamaz" diye düşünmelidir. ²⁸⁵

---

²⁸⁴ Müslim, *İman*, 209-211.; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 109.

²⁸⁵ Gülen, a.g.e., I, s.211-212.

6.2. Vesvesenin, Tamamen Kalbin Mahsulünün Olmadığının Bilinmesi

İnsana gelen vesveseden kalp rahatsız ve tedirgin olur. Kalbe bu vesveseyi veren Şeytândır. Bundan dolayı vesvese kalbe mal edilemez. Çünkü eğer o, kalbin malı olsaydı, kalp ondan rahatsız ve tedirgin olmayacaktı ve böyle bir kalple Şeytân da uğraşmayacaktı.

Kalbin rahatsız ve tedirgin olması şundandır: Kalp, vesveseye razı değil, sahip de değil; vesvese ile arasında manâ ve mâhiyet bakımından bir münasebet olmadığı içindir ki, kalp vesveseden rahatsız olmaktadır. Kişinin gösterdiği reaksiyondan, ateşinin yükselmesi, kaşlarının çatılması, başının ağrması, iştiha ve ağız tadının kaçmasından anlıyoruz bunu; tıpkı vücuda giren yabancı mikroplara ve bu mikropların fizyolojik yapıda açtığı rahnelere, meydana getirdiği arızalara karşı vücudun muharipler üretmesi, antikorları devreye sokması ve bu ciddi muharebenin meydana gelmesi neticesinde hararetin yükselmesi gibi. İşte, Şeytânın da kalbimize gönderdiği bizim malımız olmayan yabancı hayâl, düşünce ve vesveselere karşı mânevî yapımız, iman potansiyelimiz, âdeta antikor üreterek, bu şer ve şerareler ordusuna karşı kavga vermekte, bunun neticesinde de ateşimiz yükselip, kalbimiz sıkılmaktadır. Eğer, vücudumuz herhangi bir mukavemette bulunmuyor ve boğa yılanı görmüş bir keçi gibi hemen teslim oluyorsa, o zaman, AIDS virüsüne karşı antikorların teslim-i silah ettikleri gibi, bizde de iş bitmiş demektir. Gelen vesvese karşısında kalbimiz, imanımız mukavemet etmezse, o zaman vesvese de olmaz, hararet de yükselmez! Bu, “Gel, ne istersen yap!” demektir ki, Şeytânın da istediği budur.²⁸⁶

6.3. Vesveseye Mâruz Kalbin, İçine Kötülerin Çer-Çöp Attığı Pınara Benzetilmesinin Bilinmesi

Berrak, saf ve tertemiz bir su kaynağı var; bileşikleri, tadı ve takdim ettiği şifasıyla zezem suyu gibi bir su kaynağı. Herkes tarafından mâlum ve meşhur hale gelmiş, dünyâca da kabûl edilmiş mübarek bir kaynak. Şimdi, hain biri geliyor, sinsîce kaynağa yaklaşır, su üzerine boya, toz, çer-çöp döküp kaçıyor. Siz bunu görünce,

---

²⁸⁶ Gülen, a.g.e., I, s.212-213.

“Eyvah” diyorsunuz; “Pınarım kurudu, mahvoldu, pislendi ve ölüp gitti!” Oysa, hakikat böyle değildir. Akan su, üzerinde atılan o çer çöpü götürecektir ve safiyetini muhafaza edecektir. Sizin kalbiniz, imanınız berrak, pırıl pırıl bir pınar ise, o zaman bulandırmak için üzerine atılan tozun, toprağın ona hiç bir zararı olmayacaktır. O toz, toprak akıp gidecek ve sizin menba’nınız her zaman temiz kalacaktır. Demek oluyor ki, o bulanıklık pınarın kendinden değil. Evet, işte vesveseye mâruz kalp de böyledir.²⁸⁷

6.4. Vesvese, İradî Olmayıp Fiiliyata Dökülmüyorsa İnsanı Mes’ul Etmeyeceğinin Bilinmesi

Mükellef ve mes’ul olmada irâde ve şuur şarttır. Hayvanatın yanısıra mecnunlara, akli, şuur yerinde olmayanlara teklif yoktur. Bu itibarla, vesvese için irâde devrede değilse ve plân, programı yapıp, “gel” diye kalp ve düşünce kapılarımızı bizzat kendimiz aralamıyorsak, mes’ul sayılmayız. Elverir ki, onu fiiliyata dökmeyelim, işlemeyelim. İrâde, umumiyetle böyle kendi kendine gelen vesveseyi karşısında bulur ve ona mukavemet edemez, çünkü o dâvetsiz gelir. Ayrıca insan, tedayi-i efkâr ile irâdesi dâhilinde olmadan gördüğü, duyduğu ve okuduğu şeylerle de bir takım hâtıralara, hayâllere ve düşüncelere mâruz kalabilir. Aslında, çok defa bunlardan kurtulmak mümkün de değildir; çünkü insanın bu hali, yaratılışın muktezâsıdır.²⁸⁸

6.5. Vesvese, İnsanın İlerlemesine Mani Olmayan Örümcek Ağı Şeklinde Tanınması

Vesvese, kendine has tutarsızlığıyla bilindiği zaman zararlı olmaz. Kur’ân, “Muhakkak, Şeytânın hilesi zayıftır” diye ferman etmektedir.²⁸⁹ Evet var ama yok gibidir Şeytânın hilesi. Meselâ, iki duvar arasından geçmek istiyorsunuz; bakıyorsunuz ki, bir örümcek, ağlarını gerip yolunuzu kapatmış; döner misiniz, devam mı edersiniz?

---

²⁸⁷ Gülen, a.g.e., I, s.213.

²⁸⁸ M.Fethullah Gülen, *İnancın Gölgesinde*, I, s.214.

²⁸⁹ Nisâ, 4/76.

Örümcek ağı sizin ilerlemenize mâni olabilir mi gerçekten? Şüphesiz hayır; onu bir engel olarak görmez ve hiçbir şey yokmuş gibi yolunuza devam edersiniz.

Efendimiz, Şeytânın dalâleti, küfrü, küfranı, günahı ve kötülükleri yaptırmadığını ve elinden tutup da kimseye günah işletemeyeceğini beyan buyurur. Şeytânın yaptığı, ancak fenalıkları süsleyip-püslemek, allayıp-pullamak, câzip ve çekici göstermektir. İyiyi de kötüyü de yaratan, dalâlete de hidâyete de sevkeden Allah'tır. Rengârenk köpüklerle süslenip imar edilmiş bir saray gibidir Şeytânın vesveseleri; fakat altında derin çukurlar bulunur, kilometrelere ulaşan derin çukurlar.

Gelip geçiciliği bilindiği zaman vesvesenin zararı olmaz. Vesvese, üflemeyle uçup giden bir tüy kadar zayıftır. Bir ara toplanıp sonra dağılıveren bulutlara benzer ki, ardından ne yağmur gelir, ne de yel!.. O, uçak yolcularının bir anlık içine düştükleri hava boşluğu gibidir; ne feryat etmeye değer, ne de dövünüp yakınmaya!²⁹⁰

6.6. Vesvese, Üzerinde Durulmadığı Dert Haline Getirilmediği Takdirde Pek Zarar Vermemesinin Bilinmesi

Düşüncenize bulaşıp da onu kirletmeyeceğini bildiğiniz zaman vesvese zararlı olmaz. Vesvese, hayâl aynasında sönüp gidecek derecede zayıf ve gelip geçici bir iz; leke ve pislik bulaştırmayacak bir görüntü ve çok hafif yansımalarından ibarettir. Akla ve hayâle gelen şeyler, hayır kaynaklı ise akıl ve düşünceyi bir derece nurlandırır; fakat şer kaynaklı bir vesvese ise, o zaman da akla, düşünceye ve kalbe tesir etmez, kir bırakmaz ve zarar da vermez. Elinizde tuttuğunuz aynaya karşıdaki yılanın görüntüsü aksetse, aynadaki o yılanın elinize zararı olur mu? Ya da, aynaya akseden bir pislik elinizi kirletir mi? Veya elinizdeki aynaya akseden alevli ateş, elinizi yakar mı? Aynen bunun gibi, nasıl karnınızdaki pisliklerin namaza ve elmasın etrafındaki kömür tozlarının elmasa zararı yoksa aynı şekilde, Şeytânın da dışta ya da içte aslî ve zatî bir varlığı ve hüviyeti olsa bile, attığı okların, gönderdiği görüntülerin aslî hüviyeti ve hiç bir zararı yoktur.

Üzerinde durmadığınız, merakla üzerine varmadığınız, sahip çıkıp kabullenmediğiniz, küçük görerek şişmesine meydan vermediğiniz ve bir dert haline

---

²⁹⁰ Gülen, a.g.e., I, s.214-215.

getirmediğiniz zaman, vesvesenin hiç bir zararı olmaz. Ona hep tepeden bakacak ve “Allah’ın (c.c.) izniyle bunun altından vurup, üstünden çıkarım” diyeceksiniz.²⁹¹

6.1. Vesvesenin Ancak Zararlı Tevehhüm Edildiği Zaman Zarar Vermesi

Şimdiye kadar anlattıklarımızın hilafına hareket edildiği takdirde vesvesenin zararı olabilir. Vesvese, zararsız olduğu bilinmeyip, zararlı tevehhüm edildiği zaman zararlıdır. Üzerinde durulup kurcalandığı ve merakla karıştırıldığı zaman zararlıdır o; büyük gördükçe, mühimsedikçe büyür ve bir balon gibi şişerek bizi yutacak hale gelir. Bir arı kovanı içinde yüzlerce arı bulunur ama siz önemsemeden kovanın önünden geçip gidirsiniz. Vesvese karşısında da yapmamız gereken şey, bundan farklı olmamalıdır.

Şeytân, zayıf ve geçici bir görüntü karesini hayalimize atar; biz de cazip bulur ve onu işlettirirsek, o bir karelik manzara, hayâl sinemamızda saatleri içine alan bir film şeridi haline gelir de, farkına bile varamayız. Hususiyle yalnız kalınca, özellikle gençlerde ve hele bu sûretler, nefsâniliğe bakan, bedeni tesir altına alan sûretler olursa...

İnsan onu alır ve hayâlinde maceralı bir film haline getirir. Hâlbuki Şeytâna ait olan, o ilk sahnedir. Öyleyse, o ilk oltaya sahip çıkmamak, takılmamak ve onu işlettirmemek gerekir ki, Şeytân da bizi işletmesin ve işlete işlete hayâllerimizi gerçeğe dönüştürmesin; dönüştürmesin ki, biz de neticede o bir karelik görüntünün kurbanı olmayalım.²⁹²

6.8. Hassas ve Asabî Fıtratta Olanlar, Vesveseyi Önemsemeyip Vehme Kapılmamalıdır

Vesvese, hassas ve asabî ruhlarda daha da zararlı bir hastalık ve meleke haline gelir. Böyle birisi, vesvese geldiğinde, zararlı olacağı endişesiyle telaşa ve vehme kapılır; sonra da bunu kalben, fikren ve nazarını derinleştirmekle kendine mal eder. Derken onu huy haline getirir ve onunla bütünleşir. Bu ise, Şeytân karşısında ye’se düşüp, tam zarara uğramanın ifâdesidir. Bu hale maruz kalmış biri, ümitsiz bir şekilde

---

²⁹¹ Gülen, a.g.e., I, s. 215-216.

²⁹² Gülen, a.g.e., I, s.216-217.

“Artık ben mahvoldum” deyip, mağlûbiyeti kabul eder ve böylece önce merkezi Şeytânın saldırılarına açık hale getirir sonra da onu terk eder.

Bir kumandan düşünün; ilerde sağ tarafta bir kaç madenî parlama görerek, düşman o taraftan saldırıya geçecek vehmine kapılır ve ordusunun sağ kanadını boşaltıp o tarafa sürer; sol tarafındaki dağlarda da ağaç yapraklarının kıpırdanmalarından, düşmanın saklandığı ve hücum edeceği düşüncesine kapılarak, ordusunun sol kanadını da oraya sevk eder. Neticede merkez, hasmın taarruz ve imha etmesine açık ve hazır hale gelmiş olur. Esasen bu, taktik bilememenin ve düşmanı tanımamanın ifâdesidir. Görüyorsunuz ki, Şeytânın yaptığıнын vesvese adına bir kibrit çöpü kadar önemi yokken, insan onu azmanlaştırıyor, azgınlaştırıyor ve kendi başına salıyor. Bu itibarla, dikkat edelim, onu hayalimizde ve düşüncemizde büyütmeelim.²⁹³

6.9. Vesvesenin Çekim Alanından İbâdet Sayesinde Uzaklaşmak ve Psikolojik Tesirinden Kurtulmak Mümkündür

Vesveseye karşı, vesvesenin etki alanından bizi kurtaracak davranışlar sergilemeliyiz. Hadiste de ifâde edildiği gibi, böyle bir şey arız olduğunda, söz gelimi gadaplandığınızda, ayakta iseniz oturun, oturuyorsanız uzanın veya kalkıp abdest alarak iki rekât namaz kılın ve iç dünyanızda değişiklik yapın; ayrıca o sisi dağıtacak daha başka meşrû bir kısım davranışlarda bulunun! İrâdenizi devreye sokarak, psikolojinize te’sir edebilecek, elinizde olmadan içine düştüğünüz hava boşluğundan sizi çıkaracak veya tutulduğunuz elektrik akımından sizi çekip alacak küçük de olsa bir vesile arayın! Efendimiz (s.a.v.), bir sefer dönüşü -bir defaya mahsus olmak üzere- yorgunluktan uyanamayıp sabah namazı kazaya kalınca, “Burayı derhal terkedin; Şeytân burada hâkimiyet ve saltanat kurmuş” buyurmuşlardı.²⁹⁴

Evet, her zaman Şeytânın manyetik alanına karşı dikkatli olunmalı ve bilmeyerek içine girilmişse, çarçabuk oradan uzaklaşılmalıdır. Gaflet ve dikkatsizlik, Şeytân ve Şeytânî şeylere birer hüsn-ü istikbalse, evrad-u ezkâr, Allah’ı ilan ve O’nunla

---

²⁹³ Gülen, a.g.e., I, s.217.

²⁹⁴ Müslim, *mesâcid*, 309; Ebû Dâvûd, *salât* 11.

irtibatlanma, bütün şer kuvvetlere karşı bir müdafaa, hattâ bir taarruzdur. Meselâ, Efendimiz (s.a.v.) bir yerde, Şeytânın ezan sesinden nasıl kaçtığını anlatır. Demek ki, onun ezana ve ezanın ihtiva ettiği manâlara tahammülü yok. Öyle ise, Şeytân vesveselerle taarruza geçtikçe, biz de Allah ve Rasûlü'yle irtibatımızı kuvvetlendirmeli ve hep lâhûtî hâtıralara dalmalıyız. Efendimiz (s.a.v.)'in Mi'rac yolculuğunu hatırlamanın vesveseyi, hususiyle namazda akla gelenleri, hattâ esnemeyi bıçak gibi kestiği ve keseceği söylenebilir. Keza bir yerde sol tarafınıza atacağınız üç tükürük, bir de bakarsınız onun geldiği sisli perdeyi yırtıverir. Şeytânın harama teşvik adına gelen vesveselerine karşı bazan yumruğu sıkıp meydan okuma, bazan da hafife alma manâsına tebessüm edip geçme, onun manyetik alanına karşı gerilimde bulunma ifâdesidir.

Bir genç arkadaşımıza şöyle dediğimi hatırlıyorum: Şeytân, karşına çıkıp da bir harama bakmanı istediğinde şöyle düşün: Bakmakla elime ne geçecek? Bakacaksın, o boş. Daha ileri götürsen, yine boştur. Kaldı ki, imanının sana vereceği pişmanlık ve ızdırıp da var. Sonu böylesine boş, ızdırıplı ve karanlık olacak bir bakışın ne manâsı olabilir ki! Esasen, insan kendini böyle ikna ederken, o haram manzara da çoktan kaybolup gitmiş olur.

Akla gelen her vesvese, her süslü manzara, gelecekte elde edilecek daha mükemmellerini düşünmekle izale olabilir. Kur'ân'ın pek çok yerinde, dünya hayatının bir oyun ve eğlenceden ibâret bulunduğu ve gerçek hayatın Ahiret hayatı, yaşanacak gerçek yurdun da ahiret yurdu olduğu ifâde edilir.²⁹⁵ Vesvese, sana ıspanak ve tere otunu mu teklif ediyor; ama Allah (c.c.) diyor ki, orada peşpeşe koparılmaya hazır meyveler var.²⁹⁶ Hem dünyadaki gibi hazımsızlık, karın ağrısı ve defekasyon lüzumu da duymayacaksın. Buradaki haramlara nazar noktasından gelen vesveseye de aynı şekilde mukabele edilebilir. Ama biz, dünyânın bütün güzelliklerine karşı “İsteyene ver Sen anı, bana Seni gerek Seni” diyeceğiz. Yaz aylarının kavurucu sığağını bahane ederek, Şeytân sizi hizmetten ve irşad gayesiyle etrafa gidip gelmekten alıkoymak ve başkalarına yaptığı gibi sizi de deniz kıyılarına veya gölgesi serin mesire yerlerine çekmek mi

---

²⁹⁵ Âlu İmrân, 3/185; Ankebût, 29/64.

²⁹⁶ Hâkka, 69/23.

istiyor? Ona Cehennem ateşinin çok daha sıcak olduğunu hatırlatıverin. Öyle zannediyorum ki, kalbinize atmak istediği bu vesvese, kendi gırtlığına tıkanıp kalacaktır.

Hem “Allah Rasülü (s.a.v.) ve O’nun sâdik yârânı ve arkadan gelen sâlihler bizi bekleyip dururken, benim şurada burada avare ve bana yakışmayan bir vaziyette dolaşmam hiç doğru olur mu?” diyerek, bu mevzûda Şeytânın telkin etmek istediği gaflet ve rehavet vesvesesini izale etmek mümkün olur kanâatindeyim.²⁹⁷

6.10. Dua, Namaz, İstiğfar, İstiâze (Allah’a Sığınma) ve Psikoterapi Yolu ile Korunma Talep Etme

Psikoterapi; insanın ruhsal yapısını anlamak, çözümlmek, desteklemek geliştirmek, olgunlaştırmak ve iyileştirmek anlamına gelir. Yani, insanın kendisiyle, başkalarıyla barış içinde olmasına, dengesini ve düzenini sürdürmesine, çevresiyle uyum sağlamasına yönelik ruhsal tedavi yöntemleridir.²⁹⁸

6.10.1. Dua Etmek ve Psikoterapi

Abdullah b. Mesud’un (r.a.) naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kim, kendisine herhangi bir keder ve tasa isabet eder de “Allahım! Ben senin kulunum, (erkek ve kadın) kullarının çocuğuyum, alnım kudret elindedir, hakkımda hükmün geçmiştir (takdir edilmiştir), yine hakkımda kazan adalettir, Zâtını isimlendirdiğin veya kitabında indirdiğin yahut mahlûkatından herhangi birisine öğrettiğin yahut da nezdinde gayb ilminde Zâtına has kıldığın her isimle, Senden Kur’ân-ı Azîm’i kalbimin baharı, gönlümün nûru, üzüntümün sonu ve tasamın yok oluşu kılmanı istiyorum.” derse, Allah o kişinin tasesini ve üzüntüsünü giderir ve o tasa ve üzüntünün yerini feraha tebdil eder.”²⁹⁹

---

²⁹⁷ Gülen, a.g.e., I, s.218-220.

²⁹⁸ Sefa Saygılı, *Ruh hastalıkları ve Korunma Yolları*, İstanbul, Elit Yay., 2001, s.180.

²⁹⁹ Adem Dölek, “Hadisler Işığında Temizlik Ve İbâdet Konularındaki Vesveseler Ve Tedâvî Yolları,” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV*, Yıl: 4, (2004), s. 47.

Bu hadiste İlahi mağfiret ve kulluğun sırları bulunmaktadır. Çünkü kul, böyle dua etmekle hem kendinin hem de annesinin ve babasının kulluklarını itiraf etmekte ve alınımın, istediği şekilde tasarruf eden Allah'ın kudret elinde olduğunu bilmektedir. Allah'ın kudreti olmadan kul, kendi nefesine sahip olamaz, kendisine hiç bir şekilde ne fayda, ne zarar, ne de hayat ve ölüm verebilir. Her şey Allah'ın kudreti ve idaresi altındadır. Öyle ise insanın dertlerine deva verecek olan da ancak böyle bir Rab olabilir. Kulun, bu inanç ve güvenle dua etmesinin, hastalıkların giderilmesinde çok büyük etkisi bulunmaktadır.³⁰⁰

“Takdirin hakkımda geçmiştir” cümlesinde de kulun, kaderin varlığını ve bu kaderin insan hakkında nafiz olduğunu anlaması ve itikat etmesi bulunmaktadır. Böylece kul, “Takdir var ise bunun kazası da olacaktır.” şeklindeki bir inançla, kadere ve kazaya boyun eğer. Dolayısıyla Allah'tan gelen her şeyin bizzat güzel veya neticeleri itibariyle güzel olduğunu itikat etmekle teselli bulur ve sıkıntılardan kurtulur. “Men âmene bi'l-kader emine mine'l-keder/kadere iman eden, kederden emin olur.” Sözü de bu gerçeği yansıtmaktadır.³⁰¹

Bu hükümlerle insan, Allah'ın kuluna zulmetmediğini, dolayısıyla insanın kendi nefesine zulmettiğini itiraf etmektedir. Daha sonra Allah'ın bütün güzel isimleriyle Allah'a tevessül etmekte ve bunlarla yalvarmaktadır.³⁰²

Bundan sonra da, kederli olan kişi Allah'tan, Kur'ân'ı kalbinin baharı kılmasını ister. Bu sayede kul, tasa ve kederlerine Kur'ân'ın şifa kılınmasını istemektedir. Böylece Kur'ân, onun hastalıklarını kökünden kesen ve vücudunu sıhate kavuşturan bir şifa olur.

Rasûlullah (s.a.v.) de sıkıntılı olduğu anlarda “Lâ ilahe illahu'l-azimu'l-halîm, Lâ ilahe illallahu Rabbü'l-arşı'l-azîm, Lâ ilahe illallahu Rabbü's-semavati's-seb'i ve

---

³⁰⁰ İbnu'l-Kayyim, *Şeytânın Tuzakları*, s.162.

³⁰¹ Adem Dölek, “Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması,” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 2, Samsun, 2002, s. 32.

³⁰² İbnu'l-Kayyim, *Şeytânın Tuzakları*, s.161.

Rabbü'l-ardı ve Rabbü'l-arşı'l-kerîm” şeklinde dua ederdi.”³⁰³ Bir rivâyette de Hz. Peygamberin önce bu cümleleri söyleyip sonra dua ettiği anlatılmaktadır.³⁰⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.) tasa ve hüzünden (korunması için) her namazın sonunda Allah’a sığınır. İbn Abbas (r.a.) Hz Peygamber’den: “Üzüntüleri ve kederleri çok olan kişi “Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahî” sözünü çok söylesin.” Hadisini nakleder ³⁰⁵ ki, Hz. Peygamber, bu cümleyi cennet hazinelerinden bir hazine olarak ifâde etmiştir.³⁰⁶

Arapça’da “Lâ havle ve lâ kuvvete illa billah” cümlesine “havgale” denmektedir. Bu, tevfiz ve teslim ifâde eden bir kelimedir. Hüzün de hâl ile birleşiktir. “La havle ve la kuvvete illa billah” diyen kişi, işlerini Allah’a tevfiz etmekte ve kendi güç ve kuvvetinden teberrî etmektedir. Bütün işlerini Allah’a teslim etmektedir. Böylece kişi her halinde ve her durumunda yalnız Allah’ın güç ve kudretine sarılmakla teselli bulmakta, her şeyin yalnız Allah’ın güç ve kuvvetiyle olduğuna itikat ederek kendinde bulunan tasa ve kederleri izale edebilmektedir.

Ebu Hureyre (r.a.)’nin naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.)’i bir iş kederlendirdiği zaman başını semaya kaldırır ve “Sübhanellahi’l-Azîm” derdi. Dua etmede ısrarlı olduğunda da “Ya Hayyu ya Kayyûm” derdi.”³⁰⁷

Bir hadiste de Rasûlullah (s.a.v.)’a bir iş zor geldiğinde “Ya Hayyu ya Kayyûm, bi rahmetike esteğîsu/ Ey Hay ve Kayyum olan Allahım! Rahmetinle Senden yardım diliyorum.”³⁰⁸ diye dua ederdi.

Allah’ın Hayy ve Kayyum isimleri ile dua edilmesinin bazı hikmetleri şöyle açıklanabilir: Allah’ın hayat sıfatı, bütün kemâl sıfatları ihtiva eden bir sıfattır. Kayyum sıfatı da bütün fiili sıfatları içine almaktadır. Dolayısıyla bu isimler Allah’ın ism-i azamları olmakta ve ismi azamla yapılan dualar da kabul olunmaktadır. Bununla ilgili

---

³⁰³ Buhârî, *Daavât*, 28; Müslim, *Dua*, 83.

³⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 268.

³⁰⁵ İbnu’l-Kayyim, *Şeytânın Tuzakları*, s.105.

³⁰⁶ Buhârî, *Daavât*, 50.

³⁰⁷ Tirmizî, *Daavât*, 39.

³⁰⁸ Tirmizî, *Daavât*, 91.

olarak Hayy ve Kayyum isimlerinin ism-i azam olduklarına dair rivâyetler de bulunmaktadır.³⁰⁹

Hayy isminin tecellisine mazhar olan mükemmel bir hayat, bütün hastalıkların ve elemelerin zıttıdır. Hayatın noksanlığı ise fiillere zararlı olur, bu da kayyumiyet sıfatına zıt bir durumdur. Kayyumiyetin kemâli hayatın kemâline bağlıdır. Hayy ve Kayyum sıfatları ile Allah'a tazarruda bulunmanın, hayata ve fiillere zararlı olan durumları izale etme, elem ve kederleri yenme hususlarında büyük tesiri bulunmaktadır. Bu nedenledir ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) dua ettiğinde: “Ya Hayyu ya Kayyûm” derdi.³¹⁰

Bu şekilde, kendisine hayatını veren ve hayatın gerekli ihtiyaçlarını vermekle o hayatı devam ettiren Rabbine dua eden bir insan, kendi kendini psikoterapiye tabi tutmuş olmaktadır.

Bir hadiste de Rasûlullah (s.a.v.): “Sıkıntılı kişinin yapacağı dua şudur: “Allahım! Rahmetini ümit ediyorum, beni bir an bile nefsimle baş başa bırakma, bütün durumlarımı ıslah eyle! Senden başka hiçbir ilah yoktur, ancak Sen varsın!”³¹¹ buyurmuştur. Çünkü rahmet, bütün hayırların elinde bulunduğu Zât'tan istenilir ve O'na itimat etmekle, O'na tevessül etmekle ve O'na niyazda bulunmakla elde edilebilir.

Esmâ Bintü Umeys, Rasûlullah (s.a.v.) sıkıntılı olduğumda okuyacağım “*Rabbim Allah'tır, Allah. Ben O'na hiçbir şeyi ortak koşmam!*”³¹² kelimelerini bana öğretti, der.

İbnu'l-Kayyim, bu tür duaların yapılmasından ve tasalı ve kederli insanların bu şekildeki psikoterapisinden on beş devayı ihtiva ettiği yorumunu yapar ve eğer tasa, keder ve üzüntü hastalığından korunulmazsa o zaman o hastalıkların vücutta yerleşeceğini ve böyle hastalıkların sebeplerinin vücutta yer eden dertler olacağını ve o zaman bunların hepsinin çıkarılıp atılmasına ihtiyaç duyulacağını beyan eder. Bu devalar şunlardır:

Tevhîd-i Rububiyet; Tevhîd-i İlahî; İtikadî İlmî tevhîd; Allah'ı kuluna zulmetmekten ve onu kulundan sebepsiz yere almasından münezzehtir; kulun,

---

³⁰⁹ Tirmizî, *Daavât*, 64

³¹⁰ İbnu'l-Kayyim, *Şeytânın Tuzakları*, s.159.

³¹¹ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 101.

³¹² İbn Mâce, *Dua*, 17.

zalim olanın kendisinin olduğunu itiraf etmesi; Allah'ın en sevdiği şeylerle O'na tevessül etmesi -ki, bu da O'nun isimleri ve sıfatlarıdır. Bu isimlerin en cami olanlarından bazıları da “el-Hayyu, el-Kayyûm” isimleridir. Yalnız Allah'tan yardım dilemesi; Kulun Allah'tan ümit etmeye devam etmesi; Allah'a tam tevekkül ve bütün işleri O'na havale etmenin hakikatı ki, bununla kişinin, alınının Allah'ın kudret elinde ğunu ve Allah'ın, kulu üzerinde istediği şekilde tasarruf sahibi bulunduğunu ve kendisi hakkında Allah'ın hükmünün takdir edildiğini, hükmünün kaza edilmesinin de, hakkında Allah'ın adaleti olduğunu itiraf etmesidir. Kulun kalbinin, Kur'ân bahçesinden bol bol istifâde etmesidir. Yine kul, Kur'ân vasıtasıyla bütün şüphelerin ve kötü arzuların karanlıklarından aydınlanır. Başına gelenlere karşı Kur'ân'la teselli bulur. Her musîbete karşı da onunla sabreder. Yine Kur'ân'la gönlünün hastalıklarından şifa bulur. Böylece Ku'rân, kişinin üzüntüsünün gidericisi, tasa ve kederinin şifası olur. Kişinin bağışlanma dilemesi (istiğfar); tevbe etmesi; cihad etmesi; namaz kılması; kulun kendi güç ve kuvvetinden vazgeçerek bütün güç ve kuvveti Allah'ın kudret eline bırakmasıdır.³¹³

6.10.2. Namaz ve Psikoterapi

Sahabenin ifâdesine göre, “Kendisine üzüntü ve keder veren her hangi bir durum isabet ettiğinde namaza iltica eden”³¹⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.), Bilal-i Habeşi'ye hitaben: “*Ey Bilal! Namaza ikamet et ve bizi namazla rahatlat (Erihnâ bihâ)*”³¹⁵ buyurmuştur. Hadiste “bihâ” buyurulması belagat yönünden ve konumuz açısından çok önemlidir. Çünkü “minha” denmemiş, “bihâ” denmiştir, “minhâ” denmiş olsaydı o zaman mânâ: “Namazı hemen kılalım, bu namaz borcunu ödeyelim ve onun üzerimizdeki sıkıntısından kurtulalım, bu vesile ile bizi namazdan kurtar.” Şeklinde olacaktı ki o zaman namazın, rahatlatıcı bir vesile değil, tam aksine meşakkat veren bir ibâdet olduğu anlaşılacaktı. Fakat, “erihnâ bihâ” denmekle, “Bizi namazla rahatlandır, yani namaza

---

³¹³ İbnu'l-Kayyim, *Şeytânın Tuzakları*, s.155-156.

³¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, s.388.

³¹⁵ Ebu Dâvûd, *Edeb*, 78.

başlamakla rahata kavuşalım, namazla rahatlayalım.” denmiş oluyor ki, namazın rahatlatıcı özelliğe sahip olduğu çok veciz ve belîğ şekilde anlatılmış olmaktadır. Çünkü namazda kalbe yorgunluk veren bütün dünyevi meşakkatlerden insanın yönü Allah’a çevrilir ve namaz eda edilmekle rahata kavuşulur.³¹⁶ Bu nedenledir ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde “... *Namaz gönlümün süruru kılındı.*”³¹⁷ buyurmuştur. Namazda kalbin ve rûhun büyük bir rahatı olduğu anlaşılmaktadır ki bu da psikoterapinin kendisi olmaktadır.³¹⁸

Cenâb-ı Hak da Kur’ân-ı Kerim’de: “... Sabırla ve namazla yardım dileyin”³¹⁹ buyurmuştur. Bu âyetin tefsirinde konumuzla alakalı olarak Elmalılı şöyle der: “Namaz sabır gibi sadece bir vasıta değil, aynı zamanda Allah’a bir vuslat olmak üzere en büyük bir gaye-i zevktir. Bu sayede masivaden çıkılır, elemeler kederler silinir, âbid ile ma’bud hembezm-i visal (beraberliği) olur.³²⁰ Namaz kılan kişi bütün dikkatini ve konsantrasyonunu Yaradanına yöneltmek suretiyle huzur ve sükûnete kavuşmaktadır. Böylece en büyük zevk ve sürurun namazda hasıl olduğu anlaşılmaktadır. Zira namazda gönlün ferahlanması, kuvvetlenmesi, rahatlaması, şad olması ve lezzet alması bulunmaktadır. Yine namazda kalb ile birlikte rûhun da Allah’a kavuşması ve yakınlaşması, Allah’ın zikri ile nimetlenmesi, Allah’a yakarıyla şad olması, Allah’ın huzurunda durması, kişinin namazında bütün bedenini, organlarını ve duygularını kullanması, dolayısıyla her organın namazdan kendisine düşen hazzını alması, insanın mahlûkatla alakalı şeylerle meşguliyetten geri durmuş olmasıyla, kalbinin ve latifelerinin Allah’a yönelmesi, namazda düşmanlarının endişesinden rahata kavuşması gibi tüm bu rahatlatıcı ve tedavi edici şeyler, ancak sağlam kalblerin gıdaları olmaktadır.³²¹ Hasta kalpler, üstün gıdaları bile kabul etmeyen hasta bedenler gibidir.

---

³¹⁶ Halil Ahmed b. Mecid es-Sehârenfûrî, *Bezlu’l-Mechud fî Hall-i Sünen-i Ebî Dâvûd*, Beyrut, Dâru’l-Kütüb’il-ilmîyye, 2006, XX, s.222-223.

³¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, s.128.

³¹⁸ Adem Dölek, “Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması,” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 2, s. 25.

³¹⁹ Bakara, 2/45.

³²⁰ Yazır, *a.g.e.*, I, s.545.

³²¹ Adem Dölek, “Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması,” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, s.21.

Bunların yanında namaz, dünya ve ahiretin faydalı şeylerini elde etmede ve günahlar gibi yasaklanmış şeyleri defetme hususunda da en büyük yardımcıdır. Kalbî hastalıkları yok eder. Maddî hastalıkları uzaklaştırır. Kalbi aydınlatır. Yüzü nurlandırır. Azaları ve gönlü ferahlandırır. Rızkı celbeder. Zulmü defeder, mazluma yardımcı olur. Şehavanî arzuları süzer. Nimeti muhafaza eder. İstirap veren şeyleri yok eder. Rahmetin inmesine vesile olur.³²²

Namazın mezkûr manevi faydalarıyla rûhî hastalıkları tedavi etmesi yanında, vücuda da maddî olarak birçok faydaları da vardır ki, bütün bu özellikler insanın tabiatını kuvvetlendirmekte, dolayısıyla insana acı ve ıstirap veren şeyleri uzaklaştırmaktadır.³²³

6.10.3. İstiğfâr ve Psikoterapi

İbn Abbas'ın naklettiği bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Kim çokça istiğfar ederse, Allah o kişi için bütün tasalarından kurtaran bir ferah, sıkıntılarında uzaklaştıran bir çıkış yolu yaratır ve onu ummadığı yerden de rızıklandırır.*”³²⁴

Cabir b. Abdillâh'ın naklettiği bir hadiste de: Ensar'dan bir adam Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelerek: “Ey Allah'ın Rasûlü! Allah beni hiç bir çocukla rızıklandırmadı, benim de çocuğum olmadı.” der. Hz. Peygamber de o adama: “*Çokça istiğfar ediyor, çokça tasaddukta bulunuyor musun?*” buyurur. Cabir: “Bunun üzerine o adam tasaddukta bulunmayı ve istiğfar etmeyi çoğalttı ve adamın dokuz tane erkek çocuğu oldu” der.³²⁵

İbnu'l-Kayyim, istiğfarın psikoterapideki etkisini şöyle anlatır: İstiğfarın tasa, üzüntü ve sıkıntıyı defetmedeki tesirine gelince; bütün milletlerin alimleri, isyanların ve fesadın kişide tasa, üzüntü, korku, keder ve gönül darlığı meydana getirdiği hususunda

---

³²² İbnu'l-Kayyim, *Şeytânın Tuzakları*, s.164.

³²³ İbnu'l-Kayyim, *Şeytânın Tuzakları*, s.164.

³²⁴ İbn Mâce, *Ebeb*, 57.

³²⁵ Aliyyu'l-Kârî, Ali bin Muhammed bin Sultan el-Herevî, *Şerhu Müsned-i Ebî Hanife*, Beyrut, y.y., tsz., s. 587-588.

ittifak etmişlerdir. Bu bakımdan kişi, işlediği isyandan ve fesattan çıkınca hemen gönlünde bir tasa ve keder hisseder ve gönül darlığı çeker. Bu derdi tedavi etmenin de tevbe ve istiğfar etmekten başka ilacı yoktur.³²⁶

6.10.4. Korku ve Psikoterapi

Korku insanda bulunan psikolojik bir duygudur. Bu duygu insana hayatını koruması için verilmiştir, cehennemî bir durumu yaşaması için verilmemiştir. Çoğu kere insan bu duygusunu yanlış yönde kullanmakta ve korkulmaması gerekenden korkmakta veya korkulması gerekenden korkmamaktadır. Bu da korku duygunun verilmiş sebebinin bilinmemesinden veya bu duygunun yerinde kullanılmamasından kaynaklanmaktadır.³²⁷

Korkunun birçok sebepleri vardır: Ölüm, hastalık, yaşlanmak, lezzetlerin gitmesi, fakirlik, düşman, maddî afetler ve musîbetler vs. Meselâ; insan yaratılışı icabı kendisinden büyük gördüğü, kendisine zarar vereceğini düşündüğü, olağanüstü bir şeyle karşılaştığı veya ilk defa görüp de mahiyetini bilmediği şeylerden de korkar. Bu korku da ister istemez insanda heyecanlanma, endişelenme ve vücutta bir takım titreme ve halsizlik gibi belirtilerin meydana gelmesine sebep olur. Böyle bir durumun tedavisi de korkulan şeyin mahiyetinin ve o şeye karşı alınması gereken tavrın bilinmesiyle mümkün olabilir. Bu konuya hadislerden bazı örnekler verebiliriz: Bir gün Hz. Peygamber'in yanına bir adam gelir ve Peygamberle konuşmaya başlar, ancak konuşma esnasında adamın korkudan omuzlarının arası titremeye başlar. Durumu anlayan Hz. Peygamber (s.a.v.): *"Sakin ol, korkma! Ben bir kral değilim. Ben, tuzlanıp güneşte kurutulan et yiyen bir kadının çocuğuyum."*³²⁸ diyerek adamın korkusunu teskin eder.

Hadisten öyle anlaşılıyor ki, adamın düşüncesindeki peygamber, bir kralın özelliklerini taşıyan bir şahıstır. Bu düşünce ile Hz. Peygamberle konuşurken O'nun karşısında konuşmaktan ve belki de yapacağı hatalardan dolayı sıkıntı çekmektedir. Bu nedenle de titremektedir. Fakat adamın içinde bulunduğu psikolojik durumu sezen Hz.

---

³²⁶ İbnü'l-Kayyim, *Şeytânın Tuzakları*, s.162-163.

³²⁷ Adem Dölek, "Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması," *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 2, s. 21.

³²⁸ İbn Mâce, *Et'ime*, 30.

Peygamber (s.a.v.), kendisinin, zannedildiği gibi bir kral olmadığını, tuzlanarak güneşte kurutulmuş et yiyen fakir bir aileden olan bir kişi olduğunu, mütekebbir, insanlara üstten bakan ve Kendisinin korkulacak bir zât olmadığını ifâde ederek adamın korkmamasını, huzurunda rahatlıkla konuşabileceğini ima etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu metoduyla ve sergilediği tavırla adamın içinde bulunduğu psikolojik durumunun sakinleşmesini temin etmiş olmaktadır. Bu konuya Hz. Peygamberin bizzat yaşadığı vahyin ilk geliş hadisesi de örnek olarak verilebilir: Hz. Peygamber (s.a.v.) Hıra mağarasında ibâdetle meşgul iken kendisine vahiy meleği, insan suretinde temessül ederek gelir ve “Oku” der. Hz. Peygamber (s.a.v.) de: “*Ben okuma bilmem.*” diye mukabelede bulunur. Ayrıca Kur’ân-ı Kerimde “Her ne zaman Şeytândan sana bir vesvese gelecek olursa, hemen Allah’a sığın! Çünkü O duaları işitip icâbet eder ve her şeyi bilir”³²⁹ buyurularak Şeytânın vesvesesine karşı Allah’a sığınma yolu gösterilmektedir.

7. VESVESE İLE MÜCÂDELEDE AHLÂK VE VİCDAN EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

7.1. Ahlâk Eğitimi

Vesvesesiyle mücâdelede anlatılan başlıklara dikkat edildiği zaman maddî olmaktan çok manevî, somut olmaktan çok soyut, fiziksel olmaktan çok ruhsal öğelerin ağır bastığı görülür. Dolayısıyla mücâdele ahlâk ve vicdanla doğrudan ilişkilendirilebilir.³³⁰

Davranış psikolojisi açısından bakıldığında, ahlâk; fiillerin düşünülmeden işlenir hali ve insanın hayatta davranış tarzları olarak ele alınır. Yaşadığı sürece insanın devamlı hareket halinde olduğu düşünülürse, ahlâkın da devamlı olması gerekir.

---

³²⁹ A’râf, 7/200.

³³⁰ Osman Taştekin, “İnanç Öğretiminin Psiko-Pedagojik Temelleri”, *Diyanet İlmi Dergi*, Ankara, 2003, C.39, S.1, s.1.

Hız.Peygamberin “Âlemlere rahmet olarak gönderildiğinin ifâde edilmesi”³³¹ insanoğlu yaşadığı sürece risâletin muhatabı olduğunun açıklanması devamlılık ekseninde değerlendirme bakımından önemlidir; dinin muhatabının insan olması sebebiyle insan hayatı da devamlıdır, yani ahlâk da devamlıdır. Şeytânla mücâdelenin de devamlı olması zarûridir. Bu devamlılığın kesintiye uğraması, askıya alınması konusundaki uyarıya dikkat edilmesi gerekir:

“Kim Rabbine suçlu olarak gelirse, onun için cehennem vardır; orada ne ölür ne de yaşar; kim de O’na iyi işler yapmış bir mü’min olarak gelirse, onlar için de yüksek dereceler altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır, orada ebedî olarak kalırlar. İşte günâhlardan arınanların mükâfatı budur.”³³² Müminin kendisinden daima emin olunan kimse olduđu³³³ konusunda Peygamber buyruğu ahlâk eğitimi konusunda açıklanmış önemli ölçülerdendir.

7.2. Vicdân Eğitimi

Vicdân, bulma, bir şeyi bir halde görme; kalple hissetme, duygu, kendinden geçme, daima iyiyi kötüden ayıran ve seçen bir yapıya sahip olan kalpteki gizli his olarak ifâdelendirilebilir. İnsan vücudunda pek çok kimyasal, fiziksel ve ruhsal olaylar ve değişmeler cereyan eder. Fizik, kimya konularına irca edilemeyen şuur ve iradeden başka, iyiliğe, mutlak adalete ve güzelliğe, hayır ve fazilete doğru temayül ve özleyiş; sevinme, üzülmeye, beğenme, nefret etme, istikbâl endisesi, bekâ ve ebediyyete meyil ve sevgi, emniyet hissi; hayâ, insaf, merhamet, adalet, vicdan azabı çok darda kaldığında inançsız bile olsa Allah’a sığımp yalvarma gibi duygular vardır. Bunların kaynağı da insan ruhunun vicdan denilen yönüdür.³³⁴

Bir başka tarife göre vicdan; Allah’ın ruha vermiş olduğu merhamet hissi ve haktan yana olma duygusudur. Ruhun hayrı şerden ayırabilme melekesi, iyiliğe

---

³³¹ Enbiyâ, 21/107.

³³² Tâ-Hâ, 20/74-76.

³³³ Buhârî, *İman*, 4, 5.

³³⁴ İlyas Şanlı, *Kur’an’a Göre Şeytânın İnsanı Aldatma Yöntemleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Ü. Sosyal Bil. Ens., Ankara, 2008, s.193.

yönelmesinin, merhamet, haksızlık ve kötülük karşısında üzülme, iyilik karşısında safa bulma gibi derûnî hislerin kaynağı ifâdesidir. Allah Kur'ân'da insan ruhunun bu özelliğini ifâde ederken:

“Her bir nefse (ruha) ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülüğü, hem de ondan sakınmayı ilham edene and olsun ki, onu (ruhunu) kötülüklerden tertemiz yapan muhakkak kurtuldu. Onu alabildiğine kötülüklerle batırıp günâh ile örten ise elbette hüsrana uğradı.”³³⁵ buyurmaktadır. Allah'ın her insana vermiş olduğu iyilik, kötülük, kâr ve zarar duygusu, iyiliklerden hoşnut olma ve kötülüklerden sıkıntı duyma hissi vicdanın ifâdesi olarak anlaşılabilir. Hz. Peygamber: “*İyilik güzel ahlâktır; günah da vicdanı tırmalayan, seni rahatsız ve huzursuz eden ve insanların muttali olup bilmesini istemediğin şeydir.*”³³⁶ buyurmuştur.

Ferdî vicdan duygusunun yanında bir de mâşerî vicdan denilen toplumlari, milletlerin genel anlamıyla insanlığın vicdan duygusu demek olan mâşerî vicdan veya kamu vicdanı vardır. Bir kötülüğe karşı toplumların baskısı veya bir iyiliğe karşı toplumların sevgisidir. Kamu vicdanı da ahlâkî vazifelerin yerine getirilmesi için baskı unsuru olarak kabul edebilen müeyyideler koyar. Bu müeyyideler ve olaylara gösterilen tepkiler, insanları bağılı buldukları değer yargılarının temelini teşkil eden unsurlara göre değişir.

İnsana verilen eğitimle vicdan oluşumu doğrudan ilişkilidir. Gazâlî'nin tanımlamasıyla³³⁷ bir şeyden rahatsız olma veya olamama şahsa göre değişir. Zira his ve duygunun günah olabilmesi için vicdanı bastırması ve kalpte yer tutması gerekir.³³⁸ Bu da günâha bakış açısıyla doğrudan ilintilidir. Bu açı vicdanın vereceği hüküm bakımından oldukça önemlidir. Fertler veya toplumlar, özelde günâh, genelde kötülüklerle mücâdele konusunda doğru zamanda doğru eğitim alamazlarsa vicdanî kanâatlerin fert veya toplumları yönlendirmesinin bir yararı olmayacaktır. Kötülüklerin fert seviyesinden tasarak, toplum nazarında da kabul görür hale gelmesi eğitim

---

³³⁵ Şems, 91/7-10.

³³⁶ Müslim, *Birr*, 5; Tirmizî, *Zühd*, 52.

³³⁷ el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, V, s.21.

³³⁸ Şah Veliyyullah Dehlevî, *Hüccetullâh 'il-Bâlîga*, Kahire, y.y., tsz., I, s.23.

konusundaki zaafıtan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle öncelikle küçük büyük demeden kötülüklerden rahatsız olan ve huzursuzluk duyan fertler yetiştirme gayreti ile ortak vicdan oluşturma yolları aranmalı, kötülüklerle engel olur bir toplum oluşturmaya gayret edilmelidir. Allah da iyiliği emreden ve kötülüklerden insanların uzaklaşmasını temin eden gurup bir oluşumunu tavsiye eder.³³⁹

8. MADDÎ VE MANEVÎ HASTALIKLARIN TEDÂVÎSİ İÇİN HEKİMLERE MÜRÂCAÂT EDİLMESİ

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hekimlik mesleğini daima övmüş ve hekimlere tedavi olunmasını, hastalığı ilim yolu ile gidermeyi tavsiye etmiştir. “Allah her hastalığı devası ile birlikte yaratmıştır, ihtiyarlık müstesna.” Hadis-i Şerifindeki hikmet, tıp ilmine kıyamete kadar yol gösterecek bir ehemmiyet taşımaktadır. “Tedavisiz hastalığın mevcut olmadığı, ancak bir kısmının bugün için tedavisinin bilinmediği” gerçeği, tıbbi araştırmaların yılmadan devam ettirilmesini gerektirmektedir.³⁴⁰

Zeyd bin Eslem rivâyet ediyor: Rasûlullah (s.a.v.) zamanında bir adam yaralanır. Kanama devam ettiği için Amir oğullarından iki adam davet edilerek yaralı muayene ettirilir. “Ey Allahın Rasûlü, tıp’ta hayır var mıdır?” sualine, bu münasebetle şöyle cevap vermişlerdir: “Derdi indiren Allah devayı da indirmiştir”. Peygamberimizin Ubeyy bin Kab’e gönderdiği tabip, onun bir damarını keserek kan almıştır.

Peygamberimiz bir hastayı ziyaret etmiş ve onun bir tabibe götürülmesini emir buyurmuş. Bunun sebebini soranlara cevabı: “Evet, bunu ben söylüyorum. Aziz ve Celil olan Allah bir derdi amili indirmemiştir ki, onunla ilgili bir devada indirmesin.” Gene Peygamberimizin sözü: “Her hastalık için bir deva vardır. Yapılan tedavi derdin devasına isabet ettirilirse Aziz ve Celil olan Allah’ın izni ile iyileşir.”³⁴¹

---

³³⁹ Âlu İmrân, 3/110.

³⁴⁰ Ayhan Songar, “Hadislerle İnsan Sağlığı,” *Sızıntı Dergisi*, Sayı 115. (1998), <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/hadislerle-insan-sagligi.html>, Erişim tarihi: 09 Mayıs 2013.

³⁴¹ Buhârî, *Tıbb*, 1: Ebû Dâvûd, *Tıbb*, 1; Tirmizî, *Tıbb*, 2; İbn Mâce, *Tıbb*, 1.

Bu açık beyanlar ve ancak “ihtiyarlığın” tedavisinin mümkün olmaması karşısında bizlere düşen vazife hastalığa yakalandığımız zaman asla ümidimizi kaybetmemek, ancak, ihtiyarlığı da Allah’ın bir lütfu, uzun ömür sahibi olmanın bir neticesi olarak memnunlukla, şerefle, iftiharla kabul etmektir. Kendisine “tedavinin Allah’ın kaderinden bir şeyi geri çevirip çeviremeyeceği” sorulduğunda “tedavi olmanın ve iyileşmenin de Allah’ın kaderi olduğunu” söylemesi çok manidardır.

Peygamberimiz, hastalıkların tedavisi için üç çeşit ilaç bulunduğunu ifâde buyurmuşlardır: tıbbi ilaçlar, manevi ilaçlar ve bunların her ikisinden mürekkep olanlar. Bugün de birtakım kimyevi ve fizik tedavi vasıtalarının yanında psikoterapi’nin kullanılması aynı şeyin pratik hekimlik tatbikatına intikali değil midir? İnsan “irade” melekesine sahip olarak yaratılmıştır. İrade, önüne konan ihtimallerden en doğrusunu, en uygununu, Allah’ın rızasına en muvafık’ını seçme kabiliyetidir. “Seçme” ise, “arzu etme” sonunda ortaya çıkan bir fiil, bir eylem’dir. Demek oluyor ki, biz, irademizi doğru istikamette kullanarak kendimiz için iyi, güzel ve faydalı olanı arzu edeceğiz ve onu seçeceğiz. Mesel “ölüm” Allah’ın hükmü, takdiri, kaza’sıdır. Bütün fiillerin yaratıcısı Allah olduğuna göre, ölüm de bir “mahlûk”tur. Ancak, bir neticenin ortaya çıkmasında insanoğlu’nun “isteyen, talep eden” olarak da rolü vardır. Onun istediği şeyin Allah’ın rızasına uygun olması, seçmesini bu istikamette kullanması gerekir. “İsteme” nin de bir “pasif talep” şeklinde olmaması, isteğimizin tecellisi için çalışılması gerekir. İsteddiğiniz kadar “Allahım ben hiç ölmeyeyim” diye dua edin. Madem hepimiz ölüm ile “tebşir” edilmişiz, bir gün onu tadacak ve Rabbimize kavuşacağız. Ancak, ölümü kendi irademizle tacil etmeye, çabuklaştırmaya çalışmak, intihardan tedavi olmamaya kadar çeşitli ve Allah’ın rızasına aykırı fiillerde bulunmak şahsı mesuliyeti mucip büyük günahlardır. Biz O’nun bize verdiği emaneti, geri isteyinceye kadar, koruyup gözetmekle mükellefiz.³⁴²

Hazret-i Ömer’in veba salgını olan bir şehre girmediğini gören Ebu Ubeyde “Ya Ömer, Allah’ın kaderinden mi kaçırıyorsun?” diye sorar. Müminlerin Emirinin cevabı

---

³⁴² Ayhan Songar, “Hadislerle İnsan Sağlığı,” *Sızıntı Dergisi*, Sayı 115 (1998), <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/hadislerle-insan-sagligi.html>, Erişim tarihi: 09 Mayıs 2013.

meselenin anahtarını bize vermektedir: “Evet, Allah‘ın takdirinden Allah‘ın kazasına sığınmaya gidiyorum.”³⁴³

Bize düşen tedbirde kusur etmemek, sonra da kaza’ya rıza göstermektir.

---

³⁴³ Buhârî, *Tıbb*, 30; Müslim, *Selâm*, 98.

SONUÇ

Vesvese, günümüz insanının ruhî ve kalbî problemleri arasında yer almaktadır. Kadın, erkek, genç, yaşlı, inançlı, inançsız, ibâdetine düşkün veya ibâdetten uzak vs. birçok insanda farklı vesvese türlerine rastlanabilir. Kur'ân âyetlerinde ve hadislerde insanın gerek şahsi gerekse Şeytân ve diğer unsurlardan dolayı vesveseye maruz kalabileceği ifâde edilmektedir. Ayrıca bunlardan sakınılmasına dair bazı tavsiyeler yer almaktadır. Bu bağlamda vesvesenin ne olduğu (mahiyeti) çeşitleri sebepleri ve sonuçları daha iyi bilinmeli ki bunlara çözüm sunulabilinsin.

Bu çalışmada vesvese meselesi, âyet ve hadisler ışığında ele alınarak bazı tespit ve çarelere temas edilmektedir. Bu tespitlerimizi maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz;

a. Hadislerin muhtevâsından da anlaşılacağı üzere, her insana ârız olabilecek vesveseler vardır. İnsan, gayr-i ihtiyarı olarak bazı vesveselere düşebilmektedir. Bu vesveseler, insanın irâdesi dışında gerçekleştiği, vicdan da tasdik etmediği için insana herhangi bir zararı yoktur.

b. İnsan, çeşitli vesveselere maruz kaldığı zaman telaşlanmadan, ümitsizliğe düşmeden, vesveseyle alakalı âyet ve hadislerle mürâcaat ederek bu husustan kurtulma yolları araştırmalıdır.

c. Kur'ân âyetlerinde aslında Şeytânın zayıf bir mahluk olduğu, tuzaklarının da zayıf olduğu ifâde edilmektedir. Yani herhangi bir yaptırım gücünün bulunmadığı ama insanın kalbini kurcalamasından, hayal aynasına bir kısım resim ve manzaralar, hâtıra ve hayâller getirmesi türünden bazı vesveseler verebileceğine temas edilmektedir. Bir ayette; *“Şüphesiz benim o seçkin kullarım üzerinde senin hiçbir nüfûzun yoktur, Ancak senin peşine takılmış şaşkın azgınlar başka!”* (Hicr, 41/42) buyrulmaktadır. Buna göre insanların, irâdelerinin hakkını vererek vesveseye düşmemenin yollarına bakmaları gerekmektedir.

d. Vesveseden kurtulmanın başlıca çareleri arasında imanı kuvvetlendirmek, kalbi Allah'ı zikirle meşgul etmek, ibâdetleri yerine getirmede itina göstermek, dua ve istiâze ile Allah'dan yardım isteyip O'nun himayesine girmek... gibi hususları sayabiliriz.

e. Vesvese, ibâdetlerine dikkat etmeyen, dini vazifelerini yerine getirmeyen, şuurlu bir İslâmî yaşayışta olmayan kimselerde görüldüğü gibi, salih müminlerde de görülebilir. Hatta Şeytânlar, âbid ve salih insanlarla daha çok uğraşır. Onları vesveseye düşürmeye daha çok gayret gösterir.

f. Vesvese; asabî, hassâs, titiz, kılı kırk yarar tarzda bir yaratılışa sahip olan insanlarda çok daha fazla görülebilir.

g. Vesvese; insanın imanının kemale ermesine vesile olabileceği gibi, diğer taraftan ruhî bunalımlara sevk edip ibâdetlerden uzaklaştırabilir.

h. İslâmî yaşantıdan uzak olan kimseler, vesveseden ziyade Şeytânın telkinine maruz kalmaktadır. Bununla beraber dini ibâdetlerinde hassas yaşayanlar ise Şeytânın vesvesesine maruz kalabilmektedirler.

i. Günümüzdeki modern psikoloji ve psikiyatri, vesvese çeşitlerine farklı isimler ve tanımlamalar getirmektedir. Psikoloji ve psikiyatri, ruhî ve kalbî problemlerin çözümünde önemli adımlar atmaktadır. Değişik problemleri olan insanlar müracaat ettiklerinde güzel neticelere varılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. *el-Müsned*, I-VI, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1985.
- Aliyyu'l-Kârî, Ali bin Muhammed bin Sultan el-Herevî, *Şerhu Müsned-i Ebî Hanîfe*, Beyrut: y.y. tsz.
- Altuntaş, Ramazan, *Kur'an'da Hidâyet ve Dalâlet*, İstanbul: Pınar Yay., 1995.
- Altuntaş, Halil, *Pencereyi Işığa Açmak*, Ankara: DİB Yay., 2001.
- Ateş, Ali Osman, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul: Beyan Yay., 1996.
- Ateş, Süleyman, *İslâm'a İtirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar*, İstanbul: Kevser Yay., 1912.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, İstanbul: Yeni Ufuklar Yay., 1915.
- el-Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmûd Ebu'l-Fazl, *Rûhu'l-Meânî Fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'il-Mesânî*, I-XXX, Beyrut: Dâru'l İhyai't-Türâsî'l-Arâbî, tsz.
- Aşık, Nevzat, *İbâdetle Aşırılığa Karşı Hz. Peygamberin Tutumu*, İzmir: Işık Yay., 2003.
- Ayasbeyoğlu, Nevzat, *İslâmiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'an-ı Kerim'in Eğitim İle İlgili Âyetlerinin Tahlili*, İstanbul: M. E. B.Yay., 1991.
- Bâbânzâde, Naim Ahmed, Miras Kâmil, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, I-XIII, Ankara: İrfan Yay., 1919.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, İstanbul: el-mektebetü'l-İslâmiyye, 1919.

- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, I-XVIII, Ankara: Akçağ Yay., 1988.
- el-Cevherî el- Fârâbî, Ebu'n Nasır İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh tacü'l-lüğa ve sıhâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1981.
- el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyüb b. Sa'd ez-Zührî ed-Dimeşkî Ebû Abdillah Şemsuddîn İbnu'l Kayyim, *el-Fevâid*, Çev. Abdullah Tuncer, Polen Yayınları, 2004.
- , *Medâricu's-Sâlikîn*, çev. Ali Ataç, Adil Bebek, Ali Durusoy, Muhammed Deniz, Muharrem Tan, Mehmet Özşenel, İbrahim Tüfekçi, Harun Ünal, İnsan Yayınları, 2. Baskı, 2005.
- , *Vesveseden Korunmak*, çev. Ömer Temizel, İstanbul: Polen Yayınları, 2005.
- Çelik, Ömer vd., *Üsve-i Hasene 2*, İstanbul: Erkam Yay., 2006.
- Çoban, Mustafa, *Kur'ân Ve Sünnet Rehberliğinde Şeytânla Mücâdele Edecek İnsanın Eğitimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Ü. Sos. Bil. Ens., 2001.
- ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahman, *es-Sünen*, I-II, Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1981.
- Dehlevî, Şah Veliyyullah, *Hüccetullâhi'l-Bâliga*, I, Kahire: y.y. tsz.
- Dölek, Adem, "Bazı Hadislerin Psikoterapi Açısından Yorumlanması", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S: 4, Samsun, 2003.
- Dölek, Adem, "Hadisler Işığında Temizlik Ve İbâdet Konularındaki Vesveseler Ve Tedâvî Yolları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 4, 2002.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-IV, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, tsz.

- Ebu'l-Bekâ, Eyyub b. Musa el-Kefevî, *el-Küllîyyât Mu'cemun fi'l-Mustalahât ve'l-Furûkt'l-Lüğaviyye*, Beyrut: y.y. 1993.
- Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, çev. Alpaslan Açıkgenç, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2000.
- el-Gazâlî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Ebû Hâmid, *İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*, I-IV, çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yay., 1914.
- Gülen, M. Fethullah, *İnancın Gölgesinde*, I-II, İstanbul: Nil Yay., 2006.
- Hâkim, Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn*, I-IV, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1990.
- Heysemî, Ali b. Ebî Bekr, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, I-X, Beyrut: Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1961.
- İbn Hacer, Şihabuddin Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî bi Şerh-i Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1319.
- İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak, *es-Sahîh*, I-IV, Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1915.
- İbn Kayyim el-Cevzî, Şemsuddin Muhammed. b. Ebî Bekr, *Şeytânın Tuzakları*, I-II, Çev. Ömer Temizel, Konya: y.y., 1993.
- İbn Kesîr, İsmail b. Ömer b. Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*, I-XVI, Çev. Bekir Karlığa, Bedreddin Çetiner, İstanbul: Çağrı Yay., 1994.
- İbn Kuteybe ed-Dineverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Garîbu'l-Hadis*, thk. Abdullah el-Cubûrî, Bağdat: Matbaatü'l-Anî, 1391.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, I-II Mısır: Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabî, 1952.
- İbn Manzûr, Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî er-Ruveyfî el-İfrîki, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrût: Dâru'l Sâdır, 1414.

- İbn Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *Şeytânın Hileleri*, Çev. M. Ali Kayabağlar, İstanbul: Kahraman Yay., 2002.
- İsfehânî, Hüseyin b. Muhammed er-Ragıb, *el-Mufredat fi Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnan ed-Dâvudî, Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1412.
- el-Kâdî Abdulfettâh, *Esbâb-ı Nüzûl*, Çev. Salih Akdemir, Ankara: Fecr Yay., 3.Baskı, 1996.
- el-Kubeysî, İyâde b. Eyyûb, *el-Vesvesetü Esbâbuhâ ve İlâcuha*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1431.
- el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, I-XX, Çev. Mehmet Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc Yay., 2005.
- Karagöz, İsmail vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yay., 2010.
- Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrııcı vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2008.
- Koyuncu, Ahmet, *Takıntı... Kuruntu... Vesvese...*, İstanbul: Liman Yay., 2012.
- el-Mahallî, Celâluddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed ve's-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebu Bekir, *Tefsîru'l-İmâmeyni'l-Celâleyn*, Beyrut: Dâru'l İbn Kesîr, 1994.
- el-Mevdûdî, Ebu'l-Alâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, I-VII, Çev. M. Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İstanbul: İnsan Yay., 1996.
- el-Muhâsibî, Ebû Abdullah Haris, *Allah'ı Arayış*, Çev. Osman Arpaçukuru, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2006.
- Mâlik b. Enes, *el Muvatta'*, thk. Muhammed Fuat Abdalbâkî, Kâhire: Daru'l-Hadis, tsz.

- Mehmed Zihni Efendi, *Ni'met-i İslâm*, Sadeleştiren: Muhammed Rahmi, İstanbul: Huzur Yay., 1911.
- Muhammed Osman Necati, *Hadis ve Psikoloji*, Çev. Mustafa Işık, Ankara: Fecr Yay., 2008.
- Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi't-Tirmizî*, I-X, Beyrut: y.y., 1990.
- Müslim b. el-Haccâc el-Neysâbûrî, *el-Câmiu's-Sahîh (Sahîh-u Müslim)*, I-V, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1955.
- en-Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, I-VIII, Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l Arabî, tsz.
- en-Nesefî, Abdullah b. Ahmet Mahmud, *Medâ'rikut-Tenzil ve Hakâikut-Te'vîl (Tefsîru'n-Nesefî)*, Beyrut: Dârul-Kütübi'l-İlmiyye, 1.Baskı, 2001.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref, *Şerhu Sahîh-i Müslim*, I-XVIII, Beyrut: y.y., 1912.
- Nursî, Bediüzzaman Said, *Lem'alar*, İstanbul: Şahdamar Yay., 2013.
- Paksu, Mehmed, *Vesvese Sebepleri ve Kurtuluş Yolları*, İstanbul: Nesil Yay, 2012.
- er-Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *Tefsir-i Kebir Mefâtihtul-Gayb*. I-XXIII, Çev. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, İstanbul: Akçağ Yay., tsz.
- Saka, Şevki, *Yabancılaşma Karşısında Kur'an*, Ankara: Fecr Yayınevi, 1991.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't Tefâsîr*, I-VII, Çev. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995.
- Saygılı, Sefa, *Ruh Hastalıkları Ve Korunma Yolları*, İstanbul: Elit Yay., 2001.

- es-Sehârenfûrî, Halil Ahmed b. Mecid, *Bezlu'l-Mechud fî Hall-i Süneni Ebi Dâvûd*, I-XX, Beyrut: Dâru'l-Kütüb'il-ilmîyye, 2006.
- es-Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *el-Mebсут*, I-XXX, Çev. Cevat Akşit, İstanbul: Gümüşev Yay, 1982.
- es-Sindî, Nûreddin b. Abdilhâdî, *Ta'likun alâ Sünen-i Nesâi*, I-VIII, Halep: Mektebetü'l-Matbaati'l-İslâmiyye, 2.Baskı, 1986.
- Songar, Ayhan, "Hadislerle İnsan Sağlığı", *Sızıntı Dergisi*, S. 115. (1998), <http://www.sizinti.com.tr>, erişim tarihi: 09 Mayıs 2013.
- es-Suyûtî, Abdurrahman b. Ebi Bekir, *Ta'likun alâ süneni'n-Nesâi*, I-II, İstanbul: y.y. 1992.
- Ordulu, Mehmet Akif, *Türkçe Sözlük*, İstanbul: Erdem Yay., 2001.
- Şanlı, İlyas, 2008, *Kur'an'a Göre Şeytânın İnsanı Aldatma Yöntemleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Ü. Sosyal Bil. Ens.
- eş-Şerif el-Cürcanî, Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeyn, *Katabü't-Ta'rifât*, Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1983.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberî Tefsiri*, I-IX, Çev. Karakaya Hasan Aytekin Kerim, İstanbul: Hisar Yay., 1990.
- Taştekin, Osman, *İnanç Öğretiminin Psiko-Pedagojik Temelleri*, *Diyanet İlmi Dergisi*, Ankara: DİB Yay., 2003.
- et-Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *es-Sünen*, I-V, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1938.
- Yağcı, Hanife Yıldız, *Saplantılı Dini Davranışlar*, *Yüksek Lisans Tezi*, Bursa: Uludağ Ü. Sos. Bil. Ens., 2010.
- Yardım, Ali, *Peygamberimiz'in Şemâili*, İstanbul: Damla Yay, 1998.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, Çev. İsmail Karaçam, Emin Işık vd., İstanbul: Azim Dağıtım, tsz.

Yeğın, Abdullah, *Yeni Lûgat*, İstanbul: Hizmet Vakfı Yay., 1992.

Yeğın, Abdullah, Hekimoğlu İsmail, vd. *Büyük Lûgat*, İstanbul: Sebat Yay., 2006.

ez-Zebîdî, *Sahîhi Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, I-XIII, Çev. Ahmed Naim, Kâmil Miras, İstanbul: Diyanet İşleri Reisliğı, Evkaf Matbaası, 1914.

ez-Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr*, I-XV, Çev. Hamdi Aslan, Ahmet Efe vd. İstanbul: Bilimevi Yay., 2003.

ez-Zürkânî, Muhammed b. Abdilbakî, *Şehru'z-Zürkanî alâ Muvattâ-ı li İmam Mâlik*, I-IV, Kahire: Mektebetu's-sekâfetu'ddîniyye, 2003.